

**680
LET MĚSTA FULNEKA**

NJ-XXIV
B-36

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN 1943 **SWAZEK 11**

Na obálce kresby
Františka Čahla
1. strana: Pohled na zámek
4. strana: Z Fulneka

K 680. VÝROČÍ TRVÁNÍ MĚSTA FULNEKA

V roce 1973 se naplní 680 let trvání našeho města. Toto jubileum je příležitostí nejen k pohledům do jeho minulosti, ale i k zamyšlením a úvahám nad jeho přítomností a budoucností. Pravdivé poznání jeho téměř 700-leté historie je klíčem k porozumění jeho současnosti a zůstane trvalým pramenem poučení i generacím budoucím. A to tím spíše, že dějiny Fulneka prošly složitým vývojem a nejednou byly spjaty s osudovými zvraty v našich národních dějinách.

Od počátku města v 2. pol. 13. stol. a počátečního vzestupu ve stol. 14. zasáhly do jeho vývoje husitské revoluční války, po nichž se stalo jedním z významných středisek jednoty bratrské. V období jeho rozvoje a hospodářského rozkvětu v 16. stol. se v něm vyvinulo i bratrské školství, jež dosáhlo svého vrcholu na počátku 17. stol., kdy zde působil v l. 1618—1621 učitel národů J. A. Komenský. S jeho pozdějším úspěšným působením za hranicemi našich zemí a s jeho slavným jménem se rozléto do světa i jméno Fulneka.

Údobí rozkvětu města bylo však brzy vystřídáno nebývalým rozvratem, utrpením a zkázou. I na město Fulnek dolehly těžce následky českého stavovského povstání, bělohorské porážky a válečné hrůzy třicetileté války. Trvalo celá dlouhá desetiletí, než se město z těchto otřesů a ran vzpamatovalo, než se v něm znovu rozvinula řemeslná výroba a obchod, hlavně tradiční výroba sukna a plátna, v níž se stalo v 18. stol. opět důležitým střediskem. V důsledku protireformace a trvajících germanizačního tlaku převládl ve městě na dlouhou dobu německý živel. V průběhu 19. stol. se vznikem a rozvojem kapitalistické výroby zaznamenalo město ještě jednou vzestup textilní výroby, který však byl v posledních desetiletích přerušován krizovými otřesy kapitalistického hospodářství. Těžké sociální postavení fulneckého textilního dělnictva bylo již v minulém století příčinou četných dělnických bojů proti kapitalistickému vykořisťování. Od sedmdesátých let minulého století se začalo i ve Fulneku rozvíjet organizované dělnické hnutí. Sociální postavení dělnictva a pracujícího lidu se nezlepšilo ani v období první republiky. Od třicátých let se pak mezi německým obyvatelstvem začal šířit šovinismus a nacismus, který se po německé okupaci města v říjnu 1938 prosadil úplně. Následky německé fašistické okupace postihly město nejsilněji na konci války, kdy došlo v důsledku nesmyslné nacistické obrany k jeho těžkému poškození. Válečnými událostmi byl zničen úplně střed města a na desítkách domů, na továrních objektech a historických památkách vznikly těžké škody. Prvořadým úkolem po

J. Č. 16.762 (P) 19

osvobození města bylo zajištění nezbytných životních podmínek a jeho osídlení českým obyvatelstvem, na němž byla závislá jeho postupná obnova a znovuvýstavba, která si vyžádala mnohaletého úsilí. Řešení tohoto úkolu bylo tím obtížnější, že se městu nedostávalo v poválečném údobí potřebných finančních prostředků, stavebních kapacit a materiálů. Vznikaly pesimistické nálady a pochyby, zda se městu podaří tento těžký stav překonat. Avšak městu se otevřely nové perspektivy a možnosti v politických a společenských proměnách, jež přinesla po osvobození naší země Sovětskou armádou vítězství naší národní a demokratické revoluce a slavné Únorové vítězství dělnické třídy v roce 1948, které zahájilo v naší zemi epochu socialistické výstavby. Jen tak bylo možno v průběhu 25 let socialistické výstavby za mimořádné pomoci našeho socialistického státu a za obětavé pomoci našich spoluobčanů uskutečnit velké dílo znovuvýstavby našeho města. Ve městě byly odstraněny rozsáhlé válečné škody, byly nově vybudovány jeho střed, byly vybudovány desítky nových obytných domů, veřejné budovy a komunikace. Byl postaven moderní závod ROMO, rekonstruována a obnovena řada cenných architektonických a uměleckých památek, jež tvoří jeho jedinečný ráz. Všem těm, kteří se o uskutečnění tohoto díla zasloužili, patří naše trvalá vděčnost a dík.

Významné výsledky, jichž jsme za uplynulých 25 let socialistické výstavby našeho města dosáhli, a reálné perspektivy jeho dalšího vývoje a rozvoje celé naší socialistické společnosti nás naplňují důvěrou v jeho budoucnost. Necht' příští desetiletí přinesou jeho další vzestup a rozkvět v podmínkách socialismu a míru. To je naším přáním k 680. výročí jeho trvání.

Ludvík Vrobel
předseda MěstNV Fulnek

FULNEK
1973

PŘEHLED DĚJIN MĚSTA FULNEKA

Adolf Turek

Město Fulnek vzniklo pod zástitou tamějšího hradu v době velké kolonizace na Opavsku patrně na místě starší osady. Uvádí se v pramenech poprvé roku 1293 pod jménem Vulnek, 1298 Fulnech. Název města se vykládá různě, nejčastěji od staroněmeckého slova Pfuhl, které značí močál, anebo od slova faul (líný), podle zvolna tekoucí vody. Zakladateli města byli pravděpodobně páni z Lichtenburka, odnož staročeského rodu Ronoviců, kteří užívali jako znaku ostrve. Lichtenburkové obdrželi na Opavsku část lesní půdy původně zeměpanské asi od krále Přemysla Otakara II. Na tomto území, zpustošeném válkami v druhé třetině 13. věku, prováděli podobně jako jejich sousedé probošti v Březové rozsáhlou kolonizaci; zakládali nové německé osady, anebo zvětšovali staré vsi slovanské a udělovali jim právo německé (hlubčické). Tohoto práva užívalo i město Fulnek až do 17. století, kdy se přiklonilo ke právu olomouckému.

Lichtenburkové drželi též rozsáhlé statky na Jihlavsku a v okolí Havlíčkova Brodu; všude se tam uplatňovali jako horničtí podnikatelé. Také na Fulnecku se pokoušeli o dolování v okolí vsi Pohoře (svědčí o tom některé nálezy a stopy ze 14. století), avšak zřejmě s nevalným zdarem. Ostatně už r. 1316 ztrácejí panství fulnecké patrně pro účast na vzpouře šlechty proti králi Janu Lucemburskému, který je daroval svému věrnému přívrženci Vokovi z Kravař. Páni z Kravař užívali znaku zavinuté střely (odřivousu). Za jejich vlády byl proměněn fulnecký hrad ve znamenitou pevnost, která odolala např. polskému vojsku roku 1438. Poručíkem posledního člena fulnecko-jičinské větve tohoto rodu, Jana IV., byl moravský zemský hejtman Lacek z Kravař, známý svou přední účastí na protestu proti upálení mistra Jana Husa. Tento protest podepsali i někteří manové fulneckého panství. Jan z Kravař (zemřel roku 1434) strávil své mládí na královském dvoře v Polsku. V poměru k hnutí husitskému kolísal, snad vlivem svých manželů; prvou byla pastorkyně krále polského Vladislava II. Ofka Granowska z Pilcze, druhou Anežka, dcera odpůrce husitů knížete Přemka Opavského. Proto za válečného tažení husitského vojska pod vedením Jana Tovačovského z Cimburka bylo koncem roku 1426 neb počátkem roku 1427 dobyto a vypáleno i město Fulnek. Aby se opět pozvedlo, dal mu Jan z Kravař některé výsady a poručil převést starou silnici vedoucí z Oder do Hradce a Opavy přímo přes Fulnek, který byl znova vystavěn a opevněn. Jako znak dostal už ve 14. století stříbrnou věž v červeném poli a zavinutou střelu.

Za bouřlivých a neklidných časů v 15. věku se rychle střídali feudální majitelé panství i města. Byli to krátkou dobu po Kravařích páni ze Sternberka a Lukova z oderské větve tohoto rodu, pak páni ze Sovince; asi od roku 1450 držela město a panství přímo opavská knížata z rodu Přemyslovců a od roku 1454 Jan Krumsín z Lešan, který však již po deseti letech prodal Fulnecko bratřím Zdenkovi a Janovi Kostkům z Postupic. Ti je téhož roku postoupili českému králi Jiřímu z Poděbrad a jeho synům. Král Jiří totiž ve snaze po zesílení panovnické i rodové moci ve Slezsku získal v těchto letech většinu Opavska. Avšak pro finanční nesnáze, do kterých královi synové upadli za česko-uherské války, dali roku 1468 panství i město v zástavu Janovi z Žerotína, který je po sedmi letech koupil a dal zapsat roku 1480 do olomouckých zemských desek. Tak odpadlo Fulnecko od Opavska a bylo připojeno k Moravě. Žerotínové, jejichž znakem byl lev na třech pahorcích vpravo kráčeující, soustře-

dili podobně jako předtím páni z Kravař ve svých rukou i velkou část severovýchodní Moravy, ale udrželi fulnecké panství jen do roku 1540. Po krátké epoše slezských rodů, totiž Cetryšů z Kynšperka a Švajniců z Pilmsdorfu (ti užívali jako znak červeného štítu, černě a stříbrem děleného, jako klenotu dvou buvolích rohů na helmu) přešel fulnecký statek roku 1594 na český rytířský českobratrský rod Skrbenských z Hřiště. Tato rodina měla ve znaku stříbrný štít, na něm červený kůl, a jako klenot kotouč s pery.

Pro účast na povstání proti Ferdinandovi II. bylo fulnecké panství zabráno již roku 1621 Janu II. Skrbenskému císařem a následujícího roku prodáno Václavovi Bruntálskému z Vrbna, který rozhojnil roku 1638 městský znak vrbenskými liliiemi, písmenou W a devíticípou hraběcí korunkou. Vrbnové hráli významnou úlohu v dějinách našich zemí v 17. a 18. věku. Tak Josef František z Vrbna, zeť známého utlačovatele Chodů Lamingerů, přidržel se za války o dědictví habsburské bavorského vévody Karla Alberta. Fulnecký zámek byl za doby Vrbnů, kteří vedli do sedmdesátých let 17. věku značnou část své soukromé i úřední korespondence česky, sídlem ústřední správy jejich statků na Opavsku a na severovýchodní Moravě a dosti významným hudebním střediskem. Avšak roku 1788 přechází fulnecké panství, které bylo od roku 1597 resp. od doby Václava z Vrbna fideikomisem, pro předlužení na Karla Antonína Cejku z Badenfeldu. Nový majitel pocházel z měšťanské rodiny opavské a své bohatství získal jako velkoobchodník, majitel soukenické manufaktury a válečný dodavatel. Z rukou jeho vnuků vyšlo panství, spojené od roku 1825 se statkem pustějovským, roku 1842. Nový nabyvatel Kristián Friedrich, svobodný pán Stockmar, odstoupil je roku 1855 belgickému princovi Filipovi, který znovu přikoupil od Čeků statek pustějovský; v jeho rodině zůstal spojený velkostatek až do provedení pozemkové reformy v l. 1922—1926. Zbytky kdysi rozsáhlého a významného zámeckého archivu, jehož nejstarší část se stala neznámou za druhé světové války, jsou nyní soustředěny ve Státním archivu v Opavě.

O vnitřních poměrech ve městě víme do první poloviny 16. století velmi málo; velikému požáru roku 1503 — vyhořelo tehdy 57 domů i s radnicí — padl za obět téměř celý městský archiv až na některá privilegia; válečné události na jaře roku 1945 připravily město téměř o všechny listiny, o mnoho aktového materiálu a o některé městské knihy ze 16.—17. století. Část městského archivu zůstala tehdy ve městě a byla většinou zničena ohněm; ze starších archiválií, odvezených v poslední chvíli směrem na Moravskou Třebovou, je mnoho dodnes neznámých.

Podle zachovaných pramenů lze souditi, že Fulnek byl ve starší době nevýznamným poddanským městem, kterému byl dobrý každý příjem povolený vrchností: roku 1385 právo chovati v městském příkopu ryby, roku 1388 právo odúmrti, roku 1413 omezení šenku piva a provozování řemesel ve venkovských obcích a roku 1517 právo na vinný šenk. Počalo se rozmáhati až po roce 1540, kdy se panství fulnecké zcela osamostatnilo. Poměrně nevelké zázemí se zvětšilo sekularisací několika vsí někdejšího proboštní břešovského v době husitských válek a dočasným zábořem statku fulneckých augustiniánů. Od konce 16. století byl Fulnek střediskem panství, k němuž náleželo 11—12 vesnic. O významu města v té době svědčí, že je zachyceno na nejstarší mapě Moravy z roku 1569. Ovšem podmínky k rozvoji byly tehdy dosti příznivé. K starším privilegiím na mýta, trhy, právo milové i vaření a výčep piva, které měšťané už v 15. věku žárlivě hájili zejména proti venkovským fojtům, přibývají během 16. století různé další výsady pro město, pro jednotlivé měšťany, pro místní cechy, kterých se čítalo v té době devět. Nejvýznačnější z nich byl cech soukenický. Město využívalo své polohy při silnici z Olomouce do Slezska a do Polska a mělo užitek i z obnovení dolování na panství, zejména okolo Pohoře a Kletného, které však počátkem 17. století opět zaniklo. Bohatství jednotlivců se projevuje tehdy v pozůstalostních inventářích a je patrné i na některých zachovaných uměleckých památkách. Brzdou rozvoje byla

však závislost na vrchnosti, i když poddanské povinnosti měšťanů a ostatně i venkovských poddaných byly v době před třicetiletou válkou mírnější než v době pobělohorské; dále též postihly město některé živelní pohromy, jako velká povodeň v roce 1544, další požár roku 1559, zemětřesení roku 1584, zhoubný mor v letech 1585—1586 — v městě a okolí zemřelo několik set lidí, a ohromná vichřice roku 1612.

Úředním jazykem byla tehdy na fulnecké radnici němčina, ale v městských knihách ze 16. století je asi 20 českých zápisů, ojedinělé jsou i ze století 17. a jeden z 18. století. Avšak město úřadovalo podle potřeby i česky a městští písaři museli znát oba jazyky. Privilegia daná vrchnostmi od druhé čtvrtiny 15. století pro město, cechy i jednotlivce byla skoro všechna česká. Poslední z nich pro město je z roku 1628. Dokonce i nápisy na obou nejstarších zvonech ze 16. století jsou české; mladší z nich visival v bratrském sboru. Český živel ve městě byl posílen za husitských válek. Ještě v 16.—17. století kolísal počet českého obyvatelstva mezi 15—20 %. K tomu nutno připočíst i převahu českého služebnictva u českých vrchností na zámku, a to až do doby okolo roku 1670. Ve městě se připomínají při farním chrámu až do třicetileté války český i německý kazatel. Avšak i potom se čeština udržela ve farním kostele s ohledem na přifařené vsi zdejšího augustiniánského kláštera, které zůstaly v té době stále české (Děrné, Jilovec, Lukavec). Na fulneckém panství zbylo na venkově do počátku 16. století ještě pět českých vsí (Pohoř, Jestřábí, Kletné, Pohořilky a Gručovice), které se však postupně poněmčily, naposledy Pohoř v první polovině 17. století. Od poslední čtvrtiny 17. století do třetí čtvrtiny 19. století měl Fulnek ráz téměř čistě německý.

Také vývoj náboženských poměrů ve městě je zajímavý. Za husitské revoluce se německé obyvatelstvo drželo víry katolické, české přijalo většinou kalich. V 16. století sem hojně pronikalo luterství, zejména mezi Němce. Dokladů o pobytu a působení predikantů nemáme, ale někteří pastoři měli ve městě majetek, ačkoliv zastávali svou funkci v okolních obcích; není proto vyloučeno, že konali luterské bohoslužby po domech. Dočasně drželi též některé kostely na panství v těsném sousedství města (Jerlochovice, Kujavy, Slatina, Stachovice, Vrchy). Farní chrám zůstal však trvale v rukou místních augustiniánů pro bohoslužbu katolickou; augustiniáni za pomoci olomouckých biskupů vytlačili na sklonku 16. století luterány i z většiny vyjmenovaných kostelů, které byly filiálními kostely fulneckého chrámu.

Vedle toho se sem už koncem 15. století uchylovali pod ochranou vrchnosti čeští bratři; současně se na Fulnecko utíkali Valdenští, vypuzení z Braniborska, kteří splynuli s bratry a uplatnili tu některé své názory a hlavně ve spojené náboženské obci i svůj jazyk. Fulnecká bratrská obec, v době předbělohorské převahou německá, která měla své členy i v řadě okolních vsí, vlastnila od počátku 16. století vedle sboru s dosti značným majetkem i školu, kterou navštěvovali žáci z českých měst, aby se naučili německy. Tato škola byla umístěna již od samého počátku s největší pravděpodobností v budově sboru, který dal opravit i rozšířit vlastním nákladem okolo roku 1617 fulnecký pán Jan starší Skrbenský z Hřiště a jeho manželka Alžběta Petřvaldská z Petřvaldu, oba horliví členové jednoty, jak hlásá m. j. i deska s erby obou manželů nad vchodem do sboru. Tehdy byla vystavena i nová školní budova při sboru. — Naproti tomu škola proti farnímu kostelu, kterou tradice neprávem nazývá školou Komenského a která je chybně označena pamětní deskou s nesprávnými daty o době působení učitele národů ve Fulneku, byla původně školou klášterní (farní), jak máme zprávy např. k roku 1617; koncem 18. století se stala školou městskou. — Správci slavné českobratrské školy u sboru, správcové sboru i jejich pomocníci byli většinou Češi nebo češtinu ovládali. Byli mezi nimi známi náboženští spisovatelé, jako Br. Michal Weiss, Michal Thom, Petr Herbert, Jan Jelecký, Lukáš Helic, Urban Hermann (1572—1574), Václav Preys, Jan Kostka (1600—1602), Mikuláš Albert z Kaménka a od počátku roku 1618 Jan Ámos Komenský.

Jak vypadal Fulnek v době, kdy zde žil Komenský? Patřil jakožto středisko drobnějšího latifundia mezi menší města. Skládal se počátkem 17. století z městského jádra okolo náměstí, z ulice Klášterské, Lazebnické a z ulic u Dolní a Horní brány; k městu přiléhalo menší Horní a větší Dolní předměstí. Bratrský sbor byl na rozdíl od mnoha jiných moravských měst od začátku umístěn ve městě, nikoliv na předměstí; jeho základem byl starší gotický kostelík, snad původem špitální. Mezi lety 1610 a 1617 byly přikoupeny ke sboru dva sousední domy, což je potvrzeno nově objeveným dokladem z roku 1628. Tak byl sbor se školou rozšířen a přebudován, a proto mohl Komenský přijít na školu „nově zbudovanou“. Proto poklesl také počet městských domů ze 114 v roce 1577 na 112 v roce 1617, zatímco u předměstských domů stoupl z 82 na 89 a počet podruhů z 19 na 37. V roce 1628 zůstal počet domů ve městě i předměstí zhruba stejný (110+82), ale řada domů byla dočasně osvobozena od platů, zřejmě vlivem válečných událostí, a za těchto několik let došlo k rozsáhlým změnám v domovní drůbě, které se projeví i zvýšeným přílivem lidí z českých katolických měst a panských zaměstnanců. Do roku 1642 poklesly předměstské usedlosti na 74, ale roku 1650 čítalo město i s předměstími a podruhy kupodivu již 218 usedlých. O poměrném bohatství měšťanů a výstavnosti města v době předbělohorské se stala zmínka výše.

V městské radě zasedali vedle sebe počátkem 17. věku příslušníci obou národností a všech náboženství; zejména bratři byli tu silně zastoupeni. Bratrská vrchnost se tu udržela hluboko do jara 1621; augustiniánský klášter neměl v městě žádné světské moci. Komenský nemohl být proto z této strany ohrožován. Jeho styk s vrchností byl velmi dobrý a je pochybné, že by si vzal za vzor pro líčení poddanských poměrů ve své knize „Listové do nebe“ přímo poměry na Fulnecku. Ostatně svým postavením jako správce školy a sboru, zděděným majetkem i svým prvním sňatkem se zámožnou vdovou Mandalenou, rozenou Vizovskou, zaujímal jistě významné místo ve zdejších prostředích.

O pobytu učitele národů ve Fulneku se zachovalo jen málo spolehlivých zpráv; obšírná vyprávění o jeho zdejší činnosti i životě, zachovaná v kronice zdejšího rodáka Jaschkeho, sestavené počátkem 19. století, jsou nespolehlivá. Jaschkeho líčení poměrů ve Fulneku v době okolo roku 1620 přímo odporují současným pramenům dokladům. Víme jen, že Komenský zde pracoval na některých svých spisech a že tu prožil v pilné práci vědecké i školské pod ochranou bratrské vrchnosti v dobré rodinné pohodě nejkrásnější léta svého života. Po svém útěku před císařským vojskem, patrně v květnu roku 1621, se pravděpodobně do Fulneka již nevrátil. Jeho knihovna, uložená na radnici asi posledními hospodáři sboru, kteří vykonávali svou funkci podle současného pramenného dokladu do roku 1621, byla v roce 1623 zničena z podnětu P. Bonaventury z Kolína, který obrátil velkou část nekatolíků z Fulneka i okolí na katolickou víru. Někteří z nich se však uchýlili během třicetileté války na Slovensko. Bonaventura posvětil sbor na kostel sv. Václava, ale válkou zpusťlá budova byla obrácena záhy k jiným účelům; teprve na rozhraní 17. a 18. věku byla přebudována na chudobinec s kaplí. Nyní je v ní umístěn Památník J. A. Komenského.

Část městského obyvatelstva zůstávala příslušníky katolické církve i v době reformace vlivem augustiniánského kláštera, založeného roku 1389 pány z Kravař, kteří i později byli jeho štědrými příznivci. Klášter dostal při svém založení do vinku i městskou faru, doloženou už roku 1293. Udržel se sice i po husitských válkách i se svou školou a podařilo se mu získat zpět i dočasně ztracený klášterní statek, složený z pěti obcí na Opavsku, a počátkem 16. století jej i rozšířiti, avšak během 16. století se ocitl v mravním i hmotném úpadku. Poněvadž na své úkoly nestačil ani později a poněvadž se ocitl v neustálých konfliktech s fulneckou vrchností (fulnecký probošt byl v 17.—18. století předsedou spojené kurie měst a prelátů na opavském sněmu), za-

ložila proto roku 1668 kapucínský klášter. Ten se zde udržel do roku 1950, zatímco augustiniánský byl zrušen za josefinských reforem, jeho budova se stala opět městskou farou a jeho statek zabral stát s názvem panství Pustějov — Lukavec.

Třicetiletou válkou město značně utrpělo. V červenci 1621 se císařská posádka vzdala vojsku Jana Jiřího Kmovského; v letech 1626—1627 byl obsazen Fulnek Dány a Mansfeldskými a v letech 1624—1650 (s přestávkami) Švédy, kteří se zde nakonec silně opevnili; byli postrachem širého okolí, činíce loupeživé nájezdy až k N. Jičínu, Hranicím, Valašskému Meziříčí, Opavě a okolí Budišova, a svedli nejednu bitku se stálou císařskou posádkou na Hukvaldech a na Hradci. Švédská opevnění kolem zámku byla odstraněna až okolo roku 1660. Ve městě i na dědinách na Fulnecku bylo sice poměrně málo pustých domů — Švédové si zřejmě město a nejbližší okolí šetřili jako rezervu a stálou zásobárnu — ale obchody i řemesla byla nejisté a výdělky pohltily nakonec kontribuce i běžné daně a dávky, které se snažily vybrat obě strany. Po válce pak rostoucí zatížení robotní i platové ze strany vrchnosti, s tím spojené chudnutí zejména venkovského lidu, dále omezení osobní svobody obyvatelů města a skoro úplné nevolnictví ve venkovských obcích ztrpčovaly život všeho poddanského lidu. K tomu přistoupilo nesmírné daňové zatížení ze strany státu pro stálé války, které habsburské soustátí vedlo se sousedy. V 18. století bylo město několikrát obsazeno nepřátelskou pruskou armádou. Roku 1762 došlo dokonce v okolí města k bitce mezi Prusy a císařskými, kteří zvítězili. — Město nebylo také ušetřeno dalších živelných pohrom, jako byly požáry z let 1660, 1676, 1795 a 1801, zemětřesení roku 1635 a povodně v letech 1749 a 1763. Neúrodná léta byla rovněž častá a při nedokonalé organizaci zásobování i dopravních prostředků bylo obyvatelstvo nejednou sužováno drahotou a ohroženo hladem, například roku 1746, 1771—1772, 1817 a 1846. Koncem roku 1805 a na počátku roku 1806 vypukl v městě i okolí tyf, který sem zavlekli ruští a rakouští vojáci ranění v bitvě u Slavkova, pro něž tu byl zřízen lazaret. Podlehli mu téměř všichni, dále řada členů ošetřujícího personálu a kapucínského kláštera, 230 lidí v městě a několik set v okolí.

Jak bylo výše naznačeno, povinnosti fulneckých měšťanů se od třicetileté války stále zvětšovaly, takže nebylo nakonec příliš velkého rozdílu mezi obyvateli Fulneka jakožto poddanského města a okolních vsí na panství. Už kolem roku 1720 bylo pod pokutou 20 zl. zakázáno dávat měšťanské syny bez svolení vrchnosti na studie, řemesla, obchod, umění a povinný řemeslnický vandr. Výhostní list na cizí panství, pokud byl udělen, stál v letech 1740—1770 průměrně 10—20 zl., tedy na tu dobu velké peníze, svolení k učení se řemeslu 1—2 zl., svolení k sňatku 1—3 zl., za roční vandr 30 krejcarů. Svolení ke studiím stálo od roku 1730 „z milosti“ 5 zl. Teprve zrušení nevolnictví za Josefa II. v roce 1781 odstranilo tento nedůstojný stav. — Pokud jde o roboty a platy, odváděli fulnečtí měšťané v 18. stol. dávky z domů, rolí, řemesel, šenku, za osvobození od odúmrti, od hlásek a od účasti na panských honech. Roboty konali jen obyvatelé předměstí v době senoseče. K těmto povinnostem přibyla do 18. století pro řemeslníky povinnost konat řemeslné práce pro vrchnost zdarma nebo za pevně stanovené režijní ceny. Dále se odváděly platy při obnově městské rady, za osvobození od nalévání panského vína a přibyla i roboty při tření lnu a pletí zeleniny. Někteří měšťané měli za povinnost pracovat pro vrchnost se svými povozy a potahy při dovážení zboží, a to i na jiná panství. Mnozí museli odvádět při prodeji svých domů 10 % kupní ceny vrchnosti (tzv. laudemium). Z těchto povinností se měšťané i ostatní obyvatelé města a panství vykouplili až po zrušení poddanství roku 1848; části z nich byli zbaveni zdarma, bez výkupu.

Nicméně přes všechny tyto překážky se počíná od konce 17. století díky pili obyvatelstva nový rozvoj města. Hlavní podíl na tom měla dobrá jakost zdejších suken. Bylo tu tehdy 45 samostatných soukenických mistrů. Do roku 1750 stoupl jejich počet na 93. Vedle toho tu byla barvírna, původně vrchnostenská, soukenická manufak-

tura rodiny Knurovy a cechovní valcha. Tkalců plátna zde žilo koncem 17. věku asi 30, roku 1803 bylo jich už 59. Roku 1727 ustavuje se samostatný cech postřiháčský o 13 členech.

Obchod sukny se obracel především na východ, do Polska, Ruska, Uher a do Levanty, ale část zboží jde i do Švýcarska a do Itálie. Někteří soukeníci, postřiháči a obchodníci — osobně svobodní (libertini) — se pokoušeli o štěstí při pokusech o obnovu dolování na Fulnecku od konce 17. století do počátku 19. století jako spolupodnikatelé, ale opět bez úspěchu. Zrušení nevolnictví a ohromná spotřeba vojenského sukna za války koaličních i napoleonských přispívá neobyčejně k rozkvětu textilních cechů i podnikatelství ve Fulneku, stejně jako ta okolnost, že ve Fulneku sídlila v 17.—19. století ústřední správa pro veškerá panství a statky, které dočasně náležely stejné vrchnosti (Hlučín, Paskov, Studénka, Velká Střelná, později pak Pustějov — Lukavec a některé velkostatky slovenské, jako Snina a Stakčín). Tak se roku 1803 čítá ve městě na 190 samostatných soukenických mistrů. Po dočasné krizi nastává poslední vlna vzestupu v rukodělné výrobě v první třetině 19. století, takže roku 1834 žilo ve Fulneku 522 samostatných řemeslníků, z toho 296 soukeníků. Avšak záhy nato dochází k definitivnímu úpadku soukenického řemesla, zaviněnému ostrou zahraniční konkurencí, požívačností a ne hospodárností některých mistrů, zhoršením jakosti výrobků vlivem poklesu ceny vlny i zboží, horší kvalitou domácí vlny a zejména náporom strojových textilních továren (ve Fulneku vznikly první dvě roku 1840), se kterými se zastaralá cechovní výroba ovšem nemohla měřit. A tak zbylo do roku 1847 jen 20 samostatných soukeníků a 1 postřiháč.

První moderní továrnu ve městě vůbec, a to na výrobu hedvábných šátků, založil Holanďan Regnier už roku 1824. V letech 1839—1851 pracoval ve Fulneku Blahutův cukrovar. Počet strojových továren soukenických vzrostl do roku 1858 na sedm o 52 HP a Fulnek se poznenáhlu stával moderním průmyslovým střediskem. Do roku 1865 zbylo sice z těchto továren jen 5 a světová krize v sedmdesátých letech minulého století i některé místní příčiny zavinily zánik většiny z nich. Avšak kolem roku 1880 nastává nový rozvoj textilnictví ve Fulneku. Na místě menších soukenických továren vzniká velká moderní továrna Pollakova (nyní Retex), která zaměňovala počátkem tohoto století přes 1000 dělníků, za první republiky kolem 700. Dále byly vybudovány v sedmdesátých letech 19. století továrny na hedvábné zboží, z nichž dvě pracovaly až do roku 1950. Na rozhraní tohoto a minulého století se rozšiřuje píla a vzniká továrna na nábytek a zpracování dřeva. Kromě toho byl ve Fulneku i měšťanský pivovar, který pak přešel do soukromých rukou, byl však zničen za válečných událostí na jaře roku 1945. Při městském dvoře byl zřízen panský lihovar.

Podnikatelskou dravost od třicátých let minulého století nelibě nesli bývalí samostatní mistři, kteří upadli v závislost kapitalistů, i ostatní špatně placené dělnictvo v nově vznikajících továrnách, které se rekrutovalo ponejvíce z městské i venkovské chudiny. A tak dochází velmi záhy i ve Fulneku k ostrému třídnímu boji, jemuž je v naší publikaci věnována samostatná stať. Je však zajímavé, že v průběhu průmyslové revoluce se vytváří jak průmyslová buržoasie, tak nově vznikající dělnická třída z místních řemeslných malovýrobců; i ve Fulneku, podobně jako v okolních městech, mají převahu mezi textilními továrníky lidé místní provenience.

Konflikty sociální byly zde ještě zkomplikovány poměry národnostními. Rozvoj průmyslu přivedl totiž do města od poslední třetiny 19. století dosti českého živlu, především z řad dělnictva, který se zdejší německé nacionální kruhy snažily poněmčít anebo aspoň vypudit z města. Výbojná německá buržoasie a inteligence sváděla ostatně ve spolku s nečetnou, ale zámožnou a vlivnou skupinou svých krajanů i českých renegátů ve Frenštátě a Příboře až do konce minulého století stálý boj ve volbách o mandát do moravského zemského sněmu ve skupině měst Fulnek — Příbor — Frenštát, který se dostal v osmdesátých letech pevně do českých rukou, až do roku

1905, kdy došlo k jinému rozdělení volebních obvodů podle národnosti; zato mandát za venkovské obce v politickém okrese N. Jičín se udržel, byť jen těsnou většinou, v rukou německých liberálů a později nacionalů, mezi jejichž poslanci byli ponejvíce venkovští boháči z Fulnecka. Podobně tomu bylo až do volebních reforem na přelomu obou století i ve volbách parlamentních. Též za republiky vysílalo Fulnecko do Národního shromáždění zástupce směru radikálního a takovou tvárnost mělo i obecní zastupitelstvo; při volbách stoupenci Henleinovi získali v roku 1935 zhruba dvě třetiny odevzdaných hlasů a při volbách roku 1938 dokonce téměř 80 % (24 mandátů, 2 něm. soc. dem., 4 Češi). Věrnými spolubojovníky místních Cechů za rovnoprávnost byli jen nečetní stoupenci německé sociální demokracie a komunisté. Ostatně Fulnek nechtěl uznati ani vznik Československé republiky a byl obsazen teprve 13. 12. 1918 bez boje; československá posádka pobývala nějaký čas na zámku.

Přes všechny překážky a útlak udržela se ve městě česká menšina, která měla od roku 1919 v obecním zastupitelstvu 4 členy; k ní se hlásila ke konci první republiky necelá pětina obyvatelstva, většinou ze sociálně slabších vrstev, která se opírala až do roku 1938 o dobře rozvinuté školství; česká škola mateřská vznikla roku 1923, česká škola obecná hned po převratě v roku 1919 a dvě léta nato byla otevřena škola měšťanská. Pro české školy byla postavena v roce 1924 novostavba poblíže kapucinského kláštera. Také o německé obyvatelstvo bylo dobře postaráno dvěma národními a dvěma měšťanskými školami, které navazovaly na starší klášterní resp. městskou školu a rozvíjely se od konce 18. století. Za okupace k nim přibyla škola střední a 2 školy odborné.

S rozvojem řemesel a později průmyslu šel ruku v ruce i vzrůst počtu domů a obyvatelstva. Jestliže v roku 1771 čítalo město i s předměstími 1854 duší, stoupl jejich počet do roku 1800 na 3054 ve 391 domech a do roku 1834 na 3518 ve 401 domě (bez Jerlochovic). Maxima zalidnění dosáhl Fulnek v roce 1851 s 3571 obyvateli, avšak počet domů klesl na 390. Od té doby počet obyvatelstva celkem stagnoval číslem okolo tři a půl tisíce; roku 1930 bylo napočteno 3532 lidí ve 481 domech. Na vývoji populace je patrné, že největšího rozvoje dosáhlo město po založení prvních továren. Vzrůst počtu domů, potřeba místa a živelní pohromy přitom změnilly ráz obce.

K původnímu jádru, které je tak krásně vidět na příklad na vedutě v městském archivu v Brně nebo na kresbách proslulého malíře Kravařska Kledenského z počátku 19. století a jež zahrnuje všech 56 původně pravovárečných domů, přibývá domovních objektů na předměstích a dochází i ke změnám v městě, zvláště po rušení hradeb okolo roku 1840. Avšak ostatní rozvoj nešel stejným tempem. Tak na příklad doprava po staré silnici z Olomouce do Polska byla přeložena po vybudování císařské silnice roku 1773 přes Nový Jičín; tím ovšem Fulnek utrpěl újmu. Náhradou mohla býti městu trať Opava — Trenčín, projektovaná a částečně zbudovaná v sedmdesátých letech minulého století, avšak zmíněná již světová krize stavbu dráhy zastavila a přes několikrát pozdější pokusy se nepodařilo tento plán realizovat. Slabou náhradou je místní dráha, spojující Fulnek se Suchdalem nad Odrou, dokončená roku 1891. Teprve v nejnovější době je poněkud zlepšeno komunikační spojení města autobusovými linkami.

I po správní stránce ustoupil Fulnek do pozadí. Ztratil již v době reforem v poslední čtvrti 18. století hrdeční právo, ale nedosáhl ustavení magistrátu, a tím zůstal závislým na vrchnosti po správní i justiční stránce až do roku 1848. Tehdy vyslal Fulnek do městské kurie později proslulého moravského selského sněmu za poslance A. Thieryho, jehož příčiněním dostalo město roku 1850 při reformě veřejné správy okresní soud (v letech 1855—1868 okresní smíšený úřad) a berní úřad. Od roku 1850 spadal fulnecký okres pod hejtmanství Nový Jičín, který se stával znenáhla hospodářským, správním i kulturním centrem Kravařska. Tyto poměry trvaly až do obsazení města Němci 10. 10. 1938. Odtud náležel celý okres (Landrat) novojický, pokud byl

zabrán k Německu, k tzv. východní sudetské župě, jejímž hlavním městem byla Opava. Místní poměry správní se vcelku nezměnily, až na to, že 3 venkovské obce byly od obvodu zdejšího německého úředního soudu odtrženy a připojeny k okresu Bílovec. České školy i spolky byly zrušeny resp. rozpuštěny, mnozí Češi a němečtí antifašisté město opustili. Ve zdejším zámku byl umístěn úřad pro vysídlování Čechů z tzv. sudetského území.

Dne 5. 5. 1945 byl Fulnek osvobozen Rudou armádou. Město bylo za osvobozovacích bojů a po nich silně poškozeno, postiženo požárem a ze 70 % zničeno. Z původních 546 domů v městě a předměstích i s připojenými Jerlochovicemi bylo úplně zničeno 223, silně poškozeno 125, lehce poškozeno asi 70. V městě nezbylo téměř zásob, průmyslové podniky byly bez proudu a částečně poškozeny, zbyly stroje i pracovních sil, řada uměleckých památek — vesměs staré měšťanské domy a jejich součásti — byly těžce poškozeny nebo vzaly zcela za své. Proto se osídlování setkalo se značnými obtížemi. Avšak zásluhou pile obyvatelstva a podpory zejména města Brna, které přešlo nad Fulnekem patronát, podařilo se záhy největší škody odstranit a postupně Fulnek znova vybudovat. Lze doufat, že město, které od roku 1949 bylo přiděleno k okresu vítkovskému a od roku 1960 k okresu Nový Jičín, půjde vstříc lepší budoucnosti, jen když najde u příslušných míst náležitě porozumění pro své oprávněné tužby a požadavky.

Tak město vyšlo vstříc své nové budoucnosti.

Prameny a literatura

- 1) Prameny archivní: Státní archiv Opava, fondy Vs Fulnek, Vs Pustějov, Augustiniáni Fulnek, Kapucíni Fulnek, dále sbírka pozemkových knih a Beckova sbírka. — Státní archiv Brno: Nová sbírka, Bačkova sbírka, sbírka rkp., sbírka Frant. muzea, sbírka býv. Geschichtsvereinu, sbírka Cerroniho — pro heslo Fulnek, guberniální archiv. — Státní archiv Opava, pracoviště Olomouc a Kroměříž: Cirkevní statistiky, Parochialia a Monastica — heslo Fulnek, Kopíře biskupské korespondence. — Státní ústřední archiv Praha: Misivy (kopíře) panovnické korespondence. — Okresní archiv N. Jičín: Městský archiv Fulnek, archivy českých škol ve Fulneku, archivy cechovní.
- 2) Prameny tištěné: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, sv. V-XV. — Zemské desky moravské — olomoucký kraj, vydání Demuthovo (do 1480) a Matějkovo (do 1636). J. Kapras, Pozůstatky zemských knih knížetství opavského, I/II. — V. Brandl, Libri citationum et sententiarum, seu knihy pühonné a nálezové, sv. I-IV. A. Turek, České listiny města Fulneka, Vitkovsko 1959—1960.
- 3) Literatura: St. V. Oppl, Z kroniky staroslavného města Fulneka, Fulnek 1928. — A. Turek, Fulnecko, Brno 1940. — Sborník Fulnek město J. A. Komenského, Praha 1955. — Sborník J. A. Komenského ve Fulneku, Ostrava 1958. — A. Turek, Bratrský sbor ve Fulneku, Nový Jičín 1970. — J. Pleskot, Fulnecké intermezzo J. A. Komenského, Ostrava 1970. — Referát podepsaného o této knize, Vlastivědný sborník okresu N. Jičín, č. 8—9, 1971. — Das deutsche Kuhländchen, roč. I-XIV, N. Jičín 1933—1949. — Sborník „Kravařsko“, Národohospodářská propagace, Brno 1947. — P. Kadlčík, Fulnek se probouzí k novému životu, Svobodné noviny z 12. 6. 1947.

POVÁLEČNÁ HISTORIE MĚSTA FULNEKA

Petr Kadlčík

Město Fulnek bylo pro svou strategickou polohu v březnu 1945 prohlášeno nacistickým velením za město opevněné, které mělo za úkol zastavit postup Rudé armády. V tomto měsíci byly obyvatelstvem budovány na Řiční ulici kryty pro civilní obyvatelstvo a na zámeckém vrchu nad Mlýnskou ulicí kopány a misty i betonovány bunkry pro vojsko. V dubnu, když do Fulneku zaléhala dunění děl a leteckých bomb z bojů o Opavu, bylo všechno obyvatelstvo nahnáno k budování zákopů a palebných postavení pro těžké kulometry, minometry a polní děla na východní straně předpolí města. Proti tankům vybudoval Volkssturm (lidoobrana) za vedení vojenského velitele města a za dozoru jednotky SS ze zámku protipancéřové uzávěry na mnoha místech před městem i v městě samém. Jen namátkou lze uvést mohutnou zábranu se zákopy naproti cihelně, na silnici naproti nádraží, naproti továrně Kargl (dnes ROMO 3), nedaleko vidlice silnic k Lukavci a Vrchům a dokonce i na západě města v Jerlochovicích naproti obchodu smíšeným zbožím. I když byl Volkssturm intenzivně cvičen v druhé polovině dubna v zacházení i s těžkými zbraněmi, bylo jasné, že pevnost Fulneku se neubrání přesile a nervozita obrany i obyvatel denně stoupala. Když bylo 30. dubna dobyt Ostravy a čela sovětských vojsk se dostala do prostoru Studénka—Bílovec a nad městem Fulnekem se téhož dne objevila sovětská průzkumná letadla, nařídila vojenské velitelství evakuaci civilního obyvatelstva do Zábřehu a Svitav. Hlavní příčinou překotného útěku dne 30. dubna bylo to, že v 16.30 začalo sovětské dělostřelectvo z návrší nad Bílovcem ostřelovat město. První zásahy dopadly na Zámecký vrch a na křižovatku cest Opava—Nový Jičín a Fulnek—Ostrava. V 18.30 zasáhly granáty stodolu zámeckého dvora (dnešního Státního statku) a poškodily domky na Kapucínské ulici neboť od kapucínského kláštera, označeného na střeše červeným křížem, začínala v podvečer čilá doprava. Nákladní auta začala odvážet ze sklepů tohoto objektu vojenský materiál—munici a zbraně. Přeprava byla po zásazích přechodně zastavena, ale v noci již opět duněla od kláštera auta s těžkým nákladem. Během noci byli evakuováni nejdříve příslušníci NSDAP, ženy, děti a staří lidé. Malá část starých Němců, většinou dělníků, spolu s několika Čechy odešla téhož večera do protileteckého krytu na Řiční ulici a příkazu k evakuaci neuposlechla. 1. května v dopoledních hodinách odjížděly zbytky německého obyvatelstva z okrajových částí města a obce Jerlochovic. V poledne shazoval sovětský letecký průzkum na přívodové ulice a náměstí malé zápalné letecké bomby, po nichž některé střechy domů začaly hořet. Volkssturm se snažil palbou z kulometů zasáhnout letadla, ale bez výsledku. Vzniklé požáry se snažil uhasit, ale Pivovarská ulice a Poštovní ulice hořely ještě v noci. Ve středu dne 2. května, kdy palba umkla, vyšlo několik českých občanů z krytů na Řiční ulici a za vedení Rudolfa Činčaly vyzvedli si u Volkssturmu, zalezlého ve sklepech, hasičskou stříkačku, s níž pak po dva dny hasili menší požáry v okolí náměstí. Na náměstí samém byly vyhořelé jen tři nebo čtyři domovní střechy. V odpoledních hodinách bojovala Rudá armáda na silnici u Kostelce a u Kujav a po dobytí Kujav dne 3. května (čtvrtek) a části Děrného zahájila palbu z děl a tanků na postavení vojska před Fulnekem. V předvečer téhož dne odváželo německé vojsko poslední zbytky munice z kapucínského kláštera. Sovětská vojska vypálila na přepravu několik salv z kaňušů a zasáhla opět zámecký dvůr, smetla domky na Kapucínské ulici a rozmetala maďarské postavení na návrší za bývalou českou školou.

V krytu na Řiční ulici se všechno chvělo, houpalo a místy odpadávaly ze stropů bloky piskovcového kamene. V noci ze 4. na 5. května evakuovala správa města a poslední nacističtí funkcionáři s malou částí Němců, kteří se po zásahu kačušů necítili ani v krytu bezpečni. Obrana se v noci stáhla do města, zákopnické oddíly vyhodily fulnecké mosty a v časných ranních hodinách přádelnu a kotelnu továrny B. Pollak (nyní Retex). V sobotu dne 5. května v dopoledních hodinách byl Fulnek osvobozen Rudou armádou. Po deváté hodině vnikly do města z prostoru obce Lukavce a Vrchů podél Lukavského potoka průzkumné hlídky. Za nimi následoval další bojový sled, který, když pronikl na Řiční ulici, byl nadšeně vítán hrstkou českých obyvatel a skupinkou Němců — antifašistů, kteří společně s Čechy toužebně očekávali osvoboditele, konec války a mír. Tento bojový sled — gardová jednotka, se v městě zastavil jen velmi krátce, nepřijal ani nabízené pohostění a pronásledoval prchající německé vojáky a Volkssturm. Druhý sled sovětských oddílů se spojil kolem jedenácté hodiny za velkého jásotu s jednotkami postupujícími od Děrného a Stachovic. Spojené jednotky pak zaplnily poloprázdné a krutě poškozené město a měly radost z pohostění, které jim připravilo osvobozené obyvatelstvo. Po jedenácté hodině přibylo do města vozatajstvo s proviantem a na oplátku se snažilo pohostit zbylé občany města. Obyvatelstvo pak pomáhalo rudoarmějcům budovat rozšířenou cestu z Řiční ulice k Jerlochovicím, po níž pak podél Husiho potoka vedla všechna přeprava sovětských vojsk na Fulnecku, neboť hlavní silnice přes Fulnek směrem na Odry byla ostřelována německým dělostřelectvem z návrší nad Odrami. Od této palby začaly hořet některé domy na náměstí a skupina domů na Horním předměstí (dnešní Fučíkově ulici) naproti bývalému domu okresní berní správy. Domy nebylo možno hasit, neboť vodovodní potrubí bylo poškozeno, elektrický proud, dodávaný z Oder, byl vypnut. Přesto se čeští lidé snažili vzniklé požáry omezit použitím ruční hasičské stříkačky. Dne 6. května několik českých obyvatel spatřilo tanky první československé tankové brigády, které byly vyslány do Oder. Když se tam nesetkaly s vojenským odporem, vrátily se do Fulneku. Několik příslušníků této jednotky nocovalo ze dne 6. na 7. května na radnici, která byla jen málo poškozena.

Do hořícího města, kde jeden dům chytal od druhého, dorazila dne 8. května Národní stráž z Ostravy-Mariánských Hor v síle 36 lidí, vedená Vladimírem Lavrukem, fulneckým rodákem, který znal Fulnek z doby první republiky. Oddíl převzal v městě pořádkovou a bezpečnostní službu, zajišťoval německé válečné zajatce a nacisty, kteří se do Fulneku vraceli, nebo jim jenom procházeli. Národní stráž spolu s českým obyvatelstvem začala organizovat život ve válkou zničeném městě. Jelikož město hořelo, snažili se uhasit požáry, které ničily nejen budovy, ale i zásoby. Poněvadž ve Fulneku nebylo mouky, obrátil se velitel Národní stráže o pomoc na velitele sovětské vojenské jednotky ve Fulneku, který věnoval z vojenských zásob obyvatelstvu města vagon mouky; nechal ji přivést nákladními auty z Bílovce. Nato mohla být dána do provozu pekárna pro obyvatelstvo české i německé národnosti. Pro stravování byly zřízeny dvě kuchyně. Jedna pro české obyvatelstvo a Národní stráž, druhá pro občany německé národnosti. Jelikož českého obyvatelstva bylo málo, byla z loajálních Němců vytvořena brigáda, která pomáhala při hašení požárů, při odklízování trosků z hlavní komunikace, vedoucí přes město. Pracovala také na bočních ulicích města, zatrasených ohořelým trámovým, rozbitými kočárky a ručními vozíky, opuštěnými po návratu z evakuace, vyklízela také trosky z domů, které ohrožovaly bezpečnost, pochovávala uhynulý dobytek a pohřbívala padlé Němce. Vyražená okna, rozsekaná a ohořelé dveře, spadlé zdi, černé komíny, zvonící oplechování na římsách domů a místy až pět cm silná vrstva prachu a popela, které pokrývaly celé město, to byl obraz zkázy, která se jen postupně odstraňovala. Přes všechno úsilí město hořelo nepřetržitě až do 12. května a sporadicky až do 19. května, kdy se ještě místy kouřilo z trosků a nad městem ležel tmavý pruh dýmu, viditelný až od Studénky.

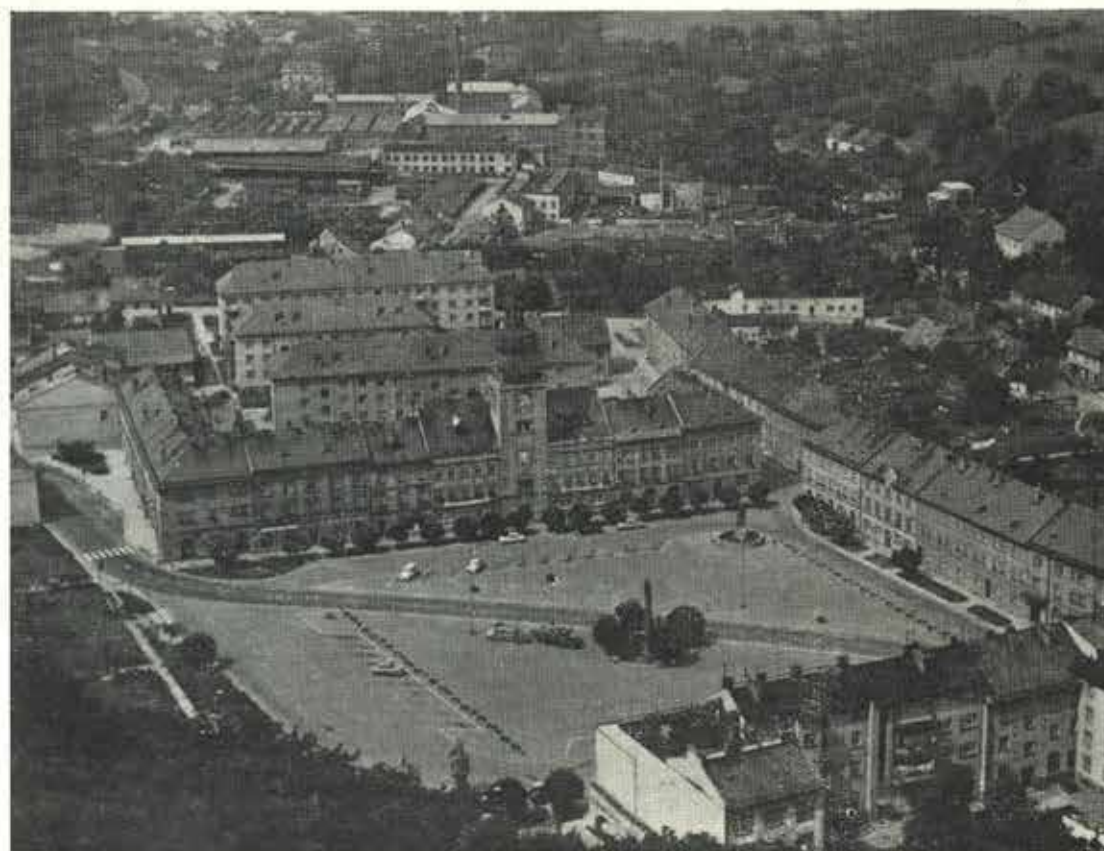
Fulnek, trosky radnice, 1947, foto S. Sindler

Dne 13. května 1945 svolal příslušník Národní stráže ve Fulneku Fr. Pavlas do hostince „Na stovce“ (dnešní družina mládeže na Řiční) první schůzi obyvatelstva české národnosti, aby vytvořil podle Košického vládního programu první orgán státní moci — Národní výbor ve Fulneku. Schůze se zúčastnila jen hrstka Čechů a Pavlas vytvořil z přítomných národní výbor, jehož předsedou byl zvolen. Tento orgán neměl oporu v obyvatelstvu a trval vlastně jen dva dny. Dne 15. května byla z iniciativy Vladimíra Lavruka svolána další schůze obyvatelstva včetně příslušníků Národní stráže, rozšířené o mladší české lidi z Lukavce a Němce, bývalé příslušníky KSC a sociální demokráty. Schůze se konala v hostinci „Lukavská pivnice“ (dnešní Komunální služby) a zúčastnilo se jí asi 80 občanů. Zahájil a řídil ji Leopold Paseka, komínický pomocník a za první republiky příslušník KSC ve Fulneku. Soudruh Lavruk seznámil přítomné s úkoly revolučního národního výboru a způsobem jeho ustavení, načež byla provedena volba aklamací. Byl zvolen třináctičlenný národní výbor v čele s V. Lavrukem jako předsedou. Nový národní výbor měl těžký úkol. Střed města i přívodové ulice byly zničeny. Zůstaly jen okrajové domky, které byly schopny obývané teprve po důkladné opravě. MNV ve Fulneku organizoval provádění oprav, první osídlování, přiděloval nábytek, drobné zvířectvo a půdu k obdělávání. Osídlování bylo velmi svízelné, neboť v červnu bylo ve Fulneku jen 300 občanů české národnosti, zatím co

Fulnek v roce 1947 po odklizení trosk, foto S. Šindler

Němců z původních 3680 obyvatel se po evakuaci vrátilo jen něco přes dva tisíce. Němečtí občané, kteří se provinili jako nacisté, se do Fulneku nevrátili a hledali útočiště v Rakousku a Bavorsku. Přesto byla bytová nouze katastrofální, neboť z 580 domů bylo 278 zničeno a 170 poškozeno válečnými událostmi. Proto musel národní výbor organizovat hromadné ubytování Němců, kteří byli umístěni v budově německé měšťanské školy na náměstí (dnešní LŠU) a ve staré továrně a skladišti na dnešní Fučíkově ulici. V druhé polovině května a začátkem června se v městě vyskytlo několik případů tyfu a hromadné onemocnění paratyfem. Jelikož v městě nebylo lékaře, dojížděl na žádost MNV do Fulneku MUDr. Koniček z Ostravy, který léčil obyvatele léky vyžádanými na zemské exposituře v Ostravě. Příčinou onemocnění byla nejen špatná voda ze studní, ale i nedostatečné zásobování obyvatelstva. Začátkem června musel národní výbor znovu požádat sovětské velitelství o pomoc a Rudá armáda věnovala městu 7 tun mouky ze Studénky. Teprve po opravě vodovodu a vodárny ve Stachovicích, po zapojení elektřiny na agregát v Hospodářském družstvu se život obyvatelstva ve městě stal snesitelnějším. Na těchto pracích se nejvíce podíleli občané Sukup, Paterman, Hajník a Pergl. Po zavedení elektřiny byla dána do provozu továrna na suhy a prýmký (Kargl) za vedení národního správce Stanislava Pavlíka. Začátkem června zorganizoval národní správce Hospodářského družstva V. Pergl

Obnovený Fulnek, snímek z roku 1970, foto S. Šindler

provoz v mlékárně a družstevním mlýně. Za pomoci ONV v Novém Jičíně a MNV ve Fulneku zavedl pravidelný svoz mléka a vajec z okolí. Zásobování v městě i okolních obcích se zlepšilo a všem obyvatelům bylo možno vydat zásobovací poukazy, kryté hlavními potravinami. Poněvadž v Místním národním výboře ve Fulneku byli zastoupeni i Němci, došlo po dosídlení českým obyvatelstvem a podle vydaných směrnic dne 17. července 1945 k reorganizaci národního výboru, který byl doplněn lidmi politicky uvědomělými a zkušenými. Byli to např. odborníci z úseku průmyslového, obchodního, ze stavebnictví, školství apod., protože Fulnek byl pověřen vykonávat prostřednictvím MNV a jeho aparátu určité úkony za ONV v Novém Jičíně (např. prováděl zásobování a vydával zásobovací listky pro okolní obce, organizoval školství nejen v městě, ale i v okolí Fulneku). V červnu 1945 se rozbíhá ve Fulneku i činnost KSČ. Dne 19. srpna 1945 se koná za vedení obvodního sekretariátu KSČ ve Fulneku „První manifestační den českého lidu s obvodními dožínkami“, jehož se zúčastnilo na 1500 nových osidlenců z města i okolí, převážně příslušníků KSČ. Pod vedením KSČ došlo dne 27. září 1945 k dalším volbám do MNV na základě paritního zastoupení všech politických stran. Za stranu KSČ byl za předsedu MNV ve Fulneku zvolen dosavadní předseda MěV KSČ Petr Kadičík. Nový předseda hodnotil hned na prvním plénu činnost dřívějších národních výborů, které se snažily likvidovat nejtěžší následky

Fulnek, pohled na nově postavenou radnici, 1960, foto S. Sindler

války, aby Fulnek mohl být dosídlen českými lidmi. Nový národní výbor si vytyčil jako hlavní cíl, obnovu válkou zničeného města. Pochopení pro obnovu nebylo u některých činitelů na exposituře Zemského národního výboru v Ostravě. Delegaci z Fulneku bylo nabídnuto, aby si Fulnečtí vybrali na osídlení kterékoliv město v pohraničí a upustili od požadavku výstavby. Likvidační snahy znepokojovaly obyvatelstvo města hlavně na úseku průmyslovém. Různé závody i národní výbory přijížděly do města a měly zájem o kvalitní stroje a suroviny. Přitom se vykazovaly různými příkazy průmyslových referentů okresů k předisponování. Bylo proto třeba usilovat o obnovu města propagací v tisku, rozhlase, v široké veřejnosti i u všech nadřízených činitelů. V lednu 1946 dosáhl národní výbor četnými intervencemi u zemských i vládních činitelů, hlavně však příkladnou a obětavou prací v závodech, které úspěšně zahájily výrobu, že všechny větší podniky ve Fulneku byly převedeny do kategorie, která má výrobní perspektivu. O výstavbě města bylo rozhodnuto až 19. února 1946, kdy do Fulneku přijela vládní koordinační komise pro obnovu válkou zničených měst se zástupci ministerstev výstavby, techniky, památkové péče, zástupci některých vyslanectví a také zástupci tisku, celkem 39 osob. Za předsednictví ing. Hlebečka, pověřence pro výstavbu, prohlédla komise válkou zničené město a po referátu předsedy Kadlčíka o mezinárodním významu Fulneku a po obsáhlé diskusi rozhodla, aby Fulnek byl ob-

noven jako město Komenského v renesančním slohu. Stanovila, že při výstavbě budou všechny fronty dvoupatrové s dominující radnicí. Přívodové ulice a domy mimo náměstí budou jednopatrové. Zástupce Zemského národního výboru-expositury v Ostravě, stavební referent Bedřich Lazecký a zástupce Památkové péče v Brně pověřili Projektční ústav moravskoslezských měst a obcí v Brně, aby urychleně zpracoval projekt zastavovacího plánu města tak, aby ještě v připravované dvouletce bylo možno zahájit novou výstavbu. Vládní zmocněnec ing. Chlebeček se zavázal vyslat do Fulneku skupinu odhadců válečných škod, které prozatím předběžně odhadl na tři sta miliónů korun československých. Na výstavbu města v první etapě bude třeba sto dvacet miliónů Kčs. Již dne 22. května 1946 předložil ing. architekt Zdeněk Sedláček z Projektčního ústavu moravskoslezských měst a obcí zpracovaný stavební a regulační plán města ke schválení plénu MNV ve Fulneku. Plán byl projednán, schválen a předložen exposituře ZNV v Ostravě jako podklad k plánované obnově města. Národní výbor pak urychleně organizoval bourací práce válkou zničených domů. Na bourání města se podílelo 21 různých stavebních firem a MNV ve Fulneku, kteří odčerpali z poskytnuté subvence v témže roce 58 miliónů korun. V březnu 1947 přešel na MNV jako vedoucí stavebního oddělení ing. arch. Antonín Bretschneider, odhadce válečných škod a dočasný zmocněnec pro výstavbu Fulneka. Své bohaté zkušenosti uplatnil jak při bouracích pracích, tak při přípravě projekce, dále při rekonstrukci kanalizační sítě s čistící stanicí a konečně vodovodní sítě. Má také nemalou zásluhu na tom, že dne 22. června 1947 mohla být za přítomnosti zástupců vlády, Zemského národního výboru-expositury v Ostravě, zástupců akce Pomozte Slezsku a zástupců hlavního zemského města Brna, patronů města, zahájena znovuvýstavba města Fulneku. Po slavnostních projevech byla vlastní výstavba zahájena výkopem základů a poklepem na základní kámen radnice. Slavnostního poklepu se spolu se zástupci ONV, všech měst a vesnic z okolí zúčastnilo 108 osob, které byly také hosty města Fulneku.

Zahájením znovuvýstavby města začíná první etapa výstavby. Byla prováděna v letech 1947—1951, kdy po třech reorganizacích národního výboru byl předsedou Petr Kadlčík, v letech 1949—1950 byl předsedou Štěpán Řihánek, 1950—1951 František Sedivý. V letech 1949—1951 byl Petr Kadlčík předsedou ONV ve Vitkově, takže obnova města v úzké spolupráci pokračovala bez přerušení. V těchto letech byly provedeny a předány tyto stavby: domy č. p. 8, 9, 10 na náměstí Komenského (domy s dnešním obchodem polotovary, lékárnou a obchodem hračkami), dále radnice a domy č. p. 14, 15 mezi radnicí a poštou a konečně pošta. Obnovena byla tedy skoro celá radniční fronta. Naproti, vedle obnovené spořitelny, byl postaven dům továrny stuh a prýmků č. p. 77, dnešní Elektra, dům Neničků č. p. 76, dům Michalských č. p. 75 (textil). Na jižní frontě náměstí byly postaveny domy č. 45 a 46 a rozestavěn tzv. vojenský dům. Mimo náměstí byl postaven dům Adámků č. p. 67 (dnešní cukrárna), dům Smetanů č. p. 121 na Fučíkově ulici, dům oděvních prodejen č. p. 54, učitelské domky č. p. 283 a 284 na ulici Kapucinské (Zdeňka Nejedlého) a dům č. p. 194 Na výsluní. Kromě výstavby rozvíjelo se město i po stránce průmyslové. Textilní závod Lodena s nově vybudovanou kotelnou vyráběl exportní zboží textilní se zlatou visačkou. Zmodernizovaná továrna na stuhu a prýmků vyráběla kromě stuh na klobouky pro Tonak stuhu na kroje pro export a vetkávala šlechtické znaky do stuh pro Anglii. Továrna na koberce a plyše upozornila na sebe výrobou starorůžových plyšů na potahy křesel pro Pražský hrad. Děvoprůmysl byl základním závodem ředitelství Slezských pil ve Fulneku. ROMO montovalo v té době rozhlasu po celé republice. Dobrá a poctivá práce byla dobrou propagací města.

V roce 1952 došlo k reorganizaci, při níž byla zvolena za předsedkyni Ludmila Juříčková. Výstavba stagnovala, v akci M se provedlo betonování části náměstí před radnicí. Město v té době pozbylo továrnu na výrobu koberců a plyšů, která byla delimitována do Dvorců. Slezské pily, ředitelství, přešly do Frýdku-Místku. V roce 1952

—1953 byl předsedou MNV Josef Nevrlý, kterého zastupuje od roku 1953 do voleb úřadující místopředseda František Dresler. V těchto letech se revizí uzavřela obnova města a vystavěné domy byly zkolaudovány.

V roce 1954 byl po volbách ustaven nový národní výbor, v němž se objevili mnozí z dřívějších pracovníků v lidosprávě. Předsedou byl opět zvolen Petr Kadlík, náměstkem Walter Liewehr, tajemníkem Jaroslav Dančák, který se později vystřídal ve funkci s Antonínem Matějkou. Za aktivní spolupráce rady i celého pléna bylo obyvatelstvo znovu zmobilizováno pro hlavní cíl tohoto období, to jest pokračovat ve výstavbě města, kterou si tentokrát vynutil rozvoj průmyslu, hlavně závodu ROMO, který v té době převzal valnou část zaměstnanců ze zrušených průmyslových závodů. Město mělo tehdy 2684 obyvatel, v rámci obnovy bylo postaveno skoro 120 bytových jednotek. Avšak vzhledem ke zničení města v roce 1945, kdy ubylo 278 bytových jednotek, bylo nutno postavit aspoň 150—200 bytů, aby obyvatelé mohli žít v lepších podmínkách. Proto MěNV podal o bytové situaci v městě rozklad a požádal ONV ve Vítkově a KNV v Ostravě, aby byly přiděleny vyšší kvóty na výstavbu bytů. Nadřízené orgány po revizi, při níž se přesvědčily, že v městě bylo podáno 190 odůvodněných žádostí o byty, přislíbily podporu při výstavbě za předpokladu, že město má řádný zastavovací plán. Národní výbor ve Fulneku musel požádat KNV, technický odbor, o schválení původního regulačního plánu z roku 1947. KNV regulační plán schválil, ale současně zadal vyhotovení nového zastavovacího plánu města Stavoprojekt v Havířově. Tím vstoupil MěNV ve Fulneku do druhé etapy výstavby města, která pokračuje až do roku 1961, protože v nových volbách v roce 1958 byl zvolen národní výbor v téměř složení jako v minulém období. Tato etapa výstavby města se stejnou koncepcí trvala tedy od roku 1954 do roku 1961. V té době se dokončují a předávají do užívání domy na ulici Rudé armády č. p. 65, 66, 67, 68, 69 a rožní dům č. p. 70 a 71 s podloubím při vstupu na náměstí. Na protější straně téže ulice domy č. 45, 46, 47, 48 a 49. Stavebníkem těchto domů byl závod ROMO ve Fulneku, který za mimořádné pracovní výsledky získal Rudý prapor vlády a byl vyznamenán Řádem práce. Kromě toho mu byla přislíbena uvedení bytová výstavba, kterou po dokončení předal MěstNV ve Fulneku. Město jako kulturně rekreační středisko a průmyslové centrum výroby praček v republice postrádalo možnost ubytování, proto byl v roce 1956—1958 na náměstí postaven hotel Jelen o 23 pokojích, dvou bytech a patřičných provozních místnostech. Výstavba v těchto letech byla řízena tak, že domy byla zastavěna jižní fronta náměstí od prodejny obuvi až po rožní dům naproti poště a na něj podchodem navazující celá ulice Pracovních záloh. Dále byly postaveny obě strany ulice Rudé armády od Lušovského až po dům s prodejnou oděvů a na protější straně od cukrárny až po náměstí, včetně rožního domu navazujícího na frontu západní. V posledních letech tohoto období byl postaven rožní dům s bufetem uzavírající nedostavěnou radniční frontu a pokračující dvěma domy na ulici Fučíkové s 26 bytovkami a dvěma provozovnami. Včetně výstavby rodinných domků na ulici Kostelní, Bezručově, Palackého, Mendlově a družstevní i soukromé výstavby na ulici kpt. Jaroše, 16 domů pro dosídlení zemědělci bylo v této etapě postaveno na 200 bytových jednotek. Město má zastavěny tři strany náměstí, obě přívodové ulice a zbývá jen podle směrného územního plánu, schváleného KNV v Ostravě v roce 1958, zastavit severní frontu pod kostelem, aby byla dokončena jeho celková obnova.

V roce 1960 dochází k reorganizaci správního území a město Fulnek přechází po zrušení okresu Vítkov k okresu Nový Jičín. Předsedou MěstNV v l. 1960—1961 byl Ludvík Vrobel, v l. 1962—1964 Karel Vala a v l. 1965—1971 v prodlouženém volebním období MěstNV opět Ludvík Vrobel s tajemníkem Miloslavem Klamkou. V letech 1961 až 1964 bylo vystavěno 27 bytů za radnicí bytovým družstvem ROMO. V těchto letech došlo ve Fulneku k likvidaci mlékárny a výroby sušeného mléka a závodu Karnoly, který byl nahrazen Retexem. Závod ROMO se soustřeďuje na investiční výstavbu

v Ostravě. MěstNV zaměřuje svoje úsilí na zlepšování životní úrovně obyvatel a v rámci četných závazků v akci „Z“ se mu podařilo mnohé z úkolů splnit.

K rozvinutí výstavby došlo však teprve ve třetí etapě, prováděné podle směrného územního plánu z roku 1958, a to až v letech 1965—1971. V tomto období bylo postaveno na 120 bytových jednotek: v družstevní výstavbě 64, výstavbou rodinných domků 42, v družstevní svépomoci 12, ve státní výstavbě 7 a adaptací domu na Řiční ulici bylo získáno 7 bytů a 7 svobodáren. Ke zlepšení obchodní sítě, která je ve Fulneku stále nedostačující, byla vybudována samoobsluha u závodu ROMO 3, přestavěna drogerie a vystavěna provozovna Fotografie. Národní podnik ROMO vybudoval nové jesle, dále byla provedena přístavba školy na České ulici, provedena rekonstrukce elektrického vedení ZDS na třídě Rudé armády, v LSU byla provedena generální oprava celé budovy a instalováno ústřední topení. Rekonstrukcí Knurova domu byly vytvořeny podmínky pro vytvoření internátní zvl. školy ve Fulneku. Přístavbou Závodního klubu ROMO byly získány další klubovní místnosti, včetně odpovídajícího sálu. Přebudováním Dělnického domu mohlo být v objektu umístěno nové širokoúhlé kino a provozovna pohostinství. Na úseku péče o fulnecké památky byla upravena budova Památníku Jana Ámose Komenského a jeho okolí, opraven renesanční kostel v Jerlochovicích a fasáda farního kostela ve Fulneku. Kromě splněných úkolů výstavby byly provedeny četné akce zvelebovací, z nichž mnohé přecházejí pro svou rozsáhlost do období 1971—1975. Je to např. výstavba autocampingu, oprava starého hřbitova, úprava autobusového nádraží. Za splnění celoměstského závazku a umístění v celostátní soutěži bylo město Fulnek odměněno vládou ČSSR čestným uznáním I. stupně a peněžitou částkou 200 000 Kčs. Do nového volebního období vsouhlasil MěstNV s dalekosáhlými plány na výstavbu podle nového směrného územního plánu, projednaného a schváleného MěstNV a ONV v roce 1972.

Je nutno ocenit práci všech národních výborů, které se podílely na obnově a budování města Jana Ámose Komenského a usilovaly o to, aby se z něho stalo opět město krásné a kvetoucí.

Při zpracování této stati bylo použito materiálů:

Kronika města Fulneku I, II.

Územní plány města Fulneku

Vzpomínky pamětníků

Zápisy rady a pléna MNV ve Fulneku

1945—1954, kart. 1.—3. Okresní archiv

v Novém Jičíně.

VZNIK A VÝVOJ DĚLNICKÉHO Hnutí VE FULNEKU DO ZALOŽENÍ KSČ

Květoslav Kadlčík

Moderní dělnická třída, která byla schopna vést boj se svými vykořisťovateli, začala vznikat teprve v průběhu průmyslové revoluce. Hlavním znakem průmyslové revoluce je zavádění strojů, které se začaly užívat v nejnávštěvnější ruční výrobě. Na Novojičínsku to byla výroba sukna a plátna, ve které se od dvacátých let 19. století začalo nezadržitelně používat strojů. Průmyslová revoluce v naší oblasti trvala asi zhruba do sedmdesátých let 19. století, kdy u převážné většiny zboží denní potřeby ustoupila jeho ruční výroba výrobě strojové.

Fulnek se velmi významně podílel na průmyslové revoluci na dnešním území Novojičínska. Měl záhy nejen velmi vyspělou rukodělnou výrobu sukna, ale byly zde i nejstarší manufaktury na Novojičínsku. Od začátku 18. stol. se Fulnek stal střediskem rozsáhlého obchodu se sukem, zejména ke konci 18. stol., kdy fulnečtí obchodníci skupovali hrubě vyrobená sukna v širokém okolí, upravovali je a vyváželi do jižních zemí, až do Levanty. Obchodníci se sukem ovlivňovali zavádění strojové výroby, neboť sukno vyrobené za použití strojů bylo jemnější a snáze se prodávalo. Na fulneckém panství byl od poslední čtvrtiny 18. století velmi vyspělý chov jemnovlnných ovcí a kolem roku 1840 byla ve Fulneku zřízena Holanďanem Františkem Regnierem strojírna, která dodávala výrobní a parní stroje do širokého okolí.

Při zkoumání okolností vzniku moderní dělnické třídy na dnešním Novojičínsku, tedy i ve Fulneku, v průběhu průmyslové revoluce docházíme k závěru, že se vytvořila z těchto společenských skupin:

1. Z pomocných sil a tovaryšů, a nakonec i ze samotných zproletarizovaných mistrů, kteří nemohli se svou ruční výrobou obstát v konkurenci se strojovou výrobou koncentrovanou v továrnách.
2. Z vesnické chudiny, která žila ve značném počtu na vesnicích a postrádala zde pracovní příležitost, takže nouze a bída ji vyhnala do měst, kde našla uplatnění ve vznikajícím továrním průmyslu.
3. Z domácích dělníků, které kapitalistický tovární způsob výroby stlačil na nejnižší úroveň a nakonec je vehnal do továren.

Protože na Novojičínsku byly ve čtyřicátých letech 19. století kromě textilních továren pouze 3 továrny na jiné výrobky, budeme si všimnout situace pracujících jen v textilních továrnách, které byly nejpočetnější a jejichž dělnictvo představovalo tehdejší dělnickou třídu. Při zkoumání postavení nastupující dělnické třídy si musíme všimnout rozhodujících faktorů, které její postavení ovlivňovaly. Byla to především výše mezd, poměry bytové, zdravotní a zaměstnanost žen a dětí. Při nástupu průmyslové revoluce vzrůstal v městech Novojičínska, která byla centry textilní výroby, počet obyvatelstva.¹⁾ Ve Fulneku žilo v roce 1800 3045 obyvatel v 391 domech. Na 1 dům připadalo 7,77 obyvatel. V roce 1851 žilo ve Fulneku 3718 obyvatel ve 430 domech, takže na 1 dům připadlo 8,93 obyvatel. Při tom mnoho lidí zemřelo na různé epidemické nemoci. Jen za napoleonských válek zemřelo ve městě v letech 1805—1806 230 lidí na tyfus.²⁾ Ve Fulneku, jak se uvádí v petici z roku 1848 k zemské sněmu, bylo přes 700 pomocných dělníků. Lze říci, že ke konci poloviny 19. stol. tvořila dělnická třída ve Fulneku podstatnou část obyvatelstva města. Byla však vyloučena z veřejného života, neboť v pokynech k volbám do konstitučních orgánů v roce 1848 byli z účasti na volbách výslovně vyloučeni proletáři.

Mzda textilních dělníků, kteří tehdy představovali dělnickou třídu, byla velmi rozdílná podle odvětví, kvalifikace, pohlaví a věku. Nejnižší mzdy byly v domácí výrobě a v řemeslnických dílnách, kde nedosahovaly ani existenčního minima. Ke konci čtyřicátých let 19. stol. dosahovala denní mzda domácího přadláka 3—8 krejcarů konvenční měny. Nekvalifikovaná mužská síla v továrně dostávala 14—17 krejcarů, ženy za tutéž práci jen 10—12 krejcarů a děti pouze 8—9 krejcarů, vesměs konvenční měny. Z kvalifikovaných dělníků v soukenických továrnách byli nejlépe placeni tkalci, kteří dostávali za směnu 30—40 krejcarů konv. měny, avšak pracovali v úkołu a jejich zaměstnavatelé se jim snažili co nejvíce srazit ze zasloužené mzdy podle trestných bodů. Pracovní doba v textilních továrnách ve Fulneku, Bílovci a v Novém Jičíně trvala denně 12—14 hodin. Protože ženám a dětem byla vyplácena nižší mzda, dávali mnozí továrníci přednost ženám a dětem před muži. Některé továrny zaměstnávaly 20—25 % sotva desetiletých dětí.

Kusé a neúplné zprávy z třicátých let 19. stol. se zmiňují o odporu dělníků a drobných mistrů ve Fulneku a souvisejí jako jinde se zaváděním strojů do výroby. V letech 1845—1853 propukly ve Fulneku několikrát dělnické nepokoje, z nichž nejvýznamnější vznikly při nedostatku potravin na jaře 1849. Bouře podnítil židovský nájemce velkostatku Wolf, který lichvářským způsobem skupoval obilí. Rozlíčené dělnictvo napadlo a zdemolovalo jeho byt, ohrozilo život Wolfův a jeho rodiny, neboť fulnecká národní garda mu neposkytla dostačující pomoc.³⁾ Byl také úplně zdemolován panský hostinec a škodu ve výši 221 zlatých 27 krejcarů způsobil a musil uhradit tkadlec Vilibald Waldhauser z Fulneku se svými 8 společníky.⁴⁾

V roce 1846 bylo ve Fulneku 7 továren, které patřily Gerlichovi, Herzmanskému, Abendrothovi a Regnierovi. Velmi se zhoršilo postavení dělnické třídy po opadu revoluční vlny z roku 1848 a po nástupu bachovského absolutismu, který už v zárodku potlačoval jakýkoliv projev nespokojenosti. Na dělnictvo doléhala citelně drahota, která od roku 1846 do r. 1855 neustále stoupala a ve srovnání s rokem 1850 dosáhla v roce 1855 trojnásobku. V letech 1852—1863 zanikly ve Fulneku továrny Herzmanského, Gerlichova a Eichlerova, takže zde zůstalo jen 5 továren. Od roku 1854 byly na Novojičínsku do výroby textilního zboží zaváděny nejrůznější zdokonalené stroje.

I přes tuhý Bachův režim doutnal mezi dělnictvem odpor proti vykořisťovatelům a ojediněle docházelo k otevřenému vystoupení. Když začátkem roku 1855 snížil fulnecký továrník František Heinz dělníkům mzdy, vypukla v továrně stávka, kterou organizoval dělník Jan Willar. Byl odsouzen k 24 hodinám vězení a k úhradě soudních výloh ve výši 2 tolarů. Byl nad ním vyhlášen policejní dozor. Od šedesátých let 19. stol. zanikly ve Fulneku další továrny Heinzova a Holanova, v roce 1872 zanikla i strojírna Regnierova. K zániku přispěla nejen cyklická kapitalistická krize v sedmdesátých letech 19. stol., v níž menší podniky nemohly konkurovat moderně vybaveným velkozávodům v Anglii, Francii a Belgii, ale i zhooubné požáry fulneckých továren, jejichž majitelé neměli dostatek finančních prostředků, aby závody obnovili. Továrnu bratří Heinzů a Regnierovu zakoupil roku 1875 Friedrich Pollak a založil ve Fulneku moderní továrnu na sukno, která v pozdějších letech zaměstnávala 500—600 dělníků.

Rakousko-uherská ústava z roku 1867 vyhlásila některá buržoazně demokratická práva a svobody, které umožňovaly organizování dělnictva v dělnických vzdělávacích spolcích a zakládání nemocenských a invalidních spolků.⁵⁾ Ve Fulneku byl již roku 1872 založen dělnický nemocenský a invalidní podpůrný spolek, avšak o jeho organizaci a činnosti se nedochovaly zprávy.⁶⁾ Cyklická kapitalistická hospodářská krize v sedmdesátých letech 19. stol. postihla citelně dělnictvo ve Fulneku a také město zchudlo. Situaci v městě ličí drasticky roku 1875 starosta města Colonius. Uvádí, že vlnářský průmysl v městě je zruinován, že zbylé 3 továrny stále omezují práci, čímž trpí nejen dělníci, ale i živnostníci, a dochází k závěru, že polovina obyvatel města jsou žebráci. Město samo je chudé a zadlužené. Byla naděje, že město získá vybu-

dováním železniční trati z Vlary přes Fulnek na Opavu, avšak předpoklady se nesplnily. Okresní hejtman navrhoval umístění vojenské posádky ve městě. Vedení města mělo zajistit kasárny, avšak nemělo finančních prostředků, aby ve městě zakoupilo nebo najalo prázdné tovární objekty.⁷⁾ Situaci dělnictva ve Fulneku zhoršil roku 1881 požár Friedmanovy továrny, která vyhořela do základů a škoda byla kryta pojištěním jen zčásti.⁸⁾

Začátkem osmdesátých let 19. stol. vzniklo silné hnutí tkalců z Fulneku a okolí, kteří roku 1882 usilovali o založení velikého spolku tkalců z Fulneku, Nového Jičína, Bílovce, Oder a z Vítkova. Tkalci se scházeli tajně a polotajně v lese u Vlkovic, avšak četnictvo se přesto o schůzkách dovědělo.⁹⁾ Nastalo přísné střežení dělnictva, takže k založení spolku nedošlo. Teprve koncem roku 1882 či začátkem roku 1883 byl založen Dělnický vzdělávací spolek ve Fulneku, který v následujících letech sehrával v dělnickém hnutí ve Fulneku a jeho okolí významnou úlohu.¹⁰⁾ Na dělnické hnutí ve Fulneku měl vliv odběr brněnského časopisu „Volksfreund“, který roku 1882 odebíralo 6 fulneckých dělníků.¹¹⁾ V červnu 1884 byly ve Fulneku vylepeny revoluční socialistické letáky, avšak četnictvu se přes usilovné pátrání i domácí prohlídky nepodařilo vypátrat jejich rozšiřovatele. V podezření byli členové Dělnického vzdělávacího spolku ve Fulneku a anarchisté.¹²⁾ Ve své zprávě o organizaci a činnosti socialistických spolků na okrese roku 1884 uvádí okresní hejtman, že v okrese jsou 2 dělnické vzdělávací spolky, a to v Novém Jičíně a ve Fulneku. Vyznávají socialistické myšlenky, které mají být uskutečněny převratem společenského pořádku, avšak aktivní činy k tomuto cíli se do dneška neprojevily. Spolky dodržují své stanovy.¹³⁾ Mezi dělníky ve Fulneku byli také anarchisté, k nimž byli počítáni i radikální socialisté. Dne 5. října 1884 se konala výroční členská schůze Dělnického vzdělávacího spolku ve Fulneku, z níž je patrné, že odpůrci spolku dosáhli toho, že z něho vystoupily mladé dívky. Schůze se jako host zúčastnil fulnecký rodák, anarchista František Miksch, který byl právě vypovězen z Vídně. Pro Mikschovu účast na schůzi navrhoval fulnecký starosta dr. Ludwig rozpuštění dělnického spolku ve Fulneku,¹⁴⁾ avšak zemské místodržitelství rozhodlo, že důvody pro rozpuštění nejsou dostačující. Zakázalo však užívání nepovoleného rudého praporu Dělnického vzdělávacího spolku ve Fulneku s hesly svoboda, rovnost, bratrství a držme pevně.¹⁵⁾ Dne 23. listopadu 1884 se po úmrtí předsedy Dělnického vzdělávacího spolku ve Fulneku konala schůze, na níž byl volen nový předseda. Ze schůze se dovidáme o poměrech ve fulneckých továrnách. Dělníci z Karglovy továrny žádali propuštění mladých děvčat a přijetí nezaměstnaných dělníků. Totéž žádali dělníci ze Steinerovy továrny, kteří uvedli, že děvčata jsou velmi levné síly, proto je továrníci přijímají. Dělník Krasnický hovořil o nízkých platech, které nestačí ani na holé živobytí a kritizoval nedostatečná hygienická opatření, neboť 5 dělníků dostalo nedávno otravu krve z vody, do níž se dostaly jedovaté odpadky z továrních barviv.¹⁶⁾ Začátkem roku 1885 omezovaly fulnecké továrny práci pro nedostatek surovin, zejména příze. Dne 7. ledna 1885 demonstrovali dělníci v Pollakově továrně stávkou proti zaměstnávání mladých děvčat z okolních vesnic. Napětí v městě vzrostlo ke konci ledna, kdy téměř všechno dělnictvo fulneckých továren zůstalo bez práce. Byla učiněna zvláštní bezpečnostní opatření. Byly konány noční hlídky, cizí dělníci byli vypovězeni z města, chudobnému obyvatelstvu města byly poskytovány finanční podpory a bylo rozdělováno levné maso z dobytka uhynulého na slintavku a kulhavku. Zvláštní pozornost byla zaměřena na některé dělnické mluvčí a na anarchistu Miksche.¹⁷⁾ V prosinci 1885 zahájily rakouské úřady usilovné pátrání po anarchistovi Mikschovi, narozeném 14. června 1860 ve Fulneku, který po vypovězení z Vídně začátkem října 1884 marně hledal práci v Bílovci, Vítkově, v Krmově a v Novém Jičíně. Vrátil se do Fulneku, odkud odešel přes horní Rakousy do Štýrska. Ač všude hledal práci, byl zaměstnán jen 3 měsíce. Odešel pak do Curychu, Luganu a Basileje. Prošel Bádensko, Württembersko, Bavorsko, Horní Rakousy a Čechy. Všude

hledal marně práci, takže 24. prosince 1885 se vrátil do Fulneku. Byl zadržen a sepsán s ním protokol v Novém Jičíně. Pracoval snad v Šenově, avšak roku 1887 byl pro těžké ublížení na těle odsouzen k těžkému žaláři na Mírově a vysloven nad ním policejní dozor. Od roku 1887 zprávy o Mikschovi zanikají. Jeho život byl životem psance. Od svého mládí žil ve velmi nuzných poměrech a otevřeně vystupoval proti nespravedlivému společenskému řádu, jehož oporou byla církev. Hmotná bída ho dohnala i ke krádežím, za něž a za protináboženský postoj byl velmi přísně trestán.¹⁸⁾ V květnu 1886 byly ve Fulneku vylepeny letáčky s anarchistickým a revolučním textem proti panovníkovi, církvi a boháčům.¹⁹⁾ Dne 3. března 1887 vypukla ve Fulneku všeobecná stávka, avšak o její příčině, průběhu a délce se nedochovaly zprávy. Za její rychlé zdolání bylo odměněno fulnecké četnictvo.²⁰⁾ Dělníci ve Fulneku odebírali ve větším množství vídeňský časopis „Gleichheit“²¹⁾ a také prostějovský „Hlas lidu“. Slučovací sjezd českého dělnictva v Brně roku 1887 pozdravil soudruh Vašák z Fulneku, který zdůrazňoval jazykovou rovnoprávnost. Zástupce z Fulneku byl i na sjednocovacím sjezdu rakouské sociální demokracie v Hainfeldu na rozhraní let 1888—1889.

Rok 1890 byl důležitým mezníkem v dělnickém hnutí, neboť se začal již výrazně projevovat nástup kapitalismu do jeho poslední fáze, imperialismu. Nastává zvýšené vykořisťování pracujících, avšak vzrůstá i jejich třídní uvědomění. Dělnická třída poznávala, že dosavadní způsob boje nedostačuje. Přispělo k tomu i založení II. internacionály v Paříži roku 1889. Fulnecké dělnictvo svolalo už na 25. března 1890 schůzi, na jejímž programu byla ženská otázka, situace dělníků, maloročníků a živnostníků, osmihodinová pracovní doba a oslava 1. máje. V polovině dubna došlo v Ostravě k řadě stávek dělníků a horníků, při nichž bylo asistujícím vojskem několik dělníků zastřeleno a těžce zraněno. Bouře se přenesly i na Novojičínsko. V neděli 20. dubna 1890 se na poradě v lese u Lukavce zástupci dělnictva z Bílovce, Fulneku, Oder, Vítkova a Budišova dohodli na stávce. Stávka vypukla příštího dne v Bílovci, kde dělníci zdemolovali hostinec Eislerův a Markusův. Část bíloveckých dělníků přitáhla odpoledne do Fulneku a zastavila práci v Pollakově továrně a v panském lihovare. Fulneckí dělníci žádali zvýšení mezd, zkrácení pracovní doby na 8 hodin, avšak továrníci jejich požadavky zamítli a do města bylo povoláno vojsko. Hladové mzdy byly především v továrně B. Pollaka. Stávka fulneckého dělnictva trvala od 28. dubna do 5. května 1890, kdy nastoupili dělníci do práce téměř za nezměněných pracovních podmínek. Jen pracovní doba byla upravena na 10 hodin denně. Fulneckí dělníci se snažili 22. dubna 1890 rozšířit stávku i na Odry, avšak četnictvo je před městem rozešlo.²²⁾ Na dělnické hnutí ve Fulneku mělo ke konci 19. stol. značný vliv dělnické hnutí v Brně. Z Fulneku bylo 13 dělníků členy brněnského dělnického spolku „Vorwärts“.²³⁾ Z obavy před nepokojí povolili roku 1891 fulneckí továrníci některým dělníkům oslavovat 1. máj. Ženy nejevily o oslavu zájem.²⁴⁾ O oslavách 1. máje roku 1892 se zprávy nedochovaly. II. kongresu textilního dělnictva ve Šternberku v prosinci 1892 se zúčastnili zástupci tkalců firmy Pollak ve Fulneku.²⁵⁾ V roce 1893 organizoval podpisovou akci pro povolení oslav 1. máje v továrně Pollakově a Steinerově ve Fulneku tkadlec Roman Knězek, rodák z Frenštátu pod Radhoštěm.²⁶⁾ V pozdějších letech oslavovali 1. máj ve Fulneku především tkalci z Pollakovy továrny. V březnu a dubnu roku 1898 rozšířil Dělnický vzdělávací spolek ve Fulneku nedovoleným způsobem brožurky „Osobní daň z příjmu o dělníci“ a letáky s výzvou k dělníkům a dělnicím v Rakousku.²⁷⁾

Z iniciativy fulneckého kaplana Mikuláše Maršálka byl roku 1898 ve Fulneku založen Katolický dělnický spolek (Katholischer Arbeits-Verein). Stanovy spolku byly schváleny a 24. dubna se měla konat ustavující schůze, na níž byli pozváni křesťansko-sociální dělníci z Fulneku, Oder a z Bílovce. Mezi obyvatelstvem bylo rozšířeno, že čeští kněží na fulnecké faře chtějí město Fulnek „poslovánštit“. Němečtí nacionálové a sociální demokraci zorganizovali obyvatelstvo proti spolku, takže na náměstí

došlo k šarvátkám s křesťansko-sociálními dělníky a schůze se nekonala. Kaplan Maršálek odešel z Fulneku jako vězeňský kněz na Mírov a Dělnický katolický spolek ve Fulneku byl roku 1899 rozpuštěn.²⁸⁾ V roce 1898 se na 1. máje konala veřejná schůze na fulneckém náměstí. Zúčastnilo se jí na 300 dělníků a promluvil k nim socialistický předák Skarek z Vídně. Nato poprvé prošel ulicemi města průvod za doprovodu hudby a odpoledne byl uspořádán v hostinci „Na střelnici“ koncert.²⁹⁾ V noci z 29. na 30. srpna 1899 byly ve Fulneku rozšířeny zakázané české a německé sociálně demokratické letáky adresované „Pracujícímu lidu v Rakousku“. Bylo v nich kritizováno rakousko-uherské vyrovnání, které znamenalo značné finanční zatížení pracujících.³⁰⁾ Podle výsledku voleb volitelů všeobecné volební třídy bylo roku 1900 v soudním okrese Fulnek zvoleno za sociální demokracii 7 volitelů, kteří nebyli rozdělení podle národnosti.³¹⁾ V roce 1901 byla ve Fulneku založena sociálně demokratická odborová organizace textilních dělníků „Union“ (Ortsgruppe der Union der Textilarbeiter für das Tschechische Staatsgebiet).³²⁾ Podle přísně důvěrného přepisu prezidia zemského místodržitelství v Brně z roku 1894 měli být každoročně hlášeni branci, kteří pracují v socialistické nebo anarchistické propagandě. Teprve roku 1904 jsou z Fulneku uvedeni přívrženci socialistické strany Josef Maixner a Robert Eichler, oba narozeni roku 1879 ve Fulneku a tamtéž příslušní.³³⁾ Jako jiné dělnické vzdělávací spolky byl i Dělnický vzdělávací spolek ve Fulneku považován za sociálně demokratický, ač ve smyslu organizačního řádu jím nebyl. Kdy došlo k založení místní organizace sociálně demokratické ve Fulneku, se nepodařilo zjistit. Bylo to asi před rokem 1904, neboť Andělín Grobelný uvádí, že v letech 1904—1905 zanikla sociálně demokratická organizace ve Fulneku.³⁴⁾

O všeobecných volbách se ve Fulneku začalo mluvit teprve na schůzi sociálních demokratů 24. září 1905. Rečníkem byl Hieronymus Schlossnickl, dělnický předák ze Sternberku, který v úvodu vyzvedl význam sociálně demokratického hnutí a srovnal je s úsilím nacionalistických měšťáckých stran. Dále se podrobně zabýval současnou politikou v Uhrách, které se chtějí podle švédského vzoru odloučit od Rakouska. Pak uvedl, že stát požaduje po dělnících jen práci, placení nepřímých daní a vojenskou povinnost, aniž jim poskytuje politická práva. Dělníci si musí vybojovat všeobecné, rovné a přímé hlasovací právo všemi prostředky. Rečník žádá svolání zemského sněmu moravského a přinutit zemské poslance, aby splnili požadavky lidu. Nakonec vyzval dělnictvo k jednotě ve volební boji, aby získalo zastoupení, které mu patří.³⁵⁾ Na 28. listopad 1905, kdy měl rakouský parlament zahájit projednávání zákona o všeobecném volebním právu, byly zorganizovány četné demonstrace pro podporu nového volebního zákona. Ve Fulneku se mimo očekávání zúčastnilo demonstrace a průvodu 700—800 lidí, kteří prošli městem a na náměstí učinil projev nějaký dělník. Dělníci zazpívali dělnickou píseň a provolávali zde, a předtím v průvodě, různá hesla za všeobecné volební právo.³⁶⁾ V roce 1905 byl ve Fulneku založen odborový spolek německých textilních dělníků (Gewerksverein deutscher Textilarbeiter Österreichs Sitz Mährisch Trübau).³⁷⁾ V roce 1906 založil ve Fulneku Antonín Vlachynský československou sociálně demokratickou organizaci (autonomistickou) a po vybojování všeobecného volebního práva založil volební katastr pro volby do zemského sněmu moravského. Ještě téhož roku se Vlachynský odstěhoval do Bilovce.³⁸⁾ Bližší zprávy o organizacích autonomistů a centralistů ve Fulneku se nedochovaly. Ještě téhož roku 1906 vznikla ve Fulneku odborová textilní organizace křesťansko-sociální (Ortsgruppe Fulnek und Umgebung des Verbandes christlicher Textilarbeiter Österreichs).³⁹⁾ V 13. volebním okrese Fulnek pro volby v roce 1907 byl kandidátem také sociální demokrat Ferdinand Nitschmann, sedlák ze Suchdolu.⁴⁰⁾ V důsledku stoupajících cen životních potřeb ke konci prvního desetiletí 20. stol. se stále zhoršovalo postavení dělnické třídy. Touto otázkou se zabývala veřejná schůze dělnictva ve Fulneku, která se konala 29. listopadu 1907 a zúčastnilo se jí 200 dělníků a dělnic. Referent

Heger z Bilovce hovořil o neudržitelnosti současné společenské situace, neboť kapitalisté jsou proti jakékoliv reformě společnosti. Dělnictvo se musí organizovat. Srovnával organizace sociálně demokratické s organizacemi německých nacionálních dělníků, neboť měla záhy vzniknout podobná organizace ve Fulneku. Zdůraznil, že organizace německých nacionálních dělníků jsou ustavovány k prospěchu a podpoře továrníků, kteří jsou jejich členy. Tovární úředníci jsou předáky těchto organizací, v nichž dělníci dělají to, co si přejí továrníci. Místo dělníků je v sociální demokracii. O stoupajících cenách uhlí, mouky, masa a jiných životních potřeb prohlásil, že hlavní příčinou je rakouská celní politika ve prospěch velkostatkářů. Sociální demokraté podali v parlamentě naléhavé návrhy, které měly odstranit tento stav, avšak němečtí nacionálové se spojili s křesťanskými sociály a návrhy zamítli. Sociální demokraté mají v parlamentě 87 zástupců, avšak nemohou dělat zázraky. K obstrukci nemohou zásadně přistoupit, neboť by tak pomáhali odpůrcům všeobecného volebního práva. Musí proto přesvědčovat a vysvětlovat lidu, co se v parlamentě událo. Bude-li to nutné, vytáhnou opět masy lidu do ulic jako 28. listopadu 1905. Závěrem bylo přijato usnesení, jímž se vyzývá starosta města, aby podle § 51 živnostenského řádu učinil návrh na maximální ceny v maloobchodě.⁴¹⁾ V roce 1907 byla ve Fulneku založena první německonacionální odborová organizace (Allgemeine Deutschvölkischer Gewerkschaftsverein).⁴²⁾ O značných obtížích v práci zemského sněmu moravského, kde se tvrdě střetávaly otázky sociální, třídní a národnostní, svědčí schůze německých nacionálů ve Fulneku, která se konala 8. prosince 1909. Zúčastnilo se jí 280 osob, mezi nimiž byli i křesťanští socialisté a sociální demokraté. Rečník Dr. Vilém Freissler uvádí, že Češi mají v zemském sněmu moravském většinu, avšak nejsou schopni zemi spravovat a vládnout, neboť dosud nevyšli z úlohy menšiny, kterou měli do změny po volbách. Dále sdělil, že německý zemský klub o 46 členech úzce spolupracuje se 14 zástupci velkostatkářů a vyjmenovává, které české návrhy už společně zamítli. Obviňuje Čechy, že špatně hospodaří a dokládá to na rozpočtu země z posledních let. Deficit si vyžádá 12 druhů nových daní, k nimž němečtí poslanci zaujmou energické stanovisko. Dále hovořil poslanec Prayon o vývoji, úloze a cílech německých nacionálních dělnických organizací, které prý jsou odborově a politicky úplně nezávislé na německých politických stranách a spolupracují s nimi jen v otázkách národních. Německé nacionální organizace potírají internacionální křesťansko sociální a sociálně demokratické organizace už proto, že jsou v nich organizováni také dělníci slovenských a jiných národností, kteří německým dělníkům berou práci. Útočí pak na sociální demokraty, kteří z předvolebních slibů nic nesplnili a žádá, aby se dělníci organizovali na národní základně.⁴³⁾ V Novém Jičíně a ve Fulneku uspořádali sociální demokraté 15. března 1910 „Den žen“ se schůzemi a demonstračními průvody na téma Právní postavení žen a jejich požadavky.⁴⁴⁾ Fulnecké dělnictvo demonstrovalo 10. dubna 1910 proti zvýšení cen masa. Na 200 dělníků a dělnic procházelo městem, zastavovali se před řeznickými obchody a volali „fuji“ a práskali bičí.⁴⁵⁾ V roce 1910 začíná ve Fulneku široký nástup německých nacionálních dělníků, kteří zde založili několik spolků a odborových organizací. V roce 1910 byl založen německý dělnický spolek Svazu německých dělníků na Moravě (Bundesgruppe „Deutsches Arbeitsverein“ des Bundes deutscher Arbeiter Mährens), dále skupina dělnic Svazu německých dělníků na Moravě (Arbeiterin Bundesgruppe des Bundes deutscher Arbeiter Mährens) a skupina mládeže Svazu německých dělníků na Moravě (Jugendbundesgruppe Fulnek des Bundes deutscher Arbeiter Mährens).⁴⁶⁾ V roce 1911 vznikl ve Fulneku další německý lidový dělnický spolek (Deutschvölkischer Arbeiterverein) a místní skupina Odborového spolku německých textilních dělníků (Ortsgruppe des Gewerksvereines deutscher Textilarbeiter). V témže roce byl založen Odborový spolek německých textilních dělníků Rakouska (Gewerksverein deutscher Textilarbeiter Österreichs (Heiduk Leopold)).⁴⁷⁾ V důsledku stále stoupajících cen životních potřeb a po řadu let ne-

upravených mezd vypukla v polovině listopadu roku 1911 u firmy Steiner ve Fulneku stávka, která trvala do poloviny ledna 1912. Stávkovalo 95 osob, z toho 38 křesťanských socialistů, 14 sociálních demokratů, 14 německých nacionálních dělníků a ostatní byli indiferentní.⁴⁸⁾ Vedení závodu se snažilo získat stávkokazy z Hlinsku, kde mělo pobočný závod. Aby zabránil příchodu stávkokazů z Hlinska, zaslal fulnecký kaplan Bedřich Šádek 3. ledna 1912 jménem křesťansko sociální organizace ve Fulneku farmimu úřadu v Hlinsku dopis, v němž líčí hospodářské, sociální a národnostní poměry českých dělníků ve Fulneku a žádá, aby farář působil na dělníky, aby se nestali stávkokazy. Nemůže-li sám tak učinit, ať dopis předá křesťansko sociální organizaci nebo organizaci sociálně demokratické. Šádek zdůraznil, že stávkující jsou v právu a mimo jiné uvedl, že Češi ve Fulneku nesmí veřejně mluvit.⁴⁹⁾ V nejednotné a zrazené stávce stolařů ve vagónce ve Studénce-Butovicích v roce 1912 se objevuje jméno předáka nacionálních dělníků Novaka z Fulneku, jehož působením se německonacionální stolaři stali stávkokazy, ač po vzájemné dohodě vstoupili s ostatními stolaři do stávky.⁵⁰⁾ Fulnek se již před první světovou válkou stal střediskem německé nacionální dělnické strany, neboť v roce 1913 byl zde založen okresní spolek Německé dělnické strany na Moravě (Bezirksverein Fulnek der deutschen Arbeiterpartei Mährens).⁵¹⁾

V době války na Balkáně roku 1912 provolával český knihař ve Fulneku Konstantin Procházka ve fulneckých hospodách slávu Srbsku a schvaloval, aby v případě války Rakouska se Srbskem čeští vojáci odhodili pušky a nebojovali se svými bratry. Procházka byl stíhán podle § 305 říšského zákona.⁵²⁾ Začátkem roku 1913 vedly do Fulneku stopy při vyšetřování domněle připraveného atentátu na následníka trůnu Františka Ferdinanda, který měli údajně spáchat vídeňští sociální demokraté při vypuknutí války. Informátor vídeňské policie Richard Beier se o atentátu dověděl od Františka Schuberta, s nímž se seznámil v létě 1912 na slavnosti německých křesťanských socialistů ve Fulneku. Oba byli stejného politického přesvědčení. Beier měl manželku z Fulneku a Schubertova matka pocházela ze Stachovic. Schubert, který ve Vídni studoval, se pak častěji stýkal s Beierem a vyprávěl mu o atentátu, o kterém slyšel od neznámého sociálního demokrata ve Vídni. Beier jeho sdělení udal policii.⁵³⁾

O chování fulneckého dělnictva při vypuknutí I. imperialistické války roku 1914 se nedochovaly zprávy. V roce 1916 byly pro tíživý nedostatek uhlí a personálu vypuštěny 2 osobní vlaky na trati Suchbát-Fulnek. Starosta města protestoval, že je omezeno spojení s okresním hejtmanstvím v Novém Jičíně a zejména že místní posádka hulánského pluku č. 1 má ztížené spojení s vyšším velitelstvím.⁵⁴⁾ Po zavedení lístků na potraviny roku 1915 a pak i lístků na šatstvo a obuv byly v roce 1917 dále omezeny přiděly mouky a chleba. To vyvolalo hladové bouře v Novém Jičíně a ve Fulneku. Dne 14. února 1917 se před fulneckou radnicí shromáždilo asi 150 žen, jejichž deputace žádala starostu o zákrok u úřadů, aby byla zjednána náprava v zásobování. Po slibu starosty se ženy rozešly.⁵⁵⁾ Při hladových bouřích ve Fulneku 28. března 1917 vybili demonstranti okna hotelu „Jelen“, kde právě zasedalo městské zastupitelstvo. Proti demonstrantům zakročila místní posádka s četnictvem, přičemž bylo použito střelné zbraně.⁵⁶⁾ Dne 22. července 1917 se konala ve Fulneku sociálně demokratická schůze, na níž hovořil o všeobecně válečné situaci profesor Dr. Pollach z Brna. Četnictvo se o schůzi dovědělo až za týden, neboť dělníci se sešli jako náhodou ve spolkové místnosti, kde byl i výčep.⁵⁷⁾ Veliké hladové demonstrace propukly 23. a 24. července 1917 v Kopřivnici a v Příboře a 24. července se přenesly i do Fulneku, kde byly napadeny obchody.⁵⁸⁾ K 3. výročí vzniku války hrozily ve Fulneku stávky a demonstrace dělníků, kteří hodlali provést revizi v obchodech a u soukromníků, zejména u Hamburgra, o němž bylo známo, že má veliké zásoby potravin. Chystaly se i demonstrace proti letním hostům ve městě. Vojenská posádka ve Fulneku měla od 28. do 30. července 1917 pohotovost.⁵⁹⁾ V polovině října 1917 propukla

veliká nespokojenost mezi dělnictvem v továrně B. Pollaka, která pracovala pod vojenskou správou. Dělníci žádali zvýšení mezd, neboť ceny životních potřeb značně stouply, kdežto mzdy zůstaly téměř na předválečné úrovni.⁶⁰⁾ Proti požadavku Českého svazu poslanců z 30. května 1917, v němž byl vysloven požadavek samostatného státu Čechů a Slováků, se vyslovili němečtí sociální demokraté na konferenci v Brně 16. září 1917 a zaujali tak společně stanovisko s německou buržoazií.⁶¹⁾ Nezachovaly se zprávy o stanovisku německých sociálních demokratů ve Fulneku, avšak lze předpokládat, že bylo shodné se stanoviskem německých sociálních demokratů v Novém Jičíně na schůzi 13. října 1917.⁶²⁾ V důsledku lednových událostí roku 1918, které otřásl základy rakouské monarchie, činily rakouské úřady opatření, aby nepokoje byly energicky potlačeny již v zárodku. Byl vyhotoven seznam osob, které ve stávkách a nepokojích údajně štvou dělnictvo a mají být zatčeny. Z Fulneku to bylo 7 osob, z toho 3 ženy.⁶³⁾ O ženské otázce hovořil 19. března 1918 na schůzi sociálně demokratického spolku „Vorwärts“ ve Fulneku referent Bok z Vidně k 250—300 fulneckým ženám.⁶⁴⁾ Další snížení dávek chleba vyvolalo 4. dubna 1918 ve Fulneku demonstrativní pochod dělnictva městem k pomníku císaře Josefa II. a pak před radnici, kde předložili starostovi své požadavky. Na příslib starosty, že zakročí u úřadů, se dělníci vrátili do práce. Zesílení četnické stanice bylo však odvoláno až 17. dubna 1917.⁶⁵⁾ V důsledku špatného zásobování potravinami a nízkých mezd zastavili dělníci fulneckých továren B. Pollaka a K. Kargla dne 22. července 1918 práci a v sevřených řadách pochodovali městem k pomníku císaře Josefa II., načež se vrátili před radnici, kde přednesli své požadavky starostovi. Delegation prohlásila, že dělníci nezhájí práci, pokud nebude prisunuta mouka a brambory a mzdy v Pollakově továrně zvýšeny o 50 %.⁶⁶⁾ Požadavky na zlepšení zásobování byly částečně splněny až po urychlení nové sklizené. U Kargla byla stávka ukončena 29. července a u Pollaka 30. července 1918. V době stávky se 26. července 1918 shromáždilo asi 250—300 stávkujících dělníků v hostinci „Na střelnici“, kde se objevil sekretář německých nacionálních dělníků Rudolf Peduzzi z Ostravy a ve své řeči vybízel dělníky, aby postupovali jednotně za své požadavky. Četnictvo nevyšetřilo, kdo byl svolavatelem schůze. Zdá se, že iniciativa ve stávce ve dnech 22.—30. července 1918 a v dělnickém hnutí ve Fulneku přešla na německé nacionální dělníky, neboť se nedochovala žádná zpráva, že by sociální demokraté ve stávce svolali schůzi, kdežto němečtí nacionální dělníci konali schůzi 30. července 1918 „Na střelnici“, kde opět referoval tajemník Peduzzi z Ostravy. Schůzi předsedal Leo Schubert, který v úvodu prohlásil, že odvolaná jednotka hulánského pluku č. 1 v prosinci 1917 z Fulneku byla nahrazena tzv. shromaždištěm pracovních kádrů. To nejsou vojáci, nýbrž obchodní společnost, neboť vojáci-židé provádějí černý obchod s životními potřebami. Sekretář Peduzzi uvedl, že hladovění lidí je přechodné a vytýká úřadům nezdravý systém v zásobování a v řízení vůbec. Němci přinesli ve válce těžké oběti, avšak musí vydržet, neboť se jedná o jejich budoucnost. V další řeči útočí na český národ, na židy, na špatné hospodaření, na černý obchod a zejména ostře útočí proti zamýšlenému československému státu.⁶⁷⁾ O aktivitě německých nacionálních dělníků ve Fulneku svědčí i to, že už v květnu a červnu 1918 usilovali o zřízení pomocné a pořádkové služby o 40—70 členech, která měla být umístěna v hostinci „Na střelnici“. Jejich žádost byla zamítnuta s poukazem, že budova je určena pro případ vypuknutí epidemie tyfu v městě.⁶⁸⁾

Němečtí sociální demokraté nezměnili své záporné stanovisko k samostatnému Československu ani na podzim roku 1918, kdy se už Rakousko-uherská říše hroutila. Svě zamítavé a nepřátelské stanovisko vyhlásili opět společně se všemi německými poslanci na Moravě 10. října 1918.⁶⁹⁾ Ve Fulneku se 20. října 1918 konala „Na střelnici“ protestní schůze německých nacionálně socialistických dělníků proti začlenění německých území Čech, Moravy a Slezska do Československa. Schůze se zúčastnilo přes 400 osob a předsedal jí Leo Schubert, berní oficiál, jeden z pozdějších vedou-

cích nacistů. Hlavní řečník ing. Rudolf Jung z Jihlavy útočil štvavě proti vyhlášení Československé republiky. O slovo se přihlásil sociální demokrat Zimmer, který zdůrazňoval internacionalismus a potíral nacionální program, avšak předsedající Schuberth jeho vývody odmítl. Všemi hlasy byla pak přijata rezoluce proti připojení k Československu.⁶⁹⁾ Dne 20. října 1918 se v Novém Jičíně utvořil německý národní výbor pro Kravaňsko, v němž byli 3 němečtí sociální demokraté. Dne 21. října 1918 bylo ve Vídni vyhlášeno německé Rakousko, jehož součástí byla všechna území osídlená převážně Němci, tedy i pohraniční území Čech, Moravy a Slezska. Samostatná Československá republika byla vyhlášena 28. října 1918 za nadšení českého a slovenského lidu, který po 300 letech získal opět národní svobodu v samostatném státě. Dne 31. října 1918 byla vyhlášena provincie Sudetenland se sídlem Opavou jako součást německého Rakouska. Zemským zástupcem byl jmenován Dr. Robert Freissler, jeho náměstkem byl říšský poslanec za německou sociální demokracii Hans Jokl a pověřencem německo-rakouské vlády se stal rytíř Fürer von Haimendorf. Ve Fulneku bylo zřízeno sídlo okresu pro německé a převážně německé obce okresních hejtmanství v Novém Jičíně a v Bílovci. Okresním hejtmanem ve Fulneku byl jmenován František Melcher, bývalý okresní hejtman v Bílovci, který se ujal své funkce 6. listopadu 1918. Německý sociálně demokratický poslanec Hans Jokl obvinil na schůzi 15. listopadu 1918 v Opavě Čechy z imperialismu, proklamoval spojení všech Němců v jediné německé říši a prohlásil, že budou-li sudetští Němci násilím vnučeni do Československa, povedou proti němu takovou iredentu, jakou ještě svět neviděl. Poněvadž územím Sudetenlandu na Novojičínsku vedly pro československý stát životně důležité tepny k ostravské uhelné a průmyslové oblasti, rozhodlo československé vojenské velitelství, aby toto území bylo obsazeno československým vojskem. Nový Jičín byl obsazen v pozdních nočních hodinách 20. listopadu 1918 a současně byl obsazen i Fulnek. Obsazení Fulneku provedla vojenská jednotka v síle 210 mužů a 3 těžkých kulometů pod velením poručíka. Okresní hejtman Melcher byl zatčen, avšak po jednání se zástupci Sudetenlandu v Opavě a vojenským velitelstvím v Ostravě byl propuštěn, československé vojsko bylo z Fulneku odvoláno a pořádková a bezpečnostní služba svěřena 40 členům Volkswehru. Mezitím se konaly přípravy k likvidaci nepřírozeného a života neschopného útvaru provincie Sudetenland. Podruhé a definitivně byl Fulnek obsazen 13. prosince 1918 2. setninou příborského praporu dobrovolníků v počtu 70 mužů a 3 těžkých kulometů pod velením nadporučíka Svetozára Stúra z Hodslavic. Německý Volkswehr se rozprchl, avšak zbraně byly ukryty a nebyly nalezeny. Okresní hejtman Melcher uprchl.⁷⁰⁾ Německé vedení města setrvalo v odporu proti Československé republice a odmítlo vyvěsit na radnici československý prapor.⁷¹⁾ Také němečtí sociální demokraté setrvali nadále v odporu proti československému státu a 4. března 1919 u příležitosti otevření německo-rakouského sněmu se i ve Fulneku zúčastnili protestních demonstrací proti Československu.⁷²⁾

Nedostatek práce a potravin začátkem roku 1919 postihl hlavně dělnickou třídu obou národností. Čeští dělníci se začali probouzet z nacionálního opojení říjnových a listopadových dnů roku 1918 a ještě před oslavami 1. máje 1919 se na brněnské konferenci 16. 3. 1919 sloučili autonomisté a centralisté v jednotnou sociálně demokratickou stranu, v níž se však záhy začala tvořit levice. Němečtí sociální demokraté však dále setrvali na nacionálních pozicích společně s německými měšťáky a jejich oslavy 1. máje 1919 byly silně poznamenány nacionálním šovinismem. Jejich transparenty v májových průvodech vyjadřovaly kromě sociálních požadavků i požadavek na odtržení Novojičínska od Československé republiky.⁷³⁾ Němečtí sociální demokraté se dovolávali práva na sebeurčení národů neprávem, neboť program ruských komunistů přiznával potlačovaným národům právo i na jejich případné státní osamostatnění, zároveň však při řešení národnostní otázky dbal toho, aby se neporusila jednotna třídního boje za socialismus.⁷⁴⁾ Svým nepřátelským postojem vůči Československé

republiky přispěli němečtí sociální demokraté k vyvolání vlny nacionalismu i mezi českým dělnictvem, místo aby společně s českými sociálními demokraty bojovali za socialistické Československo. K provedení obecních voleb, které se konaly 15. června 1919, uzavřeli němečtí sociální demokraté dohodu s německými měšťáckými stranami o slušném vedení volebního boje, avšak záhy poznali nebezpečí z takové dohody pro výsledek voleb.⁷⁵⁾ Ve Fulneku vyšla z voleb sociálně demokratická strana jako nejsilnější. Získala 538 hlasů a 10 mandátů. Za ní byla na druhém místě německo-nacionální socialistická strana s 383 hlasy a 7 mandáty.⁷⁶⁾ Když definitivně zkrachovaly plány na odtržení německých pohraničních území od Československa, s jehož existencí se velmi těžce smiřovali i předáci německé sociální demokracie, založena byla v dubnu 1919 nejdříve německá separátní odborová ústředna se sídlem v Liberci a v září 1919 byla ustavena i samostatná Německá sociálně demokratická strana v Československu.⁷⁷⁾ V roce 1920 byla ve Fulneku založena místní skupina Svazu dřevodělníků, soustružníků a příbuzných řemesel se sídlem v Liberci (Ortsgruppe des Verbandes Holzarbeiter, Drehsler u. verw. in Reichenberg), která zanikla v roce 1923.⁷⁸⁾ V květnu 1920 stávkovali ve Fulneku dělníci firmy Pollak za zaplacení slíbeného obnosu.⁷⁹⁾ V místní organizaci německé sociální demokracie ve Fulneku se záhy vytvořila levice, která projevovala sympatie k sovětskému Rusku. Proti podpoře polské armády, která v letních měsících 1920 bojovala s Rudou armádou, byla i ve Fulneku uspořádána 20. srpna 1920 protestní demonstrace dělnictva firem Pollak, Kargl a Hamburger v počtu 400—500 dělníků.⁸⁰⁾

Německá sociálně demokratická strana ve Fulneku obnovila místní skupinu Svazu mladistvých dělníků ve Fulneku, která se zde připomíná již před rokem 1914, avšak bližší zprávy o její činnosti se nezachovaly.⁸¹⁾ Snad se podílela i na činnosti spolku „Arbeiter Radfahrer Verein“ (= Dělnický cyklistický spolek), který byl ve Fulneku založen roku 1913, avšak o jeho charakteru a činnosti není nic známo. Byl rozpuštěn roku 1921.⁸²⁾ Protože mladí dělníci velmi trpěli v I. imperialistické válce a jejichmi důsledky, stala se sociálně demokratická mládež v prvních letech Československa významným revolučním činitelem, neboť nebyla zatížena sociálně demokratickým oportunismem. Velikou pozornost věnoval Svaz sociálně demokratické mládeže v roce 1920 antimilitaristické agitaci. Ve dnech 31. července a 1. srpna 1920 měla se i ve Fulneku konat masová demonstrace pod heslem „Dělnická mládež a militarismus“, avšak o jejím průběhu se nedochovaly zprávy. Teplický svaz mládeže měl svou odbočku i ve Fulneku, kde byl jejím důvěrníkem V. Jahn.⁸³⁾

Po vzniku Československé republiky se začali odborově organizovat i zemědělští dělníci, o něž se dříve sociální demokracie nestarala. Kdy však byla na obou panských dvorech ve Fulneku založena odborová organizace zemědělského dělnictva, není známo, avšak v roce 1920 již zde existovala a organizovala účast zemědělského dělnictva na prosincové generální stávce roku 1920. Důvěrníkem ve Fulneku byl Stanislav Bolek, který po obdržení výzvy ke stávce 14. prosince 1920 zastavil ihned práce v obou panských dvorech ve Fulneku a vyslal kurýra s letákem o zastavení práce i na panské dvory do Hladkých Životic. Stávka na fulneckých dvorech trvala od 14. do 20. prosince.⁸⁴⁾

Prohraná generální stávka československého proletariátu urychlila rozchod s oportunistickou sociální demokracií a založení revoluční dělnické strany Komunistické strany Československa. V čele stála pokroková dělnická mládež. Dne 20. února 1921 byl v Praze ustaven Svaz komunistické mládeže Československa jako sekce Komunistické internacionály mládeže (KIM). Na Novojičínsku přijala pokroková mládež na začátku března 1921 na konferenci v Suchdole podmínky KIM a zvolila přípravný výbor, v němž byl z Fulneku Gustav Schwarz. V roce 1921 se na Novojičínsku vytvořila síť organizací komunistické mládeže, z nichž fulnecká měla 27 členů a důvěrníkem byl A. Zíglosch, později J. Marek. Skupiny sdružovaly mládež české a německé národnosti.⁸⁵⁾ Z němec-

ké sociálně demokratické levice se ve dnech 12.—15. března 1921 ustavilo v Liberci oddělení Komunistické strany Československa s názvem Komunistische Partei a ve dnech 14.—16. května 1921 byla v Praze ustavena Komunistická strana Československa. Až do slučovacího sjezdu ve dnech 30. října až 4. listopadu 1921 užívala německá sekce názvu Komunistische Partei a teprve po sjezdu užívaly obě sekce jednotného názvu Komunistická strana Československa. Po březnu 1921 vznikla ve Fulneku německá sekce komunistické strany, avšak kdy byla založena, se zjistit nedalo. Dne 4. září 1921 konala Komunistische Partei ve Fulneku veřejnou schůzi, jíž se zúčastnilo 150 osob, z toho 50 komunistů. Předsedou strany byl Velebil. Na programu schůze bylo postavení pracující mládeže, učni a pokračovací škola. Rečník Neuwirt z Oder vyzýval mládež, aby vstupovala pod rudý prapor. Jahn z Fulneku ličil neutěšené poměry v Rusku po intervenci a vyzýval k rychlé pomoci. O učních hovořil Beier z Fulneku, který obvinil mistry, že používají učňů k různým pracem mimo učební obor a živnostenské pokračovací škole vytýkal malou prosperitu.⁸⁰⁾

V roce 1921 byla ve Fulneku založena místní skupina Svazu křesťanských textilních dělníků v Československu (Ortsgruppe Fulnek des Verbandes christlicher Textilarbeiter des tschechoslowakischen Staates) a v témže roce vznikla ve Fulneku první česká odborová organizace — místní skupina Svazu textilních dělníků v Československé republice.⁸⁷⁾

Po slučovacím sjezdu stála v čele bojů dělnické třídy s vykořisťovateli a za vítězství socialistické revoluce v Československu jednotná, internacionální Komunistická strana Československa.

Poznámky a vysvětlivky:

- 1) Květoslav Kadlčík, K historii dělnického hnutí na Novojičínsku, rukopis, 201 stran, uložen u autora, bytem ve Studénce II., čp. 490, okres Nový Jičín.
- 2) Adolf Turek, Fulnecko, publikace Vlastivědy moravské, Brno 1940, str. 200, 236 a 237.
- 3) Viz poznámku čís. 1.
- 4) Státní archiv Opava, sign. XVIII (1-1) fol. 8. Dále jen SAO.
- 5) Viz poznámku čís. 1.
- 6) Katastr spolků okresu Nový Jičín, Státní archiv Brno, B 40/437, poř. čís. 29/1872. Dále jen Katastr spolků okresu Nový Jičín, SAB B 40/437.
- 7) Okresní archiv Nový Jičín, Okresní úřad Nový Jičín, presidiální spisy Okresního úřadu v Novém Jičíně 1868-díl 8 — I., čís. 275/1875. Dále jen OANJ, OUNJ, pres. I.
- 8) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 736/1881.
- 9) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 896/1882.
- 10) Katastr spolků okresu Nový Jičín, SAB, B 40/437, poř. čís. 90/1883.
- 11) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 896/1882.
- 12) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1046/1884.
- 13) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1048/1884.
- 14) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1070/1884.
- 15) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1087/1884 a čís. 1112/1885.
- 16) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1098/1884.
- 17) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1125/1885, čís. 1128/1885 a Opavský týdeník, čís. 12 ze dne 11. února 1885.
- 18) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1159/1885, čís. 1161/1885, čís. 1184/1885 a čís. 1280/1887.
- 19) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1201/1886.
- 20) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1258/1887.
- 21) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1266/1887.
- 22) Adolf Turek, Rok 1890 na Ostravsku, Dělnické hnutí na Ostravsku, Sborník prací, uspořádal Andělín Grobelný a Bohumil Sobotík, vydal Krajský národní výbor v Ostravě 1957, str. 25—26 a str. 47—52. Dále OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1423/1890.
- 23) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1474/1891.
- 24) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1486/1891.
- 25) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1595/1892.

- 26) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1621/1893.
- 27) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1775/1898 a čís. 1783/1898.
- 28) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1784/1898 a Katastr spolků okresu Nový Jičín, B 40/437, poř. čís. 302/1898.
- 29) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1765/1898.
- 30) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1831/1899.
- 31) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1873/1900.
- 32) Katastr spolků okresu Nový Jičín, SAB B 40/437, poř. čís. 368/1901.
- 33) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 1973/1904.
- 34) Andělín Grobelný, První ruská revoluce a dělnické hnutí na Ostravsku v letech 1905—1907, Dělnické hnutí na Ostravsku, Sborník prací, uspořádal Andělín Grobelný a Bohumil Sobotík, vydal Krajský národní výbor v Ostravě 1957, str. 255.
- 35) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 2034/1905.
- 36) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 2102/1905 a čís. 2103/1905.
- 37) Katastr spolků okresu Nový Jičín, SAB, B 40/437, poř. čís. 642/1905.
- 38) Viz poznámku čís. 1.
- 39) Katastr spolků okresu Nový Jičín, SAB, B 40/437, poř. čís. 459/1906.
- 40) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 2230/1907.
- 41) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 2267/1907.
- 42) Katastr spolků okresu Nový Jičín, SAB, B 40/437, poř. čís. 492/1907.
- 43) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 2393/1909.
- 44) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 2497/1910.
- 45) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 2428/1910.
- 46) Katastr spolků okresu Nový Jičín, SAB, B 40/437, poř. čís. 583/1910, 585/1910 a 595/1910.
- 47) Katastr spolků okresu Nový Jičín, SAB, B 40/437, poř. čís. 614/1911, 616/1911 a 646/1911.
- 48) Svornost, roč. I., čís. 29. ze dne 10. listopadu 1911 a čís. 30. ze dne 17. listopadu 1911.
- 49) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 2561/1912.
- 50) Duch času, roč. XIV., čís. 35. ze dne 1. května 1912 a čís. 37. ze dne 7. května 1912.
- 51) Katastr spolků okresu Nový Jičín, SAB, B 40/437, poř. čís. 731/1913.
- 52) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 2681/1912.
- 53) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 2708/1913.
- 54) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 3167/1916.
- 55) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 3329/1917.
- 56) Josef Kolečka, Revoluční dělnické hnutí na Moravě a ve Slezsku 1917—1921, Státní nakladatelství politické literatury 1957, str. 38. Dále jen Josef Kolečka, Revoluční dělnické hnutí 1917—1921, 1957. Dále kolektiv pracovníků Státního archivu v Opavě, Třídní boje na Ostravsku, Sborník tří prací k dějinám dělnického hnutí, Slezský studijní ústav v Opavě 1957, str. 33. Dále jen kolektiv pracovníků SAO, Třídní boje na Ostravsku v I. 1917—1921, Léta 1917—1921 na Ostravsku, Opava 1957.
- 57) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 3428/1917.
- 58) Kolektiv pracovníků SAO, Třídní boje na Ostravsku v I. 1917—1921, Léta 1917—1921 na Ostravsku, Opava 1957, str. 36.
- 59) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 3432/1917.
- 60) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 3488/1917.
- 61) Duch času, roč. XIX., čís. 114. ze dne 21. září 1917.
- 62) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 3490/1917.
- 63) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 3558/1918.
- 64) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 3589/1918.
- 65) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 3618/1918.
- 66) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 3690/1918.
- 67) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 3655/1918.
- 68) Květoslav Kadlčík, Vznik ČSR 28. října 1918 a odpor německého obyvatelstva na Novojičínsku proti jeho začlenění do Československa, rukopis, 55 stran, uložen u autora, bytem ve Studénce II., čp. 490, o. N. Jičín.
- 69) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 3790/1918.
- 70) Viz poznámku čís. 68.
- 71) OANJ, OUNJ, pres. I., čís. 3831/1918.
- 72) Deutsche Volkszeitung für den Neutitscheiner Krei, roč. 46., čís. 26 ze dne 15. břez-

- 73) Jan Hanák, Z dějin dělnického hnutí na Novojičínsku v letech 1917—1921, K historii KSC na Novojičínsku, vydal OV KSC v Novém Jičíně 1966, str. 21.
- 74) Josef Kolejka, Revoluční dělnické hnutí 1917—1921, 1957, str. 15.
- 75) Viz poznámku čís. 73. na 1918, dále jen DVN.
- 76) DVN, roč. 46., čís. 65 z 18. června 1919.
- 77) Autorský kolektiv, Nástin dějin československého odborového hnutí, vydala Práce, Praha 1963, str. 122—123.
- 78) Katastr spolků okresu Nový Jičín, SAB B 40/437, poř. čís. 901/1920.
- 79) Státní ústřední archiv, MSP GII k 1920, čís. 715 a 757.
- 80) Hlášení četnické stanice ve Fulneku čj. 1062 z 20. srpna 1920 ministerstvu vnitra v Praze.
- 81) Ctibor Nečas, Tři stránky mládežnického hnutí na Novojičínsku, vydal OV KSC v Novém Jičíně, březen 1963, str. 4.
- 82) Katastr spolků okresu Nový Jičín, SAB, B 40/437, poř. čís. 717/1913.
- 83) Viz poznámku čís. 81, c. d. str. 5—8.
- 84) Květoslav Kadlčík, Účast zemědělského proletariátu na Novojičínsku v prosincové generální stávce v roce 1920, K historii KSC na Novojičínsku, Sborník materiálů z ideologické konference OV KSC v Novém Jičíně k 45. výročí založení KSC, vydal v březnu 1966 OV KSC v Novém Jičíně, str. 71 a str. 73—74.
- 85) Viz poznámku čís. 81, c. d., str. 13—16.
- 86) Květoslav Kadlčík, Materiály k historii KSC na Novojičínsku v letech 1921—1925, K historii KSC na Novojičínsku — II., Sborník materiálů k 50. výročí založení KSC, vydal v květnu 1971 OV KSC v Novém Jičíně, str. 9.
- 87) Katastr spolků v okrese Nový Jičín, SAB, B 40/437, pořad. čís. 932/1921 a 938/1921.

K DĚJINÁM TEXTILNÍHO PRŮMYSLU VE FULNEKU

Jaromír Peterek

Město Fulnek patřilo v minulosti k významným hospodářským střediskům Kravařska. Bylo proslaveno především výrobou kvalitních jemných suken, která úspěšně konkurovala výrobcům celé střední Evropy. Dařilo-li se soukeníkům, město kvetlo, život v něm byl nadmíru bohatý. Naopak, při úpadku výroby město chudlo, živořilo a upadalo do dluhů. Bývaly doby slávy, kdy Fulnek byl nazýván malou Paříží pro rozmarné a slavné plesy pořádané lehkovážnými měšťany. Jindy byl Fulnek pro výrobu kvalitních suken srovnáván s Manchesterem. Textilácké tradice sahají až do 14. století. Přestože nejstarší zprávy jsou kusé, mají pro poznání dějin soukenictví velký význam. Velmi cenná zpráva pochází z roku 1530, kdy fulnecký soustružník Adam Storzer začal vyrábět první kolovraty na Moravě, podle vzoru dovezeného z Vratislavi.¹⁾ Bohatší zprávy jsou pak již ze 17. a zejména z 18. století. Tak cech soukeníků užíval již např. v 17. stol. cechovní pečeti „Sigil der Tuchmacher in Fulnek“.²⁾ Koncem 17. stol. měl 45 mistrů, do roku 1750 stoupl jejich počet na 93. V roce 1803 měl již 190 soukenických mistrů a v roce 1834 nejvyšší počet 296.³⁾ Tkalcovský cech⁴⁾ měl v 17. stol. až 30 mistrů, v 18. stol. nejvíce 52 mistrů a v roce 1803 již 59 mistrů. Užíval pečeti s textem: „Sigil textorum in Fulneck“.⁵⁾ Na podporu plátenictví byl vydán v roce 1674 patent zakazující dovoz francouzského zboží. Stejný význam měl i další patent z roku 1689.⁶⁾ V letech 1732-34 měli fulnečtí pláteníci 62 tkalcovských stavů a 14 přičleněných z okolí. Samostatně však pracovalo pouze 21 mistrů, a to ještě s obtížemi. Ostatní byli tak chudí, že přijímali námezdní práci, t. j. tkali zákazníkům z donesené příze. Často začali pracovat v režii bohatých cechovních mistrů a stávali se z nich nákladníci.⁷⁾ Ukazuje to, že uvnitř cechu byly ohromné majetkové rozdíly. Označení mistr nijak nevystihovalo jeho společenské postavení. Naopak existovala značná diference. Patentem císař. Marie Terezie z roku 1755⁸⁾ pak vychází velice přísný řád plátenický, který stanoví pokuty až 20 zl. za pokusy o zavádění strojové výroby.⁹⁾ V posledním desetiletí 18. stol. se zaměřili fulnečtí tkalci na zpracování polovlněného zboží. Údaj z roku 1791 uvádí, že zde bylo 45 pláteníků s 67 stavy. Fulnecká plátna se prodávala ve Vídni, na uherských trzích a dokonce v italském Bolzanu. Chloubou Fulnečanů bylo plátno z vícebarevných přízí. Bylo určeno zvláště pro Pešť a Bratislavu. Roku 1800 prodali do Uher fulnečtí obchodníci 1910 kusů pláten.¹⁰⁾ V první polovině 18. stol. se pláteníkům nevedlo nejlépe. Mistři měli jen výjimečně tovaryše, jímž byl nejčastěji rodinný příslušník. Svědčí o tom údaj tkalcovského cechu z roku 1749, kdy z 54 mistrů pouze 11 mělo tovaryše.¹¹⁾ Krejčovský cech čítal v 17. a 18. stol. 10 a v roce 1803 14 mistrů. Zprávy o jeho činnosti se nedochovaly. Víme jen, že krejčí měli stanovenou povinnost šít šaty po vrchnost a služebnictvo. Svě pečeti užíval rovněž již v 17. stol. a její text zněl: „Sigil des Schneiderzech in Fulneck“. Cech postřihovačů se ustavil roku 1727 a měl 13 členů. V roce 1740 se usnesl, že ve městě nesmí být více jak 14 mistrů. V roce 1738 přijal cech 29 artikulů, které určovaly např. učební dobu na 4 roky, náklad za vyučení 4 zl., úlevu synům mistrů na 2 zl., pokutu za předčasný odchod z učení 32 zl. apod. Artikule pamatovaly na výpomoc v nemoci, na chudinské pojištění apod.¹²⁾

Od konce 17. stol. do začátku 19. stol. se někteří soukeníci a postřihovači pokoušeli o dolování stříbra, avšak obvykle bez úspěchu.¹³⁾ K cechu postřihovačů se později připojili i obchodníci se sukem. Nejznámější a nejbohatší byly rody Knurů a Me-

hofferů. Z rodiny Knurů je znám zejména Eliáš, který v roce 1691¹⁴⁾ odkoupil bratrský sbor, v jehož sousedství postavil nákladný palác s bohatě členěnou fasádou a nádherným portálem. V budově byl později zřízen okresní soud a od roku 1970 je zde umístěna zvláštní škola internátní. Z mladší generace je pro Fulnek významný velkoobchodník sukem Jan Nepomuk Knur, který v roce 1796 nechal na náměstí postavit sochu Jana Nepomuckého.¹⁵⁾ Rodina Knurů vlastnila také soukenickou manufakturu. V 17. stol. vykonávali Knurové funkce purkmistrů a primátorů. Z rodiny Mehofferů je nejznámější Ignác, školský referent při moravském guberniu, geolog a geograf, který byl za své zásluhy povýšen roku 1796 do šlechtického stavu.¹⁶⁾ Zemřel roku 1807 v Brně.¹⁷⁾ Z Mehofferů zasedl na fulnecké radnici pouze Šebestián, který nechal v roce 1718 vystavět na náměstí barokní sousoší sv. Trojice.

Obchodníci se sukem měli ve městě značný vliv. Funkce purkmistrů a zejména primátorů jim dodávaly vážnosti mezi občany a příznivě ovlivňovaly i činnost obchodní.

Další významnou soukenickou rodinou je původně měšťanská rodina Čejků. Karel Antonín Čejka (nar. 1732 v Opavě), velkoobchodník sukem, majitel manufaktury o 120 stolec a válečný dodavatel nabyt výrobou a prodejem sukna takového jmění, že se stal majitelem několika statků. Fulnecké panství koupil od hraběte Jos. Václava z Vrbna. Za svoje zásluhy o zvelebení soukenického průmyslu byl roku 1771¹⁸⁾ povýšen Marií Terezií do šlechtického stavu s přídomkem „z Badenfeldu“. Jeho syn Karel Josef zdědil fulnecké panství v roce 1806 a za zásluhy o povznesení obchodu s vlnou byl v roce 1827 povýšen do baronského stavu.¹⁹⁾ Po jeho smrti prodali potomci v roce 1842 majetek Křišťanu Bedřichu, svob. pánu ze Stockmaru. Ten byl vlastně prostředníkem pozdějšího majitele, belgického krále Leopolda I., na něhož přešlo panství roku 1855. Do doby Stockmarovy spadá osvobození poddaných od posledních závazků k vrchnosti. Stalo se tak po revolučním roce 1848. Tato skutečnost umožnila příliv pracovních sil do nově vznikajících továren.²⁰⁾

Nejbohatším obchodníkem se sukem ve městě byl ve své době fulnecký patriot a známý kronikář Felix Jiří Jaschke.²¹⁾ Byl synem podomního obchodníka se sukem Josefa Felixe Jaschkeho. Prarodcem Jaschků, kteří se ve Fulneku poněmčili, byl Ondřej Jaška, pocházející ze Lhotky u Ústí nad Orlicí.²²⁾ Felix Jiří Jaschke napsal objemnou 1600 stránkovou kroniku zvanou „Fulneker Kronik oder Quodlibet“.²³⁾

Ve Fulneku začínala také rodina Hücklů. Bratři Augustin a Jan Nepomuk byli příslušníky fulneckého kloboučnického cechu. Jan Nepomuk odešel do Nového Jičína, stal se později mistrem a je považován za zakladatele kloboučnické výroby v Novém Jičíně, jejíž počátek spadá do roku 1799.²⁴⁾ Augustinův syn Jan založil v roce 1848 v Novém Jičíně rozsáhlou manufakturu, když spojil dílny svého otce a strýce. Ta se stala zárodkem dnešního známého podniku Tonak. Znamenitou pověst si Fulnek vydobyl v 2. pol. 18. století. Vedle výroby suken a zmiňovaného již obchodu se zde rozvíjelo ještě cajkářství a plátenictví. V roce 1791 měl Fulnek 175 soukeníků a okolo 180 tkalcovských stavů. Mělo-li město v té době 381 domů, znamenalo to, že v každém druhém domě se tkalo. Tkalcovský stav byl nejčastěji umístěn v místnosti, jež bylo současně kuchyní a ložnicí. Každý soukeník si samostatně soukal přízi a připravoval osnovy. Pracovalo se od rána do setmění, často i při dřevěných loučích. Bídna odměna za těžkou a unavující práci stačila toliko na skrovné živobytí. Proto každý zatkaný útek byl provázen průpovídou „Na cukr, na kafe...“.

V uvedeném roce se vyrobilo ve Fulneku 5000 kusů suken, do konce roku 1798 stoupla výroba na 8000 kusů. Zajímavé je porovnání s Brušperkem, kde v roce 1791 vyrobili tkalci na 225 stavech jen 3350 kusů suken.²⁵⁾ Na severovýchodní Moravě patřil Fulnek spolu s Novým Jičínem k městům, v nichž měl obchod se sukem vedoucí postavení. Fulnek neměl sice soukenictví tak rozsáhlé, zato v obchodu se sukem se Novému Jičínu plně vyrovnal. Fulnečané skupovali sukno nejen z bezprostředních okolních vesnic a měst (Odry a Vítkov), ale i z oblastí kolem Štramberka, Příbora, Valaš-

ského Meziříčí a Vizovic. Dobrou pozici měli v té době na trzích v Uhrách, Rakousku a Polsku. Že chvála N. Jičína a Fulneku není nadsazena, vyplývá z následujících údajů.

Přerovský okres, pod který obě města příslušela, vyvezl v roce 1733 celkem 11 914 kusů suken za moravské hranice. Z toho pocházelo z obou jmenovaných měst 11 880 kusů. O dva roky později již 12 555 kusů.

Podle dochovaného seznamu fulneckých řemeslníků z roku 1732 (St. archiv v Brně) bylo v soukenickém cechu 114 mistrů, kteří pracovali samostatně nebo pro nákladníky. Dalších 53 soukeníků se živilo předením, nádenickou prací a žebrotou(!)²⁶⁾

Velice vyspělé a dobře organizované fulnecké cechy, zejména cech soukenický, se již počátkem 18. stol. pokoušely o první koncentraci výroby. Fulnek tak udržoval krok s ostatními moravskými městy. Roku 1717 došlo k prvnímu úspěšnému pokusu — k modernizaci panské barvírny. O dalších pokusech nacházíme zmínky až do roku 1755.²⁷⁾

Na obrazech soukenického mistra Františka Kledenského, pocházejících z roku 1822-24,²⁸⁾ je zřetelně zachycen způsob, jakým se sušila v té době různě barvená sukna. Dnes již jedině podle těchto obrazů víme, že panská barvírna byla na konci Mlýnské ulice a sukna že se sušila v zahradách „Na výsluní“.²⁹⁾

K velice významným zprávám z roku 1807 patří text hlášení městské rady fulnecké vrchnostenskému úřadu v Hranicích. Týká se dovozu indigového barviva a protestu proti omezení dovozu.³⁰⁾

Cechovní tradice se později stávaly překážkou rozvoje manufakturní výroby. Potvrzuje to např. případ fulneckého velkoobchodníka sukem Jana Rockerta. Ten založil ve městě manufakturu na výrobu cajků. Oprávnění k provozu získal roku 1786, i když se fulnecký cech soukeníků všestranně bránil. Teprve po třech letech bylo Rockertově manufaktuře přiděleno privilegium se všemi právy, když moravskoslezské gubernium jeho žádost doporučilo.³¹⁾ V roce 1841 produkovala jeho továrna sukno za 734 000 zl.³²⁾

Na založení manufaktury mělo zřejmě vliv zrušení nevolnictví v roce 1781. Z protokolu o prohlídce provozních podmínek v roce 1792 víme, že manufaktura měla 32 stavů. Vedle tovaryšů a učňů pracujících u stavů bylo zde zaměstnáno 72 osob jako česači, čistíči vlny, barvíři apod.

Ve městě, v blízkém i vzdáleném okolí (Poruba, Hrabýň) předli dospělí i děti vlněné příze pro Rockerta. A nebylo jich málo. Je doloženo, že jejich počet činil v roce 1792 téměř 500. Rockert se však nespokojil pouze s jednou manufakturou. Již v roce 1789 hodlal ve Fulneku postavit novou továrnu. Když konečně dosáhl souhlasu městské rady, změnil své rozhodnutí a v roce 1790 koupil v Šenově (dnešní předměstí Nového Jičína) dům, v němž zřídil manufakturu na vlněné a cajkové zboží. Svou podnikavost prokázal tím, že do dvou let přistavěl tkalcovské dílny, barvírnu, valchu a přadláckou dílnu. V té době měl v provozu 13 stavů. Po dostavění celé manufaktury musel, stejně jako ve Fulneku, vést po dlouhá léta spory s novojičínským cechem soukeníků. Jen s přispěním státních orgánů se mu podařilo udržet provoz.³³⁾ Pak již nemáme o Rockertovi žádných zpráv. Patrně obě manufaktury pronajal.

V průběhu celého 18. stol. se vlivný rod Rockertů podílel na správě města.

V roce 1834 sdružoval fulnecký cech soukeníků 296 mistrů. Dosáhl tak kulminačního bodu svého rozvoje, neboť pak již rozmach průmyslové výroby znamenal úpadek a úplný zánik cechovnictví.

S výrobou kvalitních suken pochopitelně kvetl i obchod. Fulnek se stal střediskem, do kterého se svázela sukna z celého okolí a odtud putovala do ciziny. Především do Vídně, do Uher, Itálie, Švýcarska a dokonce až do levantské oblasti.³⁴⁾

V 1. pol. 19. století začaly postupně vznikat jednotlivé továrničky. Jedni podnikatelé se rychle povznesli, jiní naopak brzy upadali. Vývoj fulneckého průmyslu pocho-

pitelné souvisel s rozvojem okolních měst. Tak v roce 1822 instaloval např. v Odrách Franz Herzmannský první postřihovací stroj. Vzbudilo to rovněž protesty oderského cechu postřihovačů, avšak Herzmannský nakonec postřihoval sukna všech chudých výrobců z okolí.

O dva roky později založil Franz Herzmannský spolu s Michaelem Gerlichem rovněž v Odrách mechanickou přádelnu vlny, přičemž k pohonu využili vodu z mlýnského náhonu.³⁵⁾

V roce 1824 vybudoval ve Fulneku Holanďan Jean Regnier první mechanickou továrnu³⁶⁾ a začal s výrobou hedvábných šátků. Jeho syn Jean Francois Regnier (uváděný všude jako Franz) převzal po otci správu továrny a později ji rozšířil o výrobu strojů. Podle rukopisu dějin průmyslové výroby na Moravě a ve Slezsku z r. 1847^{36a)} to byla továrna na stroje pro přádelny vlny a lnu. Zaměstnávala 40 dělníků a spotřebovala ročně 1500 buntých železa. Později začala vyrábět také parní stroje o výkonu nepřesahujícím 5 HP.³⁷⁾

Další průmyslový vývoj byl ovlivněn vynálezem parního stroje. V roce 1832 si jej pořídil jako první podnikatel v celém Kravařsku novojičínský továrník Ferdinand Augustin Döpper. Stroj mu dodala brněnská firma Lutz & Co. Mezitím se J. F. Regnier stal zetěm Herzmannského a ve Fulneku přebudoval původní otcovu továrnu hedvábných šátků na továrnu strojů, která vybavovala všechny okolní továrny parními stroji. Měla tak podstatný vliv na rozvoj závodů a živností.³⁸⁾ Druhý parní stroj, který si Döpper pořídil v roce 1839, byl již dodán J. F. Regnierem z Fulneka³⁸⁾ To nám pomáhá určit dosud neznámou dobu vzniku továrny na stroje. Muselo to být před rokem 1839. Za zmínku stojí, že bratr J. F. Regnier — Jean Pierre Regnier (pochovaný na novém fulneckém hřbitově) byl majitelem parního mlýna, který se stal demonstračním pracovištěm bratřovy továrny parních strojů.

V roce 1840 přestěhoval svou soukenickou výrobu z Oder do Fulneku Franz Herzmannský (1776—1846, pochován na starém fulneckém hřbitově). Spolu s dalším podnikatelem J. Eichlerem se rozhodli rovněž zakoupit parní stroj.⁴⁰⁾ Vlastivědný pracovník Gustav Beck zaznamenal rok 1874 jako rok zániku Eichlerovy továrny. V té době je však již uváděn Antonín Eichler, zřejmě syn původního majitele.

Podle statistiky z roku 1842 vyrobily fulnecké továrny zboží za 743 000 zl. Milan Mýška⁴¹⁾ porovnává na základě této statistiky produkci nejvýznamnějších textilních měst na Moravě a ve Slezsku. Bilovec dosáhl v té době vrcholu svého rozvoje, zatímco Fulnek byl teprve na pokraji průmyslové revoluce a jeho další rozvoj je posunut do sedmdesátých let 19. století. Před Bilovcem, který vyrobil hodnotu 1 mil. zl., byla v roce 1842 pouze významná města Brno, Jihlava, Bilsko a Svitavy. Z okolních měst vyrobil N. Jičín zboží za 820 tis. zl., Opava za 700 tis. zl., Krnov za 648 tis. zl., Odry za 330 tis. zl., Příbor za 310 tis. zl., Brušperk za 175 tis. zl. a Štramberk za 90 tisíc zl. Fulnek tedy v roce 1842 předstihuje jak Opavu, tak Krnov.

S rozvíjejícím se průmyslem nemohly pochopitelně řemeslnické cechy měřit své síly. A tak i ve Fulneku dochází k rozpadu cechů. V roce 1847 zbylo ve městě pouze 20 samostatných soukeníků a pouze 1 postřihovač.⁴²⁾ Jak rychlý pokles počtu soukenických mistrů to znamenalo, si uvědomíme, když připomeneme, že v roce 1834 jich bylo 296. Za 13 let pohltila průmyslová výroba 276 soukeníků.⁴³⁾ Dříve samostatní mistři se měnili v námezdné dělníky. Posledním činem soukenického cechu ve Fulneku byl odprodej cechovního domu v roce 1872 a valchy v Lesních Albrechticích v roce 1874.⁴⁴⁾ Dr. Turek uvádí, že v roce 1845 vznikla ve Fulneku další manufaktura, ve které kromě přádelny bylo 33 tkalcovských stavů. Majitel však není jmenován. Snad to byla továrna Franze Heinze (později označována jako firma br. Heinzů), nebo továrna Antonína Abendrotha.⁴⁵⁾ Obě totiž vznikly v tomto období.⁴⁶⁾ Na jiném místě je uvedeno, že továrna br. Heinzů zanikla v roce 1874. O dva roky dříve zanikla továrna Karla Abendrotha, který převzal její vedení po otci Antonínovi.⁴⁷⁾

V roce 1845 postoupil Franz Herzmannský závod svému synovi Dr. Antonínu Herzmannskému a svému zeti Franzí Gerlichovi (synovi Michaela Gerlicha z Oder). Dr. Ant. Herzmannský⁴⁸⁾ neměl jako lékař o podnikání zájem. Neměl ani podnikatelského ducha a včas odhadl zhroutení firmy. Zachránil proto včas svůj majetkový podíl a věnoval se mimo zaměstnání malířství a hudbě. Byl činný i politicky. Franz Gerlich se naproti tomu věnoval plně podnikání. Neklidné politické poměry kolem roku 1848 vyvolaly řadu nepokojů a bouří.⁴⁹⁾ V tomto období muselo i ve Fulneku zasáhnout vojsko, aby zjednotilo pořádek. Dobová kresba malíře Mariota zachycuje slavnostní parádu před městskou radnicí, která byla uspořádána na oslavu potlačení nepokojů.⁵⁰⁾

Na počátku 2. pol. 19. stol. zanikla řada továren. Měl-li Fulnek v roce 1852 7 soukenických továren, zbylo jich v roce 1863 pouze 5.⁵¹⁾ K zániku továren přispěly neutěšené hospodářské poměry země, opět pronikající zahraniční konkurence, požívačnost a neohospodárnost majitelů a koneckonců i pronikavé zhoršení jakosti suken. V 70. letech pak navíc svět, hospodářská krize a dva ničivé požáry. V roce 1865 vyhořel podnik br. Heinzů,⁵²⁾ kteří se po požáru dostali do finančních nesnází a v roce 1874 zastavili výrobu.⁵³⁾ Tím pozbylo rázem 160 dělníků práci a nebyla jim ani vyplacena mzda. Objekt koupil později nejvýznamnější fulnecký průmyslník Friedrich Pollak. Bratři Heinzové (Vilém a Karel) byli rovněž fulneckými purkmistry. V roce 1870 vyhořela továrna Franze Gerlicha, která do tří let zanikla.⁵⁴⁾ Hospodářská krize uvedla fulnecké obyvatelstvo do velké bídy.⁵⁵⁾ V roce 1870 nastává příliv vídeňských podnikatelů do Fulneku, kteří hodlali využít bědného postavení dělnictva, ochotného pracovat za jakoukoli mzdu. Tehdy zde vybudovali L. Kargl, E. Friedmann a F. Mohr hedvábnické továrny a F. Pollak továrnu vlnářskou. O osudu firmy Eduard Friedmann ve Fulneku bude ještě zmínka. Zatím si povšimněme údaje z roku 1874, kdy zmíněný podnikatel pronajal v sousedním Vítkově sál a zřídil tam tkalcovnu hedvábí. Dva roky nato tam měl již mimo tovární dělníky také 400 domácích tkalců. V roce 1877 na pozemku Horního dvora vystavěl tovární budovu, která postupným rozvojem dosáhla nebývalé velikosti (dnes závod Brokát). O vývoji továrny Ferdinanda Mohra mnoho nevíme. Jsou jen záznamy o zániku firmy v roce 1899. Lazarus Kargl, někdejší starosta města Vídně, založil fulnecký závod v roce 1870 a umístil jej velmi výhodně na východním okraji města u silnice vedoucí z Olomouce do Ostravy a u odbočky na Nový Jičín. Počítal zřejmě s tehdejšími úvahami o výstavbě železnice mezi Trenčínem a Opavou, která měla procházet v blízkosti jeho závodu. V roce 1872 bylo započato se stavbou, byla postavena i nádražní budova, řada viaduktů a násypů, avšak v důsledku krize k uskutečnění nedošlo.⁵⁶⁾ Teprve o 19 let později si další rozvoj průmyslu vynutil její vybudování alespoň v úseku Suchdol n. Odrou — Fulnek.⁵⁷⁾ Jak již bylo uvedeno, koupil v roce 1874 objekt zaniklé továrny br. Heinzů Friedrich Pollak. Ten v roce 1875 koupil i továrnu J. F. Regnierova, kterou později velkoryse přestavěl. Již v roce 1876 však v ní začal vyrábět. Firmu založil v roce 1860 jeho otec Julius Pollak. Byl židovského původu a začal s rukodílnou na výrobu sukna a domácích papučí. Jeho původní závod byl v objektu vyhořelé Heinzovy továrny.⁵⁸⁾ Bíděné postavení dělnictva vystihuje nejlépe dobové rčení „tkadlec tká a tká — ubohá je jeho mzda“. V budově dnešního skladu obilí byl v té době internát pro děvčata dojíždějící z Hrabství, Leskovce, Skřípova a dokonce z Hlučína.⁵⁹⁾ Otec Julius později převedl majetek na svého syna Friedricha Pollaka, původně ředitele židovské školy v Lipníku.⁶⁰⁾ V moderním závodě zaměstnával poč. 20. stol. téměř 1000 lidí, přičemž je zajímavé, že této zaměstnanosti již nikdy později nebylo dosaženo. V době první republiky poklesl počet zaměstnanců na 700 a těsně před II. světovou válkou na 561. Z toho bylo 59 úředníků a techniků (52 mužů a 7 žen) a 502 dělníků (197 mužů a 305 žen).⁶¹⁾ V roce 1892 byl zaveden parní pohon, vybudována strojovna a kotelna. V roce 1909 se Friedrich oženil ve Vídni s dcerou boháče Silbersteina,⁶²⁾ která dostala věnem půl miliónu zl. Majitel se zdržoval ve Fulneku málo, bydlel ve Vídni. Řízení provozu zajišťoval ředitel

závodu a technický vedoucí. V roce 1880 vzniklo ve Fulneku silné hnutí anarchistů. Dochovalo se hlášení četnické stanice, ve kterém je negativní zpráva o hledání pisatelů výhrůžného dopisu majitelů Pollakovi a řediteli Fraizlerovi, kterým hrozí šibenice. Na jiném místě je ještě uvedeno i jméno fulneckého starosty Dr. Ludwiga (starostou v roce 1880-91). Friedrich Pollak využil koncem 90. let velké nezaměstnanosti a postavil ve Vítkově jednoposchoďovou budovu, která se stala sesterskou odbočkou fulneckého závodu. Po letech splýnula se sousední továrnou (dnes závod Brokát). Dle firemního adresáře z let 1920-21 měl Pollak závod ještě v Ústí nad Orlicí a odbočky v Hylvátech (dříve Hilbetten — dnes Ústí nad Orlicí 2), ve Vítkově, v Budišově a Náměšti nad Oslavou.⁶³⁾

24. 11. 1880 v nočních hodinách postihl továrnu E. Friedmanna požár, při kterém uhořel ředitel závodu Eduard Meier. V roce 1881 se stala Friedmannova továrna znovu obětí požáru a v jejích troskách zahynul ředitel Štefan Stiegler. Z celé továrny zůstalo pouze 24 poškozených tkalc. stavů, které byly přemístěny do Vítkova.⁶⁴⁾ Zbytky továrny i s pozemky kupuje L. Kargl a rozšiřuje svou továrnu o další provozy.

Smutné události v letech 1880 a 1881 přiměly F. Pollaka založit v roce 1882 soukromý dobrovolný hasičský sbor.⁶⁵⁾

V roce 1889 vyhořela továrna F. Mohra a pozemky koupil F. Pollak. Na plochách sousedících s jeho hlavním závodem postavil za věno své manželky nejmodernější tříposchoďovou vlnářskou přádelnu na Moravě.⁶⁶⁾ Ta byla 4. 5. 1945 zcela zničena a nebyla již obnovena. V roce 1884 koupila firma S. E. Steiner neprosperující továrničku Jindřicha Mildnera⁶⁷⁾ a započala s výrobou nábytkářských látek. Současně začala budovat nový závod naproti Karglovi továrně (dnes Romo 01). Firma měla v roce 1920 350 zaměstnanců a parní stroj o síle 110 HP. V roce 1939 měla již jenom 108 zaměstnanců, z toho 16 úředníků (13 mužů a 3 ženy) 92 dělníků (48 mužů a 44 žen).⁶⁸⁾

Posledním majitelem byl Ernst Bundschuh, který současně závod řídil. Firma Kargl rozšířila v roce 1928 provoz o výrobu kravat. V roce 1939 zaměstnávala 131 zaměstnanců, z toho 10 úředníků (5 mužů a 5 žen) a 121 dělníků (16 mužů a 105 žen).⁶⁹⁾

Národnostní poměry vystihuje zápis v městské kronice.⁷⁰⁾ V roce 1935 nezaměstnávala firma Kargl ani jednoho českého úředníka a pouze 3 české dělníky. Firma měla pobočný závod v Roveretu v Itálii.⁷¹⁾

Po okupaci pohraničí v roce 1938 vyvlastnili nacisté Pollakovu továrnu pro jeho židovský původ. Novým držitelem se stal Peter Hückel. V roce 1940 měla jeho továrna 548 pracovníků, v roce 1943 800, ale o rok později již jenom polovinu zaměstnanců. Počátkem roku 1945, vlivem války již jen 140 lidí. Peter Hückel pokračoval ve starých tradicích jen několik měsíců. Z válečných příčin byla výroba silně omezena a v části závodu zavedena výroba leteckých součástí.⁷²⁾ Počátkem května 1945 provedly na příkaz ředitele Aloise Grosse německé zákopnické oddíly destrukci moderní vlnářské přádelny a strojovny. Díky náhodě, že propojení náloží provedené ve spěchu selhalo, nebyl zničen celý závod.⁷³⁾

Po roku 1945 pokračovaly ve slavných tradicích tři továrny (Karglova, Steinerova a Pollakova). Kromě zničené přádelny zůstaly ostatní provozy bez újmy. Proto v roce 1946 všechny obnovily provoz. Vlivem reorganizací však v prosinci 1950 zastavila provoz továrna Steinerova a v únoru 1952 továrna Karglova. V té době již byly pochopitelně všechny závody znárodněny. Pollakova továrna změnila postupně název firmy (Moravskoslezské vlnářské závody, Karnola, Lodena, Karnola). 1. 4. 1964 došlo k delimitaci závodu, k zrušení klasické vlnářské výroby a k přebudování závodu na zcela odlišný výrobní program. Závod byl přičleněn k n. p. Retex Ivančice. Reorganizaci si vynutily potřeby národního hospodářství a zejména potřeby uvnitř vlnářského průmyslu.

Závod je vybaven nejmodernější technikou a patří v současné době k evropské špičce. Lze říci, že úspěšně navazuje na nejstarší tradice fulnecké textilní výroby. Prá-

vě v jeho objektech byla před 150 léty zahájena mechanická textilní výroba. Podmínky, jaké jsou v soc. společnosti vytvořeny, umožňují, abychom budoucím generacím zanechali hodnoty, na které by pohlížely alespoň s takovou úctou, s jakou my pohlížíme na výsledky práce minulých generací.

Poznámky:

- 1) 650 let města Bílovice, str. 66.
- 2) Turek, Fulnecko, str. 183.
- 3) Turek, str. 181 — srov. Fulnek — město Jana Amose Komenského (sborník), Státní tělovýchovné nakladatelství Praha 1955 (dále jen Fulnek).
- 4) Tkalcům, výrobcům lněného sukna, se říkávalo pláteníci. Výrobcům vlněných tkanin — soukeníci.
- 5) Turek, str. 184 — srov.: Fulnek, brožura, str. 6.
- 6) Mainuš, Plátenictví, str. 165.
- 7) Mainuš, Plátenictví, str. 88 a 99.
- 8) Oppl, Kronika, str. 126 (patent vydán 20. 6. 1755).
- 9) Turek, str. 184.
- 10) Ve stejné době prodali obchodníci z Frenštátu 6060 kusů plátna, z Nového Jičina 3000 kusů kanafasu.
- 11) Mainuš, Plátenictví, str. 112, 163—165, 175 a 224.
- 12) Turek, str. 183—185.
- 13) Fulnek, str. 6.
Z těch dob pochází její názvy „Stříbrný důl“ u Kohoutovy boudy, „Stříbrné jezero“ v Jestřábí a „Zlatá díra“ v Pohoří.
- 14) Turek, str. 149, 183.
- 15) Údaj z pozůstalosti vlastivědného pracovníka Gustava Becka, St. archiv Opava.
- 16) Turek, str. 200, 275 — srov.: Baláš, Místopis, str. 63.
- 17) Turek, str. 195.
Dosud byl v dostupné literatuře uváděn pouze rok narození a úmrtí. Přesná data jsem zjistil v poznámkách ful. kronikáře Roberta Hoffmanna z roku 1879. Na poslední straně zlomku jeho ručně psané kroniky je zřetelný vpis: „Geognosie — ... verdiente Ignaz von Mehofer in Fulnek am 15. April 1747 geboren wurde. Gestorben zu Brünn am 2. März 1807“.
- 18) Josef Zukal, Paměti, str. 388 — srov.: Oppl, Kronika, str. 70, Turek, str. 109—110, 275 Oppl zaznamenal datum udělení šlechtického titulu 10. 10. 1771, Turek uvádí rozdílný údaj 1. 11. 1771.
- 19) Josef Zukal, str. 388 — srov.: Oppl, str. 70, Turek, str. 110, Das Kuhländchen, roč. IV., č. 11/1925, str. 165—166.
- 20) Dle Oppla (str. 71) zemřel Karel Josef Cejka 14. 4. 1842 ve Vídni. Dr. Turek uvádí o dva dny později.
- 21) Datum Jaschkova narození se obecně uvádí 24. 4. 1756 (viz. Beck, Oppl, Baláš). Turek uvádí mylně 24. 4. 1754 (str. 200). Jaschke zemřel 20. 11. 1831.
- 22) Oppl, Kronika, str. 175 — srov.: Das Kuhländchen, roč. IX./1928 Baláš, str. 64.
- 23) Další podrobnosti z Jaschkova života viz — Oppl/opis článku v městské kronice I., str. 300 a násl.
srov.: Das Kuhländchen, roč. IX./1928, článek G. Becka, nebo Turek, str. 200.
- 24) Sovák, Z dějin klobouků, str. 60.
- 25) Mainuš, Vlnářství, str. 100.
- 26) Mainuš, Vlnářství, str. 42, 54—55, 189.
Pro úplnost uvádím, že sukna se měřila na vídeňské lokty, při čemž 1 kus měl 30 vídeňských loktů.
- 27) Turek, str. 186.
- 28) V legendě je na zmiňovaném obraze pod č. 16 označena bývalá panská barvírna s heslem „Schön, Farb.“ — tj. krasobarvírna.
- 29) Dnes stráž pod školou na České ulici.
- 30) Na zprávu mne upozornil řed. St. archivu v Opavě s. Dr. B. Indra.
- 31) Mainuš, Vlnářství, str. 149.
- 32) Hosák, Místopis, str. 689.
- 33) Mainuš, Vlnářství, str. 99, 149—150.
- 34) Oppl, str. 187—190 — srov.: Turek, str. 181.
Levantská oblast — pobřeží ve vých. cípu Středozemního moře.
- 35) Festschrift, str. 133 — srov.: Rolleder, str. 488—489.

- ³⁶⁾ Fulnek, str. 8 (Továrna na hedvábné šátky — dnes závod Retex).
- ^{36a)} Albin Heinrich: Handbuch der Geographie, Statistik und Topographie der Mgrs. Mähren und des Herzogtums k. k. Schlesiens, Státní archiv Brno (fond býv. Františkova muzea, sign. 656a).
- ³⁷⁾ Sledoval jsem rodovou návaznost rodiny Regnierů v matrikách a zjistil, že někdy je uváděn původ z Theux v Nizozemském království, jindy z Forstthieri (bez udání země). Dvakrát je však zmínka o Belgii. Jednou je místo označováno Theux, podruhé Forges-Thiry.
- ³⁸⁾ V dochovalé korespondenci firmy J. F. Regnier s fulneckou vrchností (uložena ve St. arch. v Opavě pod zn. „Fond VS Fulnek, karton 397, sign. XVIII/1-2“) je dopis ze dne 30. 3. 1835 signován razítkem firmy: „Maschinen und Tucherzeugung des J. F. Regnier und Comp. in Fulnek“. Z tohoto období je zachováno schema parního stroje. Precizní vypracování svědčí o vysoké úrovni konstruktéra. Jiný dopis ze 7. 3. 1865 je již označen razítkem: „Maschinenfabrik des J. F. Regnier in Fulnek. Z toho můžeme usoudit, že původní výroba šátků v tomto období zanikla. Všechny dopisy až do roku 1869 jsou podepsány J. F. Regnierem. Dopis datovaný 24. 10. 1866 je mimo J. F. Regnierův podpis též synem Henrym, který se stal novým majitelem. Razítko je doplněno dovětkem... „Nordbahnstation Zaucht!“.
- ³⁹⁾ Kalender 1914, str. 39 — srov.: Festschrift, str. 133, Das Kuhländchen, roč. I./1919, str. 9—10.
- ⁴⁰⁾ Turek, str. 186 — uvádí mylně jméno továrníka J. Eichlera. V jednom případě jej nazývá Eisnerem, ve druhém Eischlem.
- ⁴¹⁾ 650 let města Bilovce, str. 85.
- ⁴²⁾ Fulnek, str. 8.
- ⁴³⁾ Zákon čechů byl zpečetěn patentem Františka Josefa I. ze dne 20. 12. 1859, který uzákonil živnostenský řád. Ten odstraňoval zbytky cechů a kodifikoval svobodu podnikání. Později, 17. 12. 1862 na toto nařízení navazoval obchodní zákoník, který ještě více podpořil zásady volné konkurence.
- ⁴⁴⁾ Turek, str. 182.
- ⁴⁵⁾ V okr. archivu je zmínka o studijním fondu Ant. Abendrotha, který trval až do roku 1928.
- ⁴⁶⁾ Das Kuhländchen, roč. I./1919, str. 10.
- ⁴⁷⁾ Údaj z Beckovy pozůstalosti, St. archiv Opava.
- ⁴⁸⁾ Dr. Med. Ant. Herzmannský se narodil 26. 7. 1810, zemřel 3. 11. 1885 v Těšíně. Dle výměru c. k. okres. hejtmantství v Těšíně byl 4. 11. 1885 převezen do Fulneku a zde pochován.
- ⁴⁹⁾ St. archiv Opava, Fond VS Fulnek, sign. XVIII/1 — r. 1849-50 (Fulnecké dělnické bouře a likvidace škod).
- ⁵⁰⁾ Slavnost, při níž byl svěcen prapor národní gardy, se konala 13. 8. 1848.
- ⁵¹⁾ Turek, str. 186.
- ⁵²⁾ Dnes budova ekonomického úseku Romo a obytný dům čp. 170.
- ⁵³⁾ Turek, str. 187 — srov.: Oppl, str. 124 (přesné datum zastavení provozu — 7. října 1874).
- ⁵⁴⁾ Dnešní budova zvláštní školy internátní. Přesné datum požáru 8. 7. 1870. Spolu s továrnou vyhořela též budova sboru a špitál.
- ⁵⁵⁾ Zpráva o tom se dochovala z dopisu tehdejšího starosty Emanuela Colonia zasláného v roce 1875 okr. hejtmantství v NJ. Podrobný text je opsán v Městské kronice I., str. 334—335 (opis Donátova článku).
- ⁵⁶⁾ Na stavbě trati pracovali italsí váleční zajatci.
- ⁵⁷⁾ K slavnostnímu uvedení do provozu došlo 15. 10. 1891.
- ⁵⁸⁾ Dnes obytný empírový dům čp. 170 na Fučíkově ulici.
- ⁵⁹⁾ Dle vyprávění pí. Marie Matouškové, roz. Balnarové, nar. 26. 12. 1890 ve Skřípově. U firmy Pollak pracovala od roku 1906.
- ⁶⁰⁾ Městská kronika I., str. 138 a násl.
- ⁶¹⁾ St. archiv Opava, dotazník OŽK z 13. 12. 1939.
- ⁶²⁾ Jako pozn. 60.
- ⁶³⁾ Firma Pollak měla v sousedních Stachovicích dobře prosperující statek se stylově vystavěnou obytnou částí (dnes čp. 38).
- ⁶⁴⁾ Ullrich, str. 355.
- ⁶⁵⁾ Závodní požární sbor firmy Pollak byl prvním závodním sborem v okrese Nový Jičín. Čítal 46 mužů. Údaj pochází z brožury „Festschrift zur Feier des 50. jährigen Bestandes der Freiw. Feuerwehr... am 9. Juli 1911 in Fulnek“.
- ⁶⁶⁾ Na popisovaném místě byl původně vodní mlýn Hollausův. Později budovu adaptoval J. P. Regnier na parní mlýn. Provoz pak vedl nakrátko továrník Holan. Po

zrušení objektu obnovil provoz podnikatel Eduard Kuftner. Ten odprodal továrnu J. Bukowitzovi, ale objekt 23. 6. 1888 vyhořel. Stalo se tak večer ve 20.15, kdy se většina obyvatel chystala na „Letní slavnost“ na Jelením vrchu. Rozzuřený živel byl utlumen až příštího rána a továrna lehla popelem. Byli zraněni 2 lidé a další dělník byl zasypán zborcenou zdi. Po vyproštění z trosek zemřel.

Objekt pak odkoupil Ferdinand Mohr, kterému však v roce 1889 opět vyhořel. Pozemky koupil Friedrich Pollak.

- ⁶⁷⁾ Dnešní obytné domy na Palackého ul. čp. 307 a 308. Tovární komín byl zbourán po roce 1945.
- ⁶⁸⁾ St. archiv Opava, dotazník OŽK z 16. 12. 1939.
- ⁶⁹⁾ Totéž.
- ⁷⁰⁾ Městská kronika I., str. 234.
- ⁷¹⁾ Industrie Compas, II. díl, str. 2518.
- ⁷²⁾ Části závodu, ve které se vyráběly díly k letadlům, se říkalo „Zbrojovka“. Pracovali zde angličtí váleční zajatci.
- ⁷³⁾ Zničená přádelna měla 8500 spřádacích vřeten, tj. asi 25 selfaktorů.

Literatura:

- 1) „650 let města Bilovce“, 1971
Studie Milana Myšky: „Osudy bíloveckého vlnářského průmyslu za průmyslové revoluce“.
- 2) Dr. Adolf Turek: „Fulnecko“, Brno, 1940.
- 3) „Fulnek, město Jana Amose Komenského“, STN Praha, 1955.
- 4) Dr. František Mainuš: „Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v 18. století“, SPN Praha, 1960.
- 5) Dr. František Mainuš: „Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v 17. a 18. století“, Krajské naklad. v Ostravě, 1959.
- 6) „Dějiny Československa v datech“, Svoboda Praha, 1968.
- 7) Stanislav Václav Oppl: „Z kroniky staroslovanského města Fulneku, působistiště J. A. Komenského“, Nový Jičín, 1928.
- 8) „Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín“, č. 5/1970.
- 9) Dr. Miloslav Baláš: „Kulturní místopis Novojičínska“, N. Jičín, 1967.
- 10) Josef Zukal: „Paměti opavské“, Opava, 1912.
- 11) Das Kuhländchen, roč. I.-III., 1919—1922, VI., č. 11, 1925, IX., 1928, XIV., 1939.
- 12) Čeněk Sovák: „Z dějin klobouků“, N. Jičín, 1969.
- 13) Dr. Ladislav Hosák: „Historický místopis země Moravskoslezské“, Melantrich Brno, 1938.
- 14) „Festschrift zum 1. Kuhländler Heimatfest in Neu-Titschein“, August 1927 (red. Josef Ullrich).
- 15) Geschichte der Stadt und des Gerichtsbezirkes Odrau, von Anton Rolleder“, Steyr, 1902.
- 16) „Illustrierter Neutischeiner Volkskalender 1914“.
- 17) „Industrie Compas“, Jahr. 1920-21, Band II., von Rudolf Hanel, Wien IX.
- 18) „100 let závodu Optimit v Odrách“, 1966.
- 19) „Vítkovsko“, č. 3, říjen 1958, článek Jar. Donáta: „Příspěvek k sociálním dějinám a k dějinám dělnického hnutí ve Fulneku v druhé pol. 19. století“.
- 20) Josef Ullrich: „Geschichte der Stadt Wigstadt“, 1933.

HISTORIE N. P. ROMO

Vlastimil Orel

Rok 1945 přivedl do rozbořeného pohraničního města celou řadu lidí, z nichž část chtěla ve vzniklé poválečné konjunktře mnohdy i cestou nezákonnou co nejrychleji zbohatnout a zmizet zpět do vnitrozemí. Daleko větší část obyvatelstva však přišla s poctivými úmysly pomoci svou prací rychle zacelit škody vzniklé válkou a v neposlední řadě osídlit pohraničí českým obyvatelstvem, a tím upevnit bezpečnost státu. Tito lidé přicházeli s cílem vybudovat si zde nové, trvalé domovy.

Mezi ně patřil i soudruh Karel Nenička, který jako vyučený elektrikář převzal do národní správy malou elektrodílnu, kde začal opravovat elektrospotřebiče a elektroinstalace. Poptávka po těchto službách byla tak velká, že musel přibírat pracovníky, později i provádět vlastní výuku učňů. V roce 1948 již jeho dílna čítala okolo 45 pracovníků. V té době se již zotavovala naše města i vesnice z válečných ran. Byly budovány obytné domy, obchodní sítě, vznikaly celé nové městské čtvrtě i nová města. Bylo třeba zřízovat veřejná osvětlení, veřejné rozhlasové a elektroinstalace.

Současně však dozrává i politická krize. Hroutí se kapitalistický systém a vlády se ujímá dělnická třída. Dochází k znárodnění podniků a provozů nad padesát zaměstnanců. Tak vzniká v roce 1949 ve Fulneku jako jeden z prvních v okolí Komunální podnik, do jehož čela byl postaven s. Nenička.

Ve svém počátku zahrnuje tento podnik kromě původní profese celou řadu jiných jako restaurace, holičství, pohřební službu, kováře z okolních vesnic a podobně. Toto údobí však bylo krátké. V roce 1950 získal podnik několik starých objektů. V budově dnešního podnikového ředitelství jsou provizorně umístěny kanceláře i sklady, v zadní části budovy se urychleně připravuje výroba součástí pro montáže veřejných rozhlasů a veřejného osvětlení, které měly být hlavní výrobní náplní podniku. Z prvních dvou písmen vyjadřujících činnost podniku „rozhlasové montáže“ vzniká také nový název podniku ROMO. Základem vznikající kovovýroby byl objekt dílny na ulici 1. máje. Dalším získaným objektem byly polorozbořené sklady a válkou zničená přádelna podniku Lodena, kde byla zavedena výroba zemědělských strojů a zařízení. Zde byla také urychleně postavena menší hala pro klempířské práce, která pro hlučnost prostředí má dodnes přezdívku „Krauhlala“. Polorozbořené sklady byly postupně upraveny pro vybudování lisovny.

V letech 1951—1954 byly na území města k podniku přičleněny další chátrající objekty. Jde hlavně o bývalou textilní továrnu na stuhy a prýmky, dnešní provoz 03. V tomto objektu byla zavedena výroba trafostanic pro Sovětský svaz. Kromě objektů v městě byly k podniku přičleněny další podniky v okolí jako strojárna a slévárna v Suchdole, strojárna v Jakubčovicích, strojárna v Budišově, které byly převzaty i s výrobou kbelíků, lopatek, pilinových kamen aj., dále pak zámečnictví v Odrách, kde byla zavedena výroba regálů pro prodejny obuvi. Tyto provozovny byly však v roce 1965 opět vyčleněny.

V oněch letech se podnik zabýval širokou škálou činností ve snaze zajistit výrobky, které chyběly národnímu hospodářství. Pro správné posouzení uvádíme jeho tehdejší hlavní výrobní náplň: opravy elektrospotřebičů, montáže veřejných rozhlasů a osvětlení, elektroinstalace průmyslových podniků, neonových reklam, výroba malých, středních a panelových elektrorozvaděčů, výroba trafostanic, regálů na obuv, kuchyňského kovového zboží, kovových židlí a stolů pro školy, žatníků pro školy, drátěného

Původní dílna s. Neničky

pletiva, kovových lehkých konstrukcí, kovových vrat a plotů s celou řadou dalších kovových výrobků, vyráběných individuálně na objednávku jak pro socialistický sektor, tak i pro obyvatelstvo.

Rok 1953 byl dalším mezníkem ve vývoji podniku. Národnímu hospodářství se nedostávalo pracovních sil. Ženy nastupovaly stále více do pracovního poměru, zapojovaly se do výrobního procesu, ale povinnosti v domácnosti zůstávaly. Bylo třeba mechanizovat a ulehčovat domácí práce. Mezi nejtěžší patřilo praní prádla. V naší republice byly sice již vyráběny malé domácí elektrické pračky, ale v malém množství, takže nemohly pokrýt poptávku. Této příležitosti využil podnik ROMO. Převzal výrobu

elektrické pračky Kladena, jejíž výrobu ale musel po roce ukončit. Za tu dobu se podařilo pracovníkům zkonstruovat a připravit do výroby pračku vlastní konstrukce typ R—54. Již v druhé polovině roku 1954 byly tyto pračky, na jejichž čelní straně byl emblém fulnecké radnice, dodávány na trh. Aby byla kryta poptávka, podnik musel rychle vybudovat výrobní kapacity. V krátké době byla postavena zinkovna a smaltovna, rozšířena zinkovna, připravena první montážní linka a řada pomocných zařízení. Bylo třeba rychle vybudovat nástrojářské kapacity, a proto byla zahájena výstavba nové nástrojárny. Jestliže v roce 1954 bylo těchto praček dodáno na trh necelých šest tisíc, již v příštím roce jich bylo dodáno téměř třicet tisíc. Růst výroby se rok od roku stupňoval. Podnik se brzo vymykal poslání komunálních podniků. Byl proto vyhlášen krajským podnikem místního hospodářství.

Dělníci i odborní pracovníci rozšířením výroby získávali rychle další zkušenosti. V roce 1956 přinesli na trh další výrobek — vařenku, o rok později odstředivku prádla. V roce 1958 další výrobky, pradelnu a průtokový ohřivač vody. Nejnáročnějším výrobkem tohoto roku však byla automatická pračka R—57 na náplň 8 kg suchého prádla. Ani původní typ pračky nebyl opomíjen, ale byl rok od roku zdokonačován. Bylo pamatováno i na starší byty bez koupelen, pro které byly vyráběny sprchové kouty s elektrickým ohřivačem vody. Pro lepší vybavenost bytů byly vyráběny kuchyňské stolky pro estetické uložení elektrických pevicích trub a vařičů.

V období 1953—1959 byla dále postavena budova hlavního skladu, provedena přístavba slévárny, přestavba budovy podnikového ředitelství, rekonstruovány provozy v Suchdole a Jakubčovicích a postavena nová lisovna v provozovně ve Vítkově. Tyto provozy bylo nutno budovat a rekonstruovat pro neméně důležité úkoly, jako je mechanizace zemědělství, pradelství a služeb. Pro zemědělství byly vyráběny hrudčezy, kultivátory, vyorávače řepy, lejty, krmné a hnojné drážky do kravinů, velkoohřivače vody pro kraviny, stroje pro třířázovou sklizeň obilí. Pro úklid bytů, hotelů a veřejných budov bylo započato s výrobou elektrických drátkovačů parket. Pro urychlení nákupů v prodejnách byly vyráběny různé typy samoobslužných regálů. K těmto výrobkům se řadily další vysoce kvalitní strojírenské výrobky, jako sklíčidla o šesti provedeních, svěráky Kasper ve třech provedeních, ruční vrtáčky.

Na rozhraní roku 1958 a 1959 převzal podnik objekt dnešního provozu 01 ve Fulneku a objekt textilního skladu v Lichnově, kde bylo třeba řešit zaměstnanost v pohraničí. Z zajištění tohoto úkolu byla připravena výroba kovového a čalouněného nábytku. Budova bývalé továrny látek byla ve velmi krátkém termínu přebudována na chromovnu. Během jednoho roku byla zahájena výroba kovových součástí nábytku včetně pokovování, v provozovně Lichnov pak montáž a čalounické práce. Tato výroba byla určena z padesáti procent pro zahraniční trh.

V roce 1960 byla činnost podniku rozšířena a budování malých pradelen, ve kterých byly instalovány převážně automatické pračky R—57 a další nový výrobek podniku, sušička prádla SU—3. Tato činnost byla ukončena v roce 1963 pro pokles poptávky po malých typech pradelen. V tomto roce byla taktéž převzata výroba náhradních dílů pro troleje, která byla ukončena v roce 1966.

V roce 1961 byl převzat od likvidovaných dřevařských závodů objekt dnešního provozu velkoprádla. Získáním tohoto objektu se vlastně začal uskutečňovat dlouhodobý záměr soustředit podnik v dolní části města v blízkosti dráhy. V prozatímně upravených prostorách pilnice byla montážní linka odstředivek, později vystavěno sociální zařízení a v zadní části objektu vystavěna budova pro centrální údržbu. V témže roce 1963 začali konstruktéři podniku připravovat technicky nejnáročnější výrobu. Bylo zapotřebí odstranit namáhavou práci žen v pradelnách, spočívající v žehlení pánských a chlapeckých košil. Byla vyvinuta velkokapacitní žehlicí souprava v soustavě čtyř strojů, včetně skládání, a již v roce 1963 byly tyto stroje dodávány do velkokapacitních pradelen jak v tuzemsku, tak i na vývoz. O správnosti koncepce budovat

při výrobě spotřebního zboží další nosný program svědčí to, že tyto stroje po dobu devíti let byly žadáným sortimentem, tvořily podstatnou část vývozu a při vysokých technických parametrech byly i ekonomicky výhodným sortimentem. Největším odběratelem byl Sovětský svaz. Tyto stroje daly základ k rozšíření výroby pradelenských strojů: jsou žádané nejen na socialistických, ale i na kapitalistických trzích.

Posledním mezníkem ve vývoji podniku byl rok 1965. Na základě usnesení vlády zrušit výrobu pradelenských strojů v Kovosmaltu Trnava a přebudovat podnik na automobilový průmysl bylo rozhodnuto zajistit tuto výrobu pod přímým řízením ministerstva vnitra — úsek místního hospodářství. K zajištění úkolu bylo zřízeno oborové ředitelství MEOS se sídlem ve Fulneku, pod jehož správou byly přičleněny kromě podniku ROMO Fulnek také Kovo Cheb, Kovo Bzenec a KOVO Beluša. Pro zúžení výrobního programu byl 1. 7. 1965 z n. p. ROMO delimitován úsek elektro do Agromy N. Jičín a od 1. 1. 1966 pak provozovna Lichnov do Kovony Děčín. Do podniku naopak byla 1. 1. 1966 včleněna nově vystavěná slévárna v Zilíně, která po zavedení výroby byla opět k 1. 1. 1969 předána Stavomontážím Zilina. Začleněním podniku ROMO do sdružení podniků MEOS přebírá podnik nový název „ROMO, národní podnik, Fulnek“. Při zahájení činnosti oborového ředitelství bylo provedeno rozdělení přebíraného výrobního programu. Podniku ROMO byla přidělena výroba pracích strojů v celém sortimentu, včetně výrobků dodávaných na vývoz. Stroje zastaralých konstrukcí byly rekonstruovány a teprve pak započato s novou výrobou. V roce 1967 byla zahájena výroba v celé šíři tohoto sortimentu. Jsou to pračky řady PR—8 pro blokové pradelny, dále pračky s obsahem prádla 30,60 a 100 kg v provedeních poloautomatických a automatických. V roce 1970 byl sortiment rozšířen o další dva typy velkokapacitních automatických praček s programovým řízením. Pro zajištění úkolů bylo v roce 1966 započato s výstavbou nové haly s výrobní plochou téměř sedm tisíc metrů čtverečních. hala byla uvedena do provozu v červenci 1968. Současně byla vybudována mazutová kotelna se záměrem dlouhodobého výhledu vytápění celého areálu u nádraží, včetně výroby průmyslové páry. O rok později byla dokončena výstavba výrobní haly v provozovně Budišov pro výrobu podsestav pradelenských strojů.

V roce 1967 byl podniku uložen úkol vybudovat na území města Ostravy podnik, který by měl výhledově zaměstnat 800 pracovníků, hlavně však ženy, pro které není dostatek vhodného zaměstnání. Pro tento záměr byly vyčleněny staré nebo nedostatečně objekty Urxových závodů. Koncem roku 1968 bylo započato s výrobou malých elektrických praček pro domácnost a s výrobou elektrických motorů pro domácí pračky a odstředivky jak pro ostravské, tak i fulnecké produkce. V roce 1972 je již v tomto závodě zaměstnáno téměř 600 pracovníků.

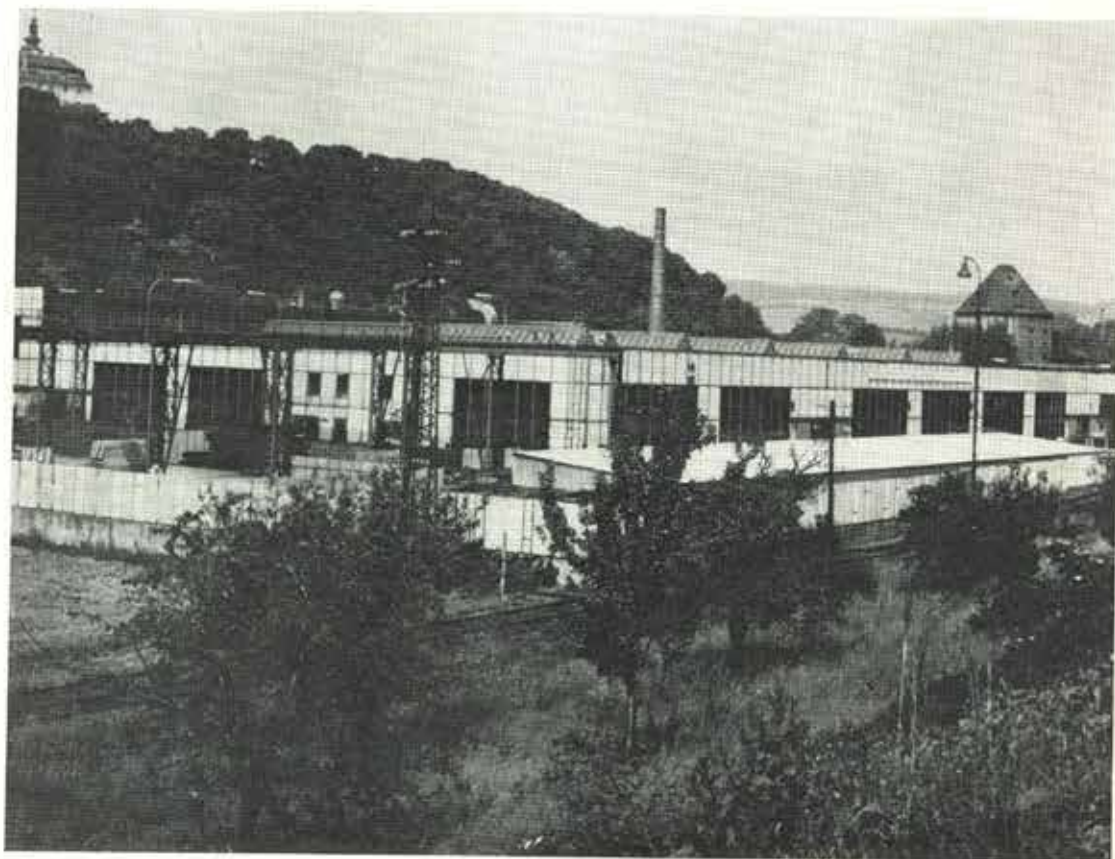
K 1. 1. 1968 bylo oborové ředitelství zrušeno a podnik přešel pod přímé řízení ministerstva vnitra.

Ve snaze udržet krok s vývojem bylo v roce 1968 započato s rekonstrukcí výrobků spotřebního zboží vyráběných ve Fulneku. V roce 1969 byl sortiment praček a odstředivek úplně obměněn. Navíc byla na trh dána nová automatická pračka R—200, která v roce 1971 byla znovu zmodernizována a nahrazena automatickou pračkou RAC—202. V roce 1972 byla dosavadní kombinovaná pračka opět rekonstruována s cílem uplatnit se s tímto výrobkem na zahraničním trhu. Po provedených zkouškách byl skutečně uzavřen dlouhodobý kontrakt s NDR.

Stejně jako ve Fulneku, tak i ve venkovních provozovnách dochází stále k modernizaci a přístavbě provozů. V současné době se dostavuje výrobní hala ve strojírně Suchdol.

Pro orientaci uvádíme některé objemové ukazatele dosažené za dobu od založení podniku do konce roku 1971:

Nedílnou součástí těchto uplynulých let je politická práce, materiální i morální pomoc při socializaci vesnic, pomoc při budování tělovýchovných a kulturních zařízení

Nová hala závodu ROMO

a v neposlední řadě i pomoc při budování měst a vesnic, kde podnik vlastnil provozny.

Na úseku politické práce zajišťovali pracovníci podniku v okolních vesnicích volební agitaci, přípravu pro zakládání JZD a další úkoly vyplývající ze specifických problémů jednotlivých vesnic.

V nově utvořených JZD bylo odpracováno desetitisíce hodin při polních pracích ve všech ročních obdobích. V Jerlachovicích byl s velkou pomocí vystavěn kravin a vepřin. Okolním družstvům byla poskytována často bezplatná pomoc při zajišťování a provádění oprav zemědělských strojů. V době žni byly zajišťovány bezplatné brigády na denní i noční výmlaty nejen pro místní JZD, ale i pro vzdálené státní statky, jako Svatoňovice a podobně. Toto období trvalo až do roku 1963.

V oblasti tělovýchovy, nad kterou převzal podnik patronát, bylo zapotřebí politiky připravit první celostátní spartakiádu a zajišťovat potřebné množství cvičenců. S velkou materiální pomocí vybudovali pracovníci podniku formou brigád fotbalový stadión, zimní stadión a provedli rekonstrukci sokolovny.

Pro kulturní vyžití a sociální potřeby byla vybudována rekreační chata na Horní Bečvě, byl rekonstruován Závodní klub a přistavěn sál. Pro zabezpečení sociálních potřeb byly postaveny závodní jesle.

1. Zboží bylo vyrobeno téměř za	3 miliardy Kčs
2. Zboží do tržních fondů v maloobch. cen. za	2,3 miliard. Kčs
3. Zákl. prostř. podnik vlastní za	137 miliónů Kčs
4. Vyvezeno bylo zboží za	181 miliónů Kčs
5. Praček pro domácnost vyrobeno celkem	1 067 000 kusů
6. Odstředivek pro domácnost vyrobeno celkem	436 000 kusů
7. Ostatní elektrospotřebiče celkem	114 000 kusů
8. Košilové žehlicí soupravy	683 kusů
9. Pračky pro blokové prádelny	24 251 kusů
10. Pračky pro velkoprádelny	2 273 kusů
11. Vzrůst počtu pracovníků	46 krát

Pracovníci podniku se aktivně podíleli na výstavbě válkou zničeného centra města, a to části Komenského náměstí a přilehlých ulic Rudé armády a Pracovních záloh. Podnik materiálně podporoval družstevní výstavbu. Svépomocí vybudoval část veřejného osvětlení, které v té době bylo novinkou. Bylo odpracováno desetitisíce hodin na zkrášlování města, hlavně v centru města a v okolí parku a nádraží. Zaměstnanci se aktivně podíleli na organizaci a zajišťování celoměstských akcí jako slavnosti květů a podobně.

S pohledem zpět již nelze úplně vyjmenovat rozsah vykonané práce, na které se se zápalem podílela velká část pracovníků podniku. Za tuto činnost a pokrokový přístup k řešení jak politických, tak i hospodářských úkolů obdržel n. p. ROMO celou řadu uznání a vyznamenání, z nichž vyjímáme:

Rok 1955 — Čestné uznání I. stupně ministerstva místního hospodářství a ÚVOS

Rok 1956 — Rudý prapor vlády a URO

Rok 1958 — Řád Klementa Gottwalda

Rok 1959 — Řád práce, jehož nositelem je dodnes

Rok 1960 — Diplom Rudého praporu OV KSC a ONV

Rok 1960 — Rudý prapor KNV

Rok 1964 — Čestné uznání KNV a KVOS k 15. výročí založení podniku

Podnik obdržel celou řadu uznání a zlatých medailí za vysokou úroveň svých výrobků při příležitosti veletrhů a výstav celostátního významu.

Podnik se také staral o odborný růst svých zaměstnanců. Od roku 1955 bylo ve vlastním učňovském středisku vyučeno téměř 700 chlapců a dívek. Bylo prováděno doškolování pracovníků s výsledným výučním listem. Podnik umožnil studium při zaměstnání řadě pracovníků, kteří získali jak nižší, střední, tak i vysokoškolské vzdělání.

Jestliže se v minulosti vývoj podniku podřizoval úzkoprofilovým potřebám národního hospodářství, byla nyní vytvořena dlouhodobá koncepce, která umožňuje perspektivně racionalizovat výrobu. Tím bude možno dlouhodobě zajišťovat ekonomické cíle jak podniku a města, tak i národního hospodářství.

ZEMĚDĚLSTVÍ A ZEMĚDĚLSKÉ SLUŽBY

Bořivoj Čech

Na území Fulneku a Jerlochovic obhospodařovalo v minulosti zemědělskou půdu okolo 20 velkých statků, řada středních zemědělců a menší počet drobných hospodářů, jejichž hlavním zaměstnáním byla práce v místních průmyslových podnicích. Zemědělství bylo zaměřeno hlavně na chov skotu s vysokou užitkovostí, převážně kravařského plemene. Z polních plodin se pěstovaly okopaniny, pícniny a obilí. Produkce obilí byla ve Fulneku na vysoké úrovni, pěstovala se hodně osiva. Původní majitelé zemědělských usedlostí byli převážně německé národnosti. Po jejich vysídlení byla hospodářství obsazena občany ponejvíce z Hané, Valašska, v menším počtu ze Slovenska a Ostravska. Do konce roku 1946 byly dosídleny i malé zemědělské usedlosti a rodinné domky. Po vydání Dekretu o vlastnictví půdy byly v Jerlochovicích pozemky rovnoměrně rozděleny tak, že zemědělské usedlosti do výměry 13 ha byly arandovány. Podle zájmu jednotlivých hospodářů byla pronajímána i rezervní půda obecní a farská. Na území Fulneku k těmto změnám nedošlo a existoval tu nadále zbytkový statek i další větší zemědělské usedlosti.

V roce 1947 bylo v podzimních měsících založeno Strojné traktorové družstvo. Ze státních subvencí byly nakoupeny mlátičky, samovazy, traktor s přívěsem a některé další stroje. Po dobu své tříleté existence sloužilo družstvo především drobným a středním zemědělcům. Prvním předsedou byl pan Osvald Sliva z čp. 44, pokladníkem pan Jan Macháč z čp. 32 a hospodářem pan František Bortel z čp. 42.

V roce 1948 vzniká na území Fulneku na základě zákona 142/47 a 46/48 první socialistický zemědělský závod — Státní statek. Základem byl zbytkový statek a další pozemky ve Fulneku, Jerlochovicích, Stachovicích a Vrších. Prvním vedoucím hospodářství, které podléhalo ředitelství v Raduni, byl Bohumil Jiříčný. V průběhu let docházelo ke změnám v řízení i různým změnám v držbě půdy. Po vzniku Jednotného zemědělského družstva v Jerlochovicích a v okolních obcích docházelo postupně k úpravě hranic mezi zemědělskými podniky.

V počátcích, po vzniku farmy státního statku, se většina polních prací prováděla koňskými potahy, protože statek vlastnil jen jeden traktor a několik větších strojů. Produkce obilí, hlavně osiv, byla na velmi dobré úrovni. Pěstovaly se téměř všechny plodiny včetně polní zeleniny. Úbytek pracovních sil z místních zdrojů byl nahrazován přílivem sezónních pracovníků z východního a středního Slovenska. Ani to nestačilo, proto bylo nutno zvýšit procento ploch obilovin, snížil se objem okopanin, hlavně cukrovky. V některých letech bylo upuštěno od pěstování brambor. Postupným zaváděním mechanizace v rostlinné výrobě byl nahrazen nedostatek pracovních sil. První kombajny byly použity pro část sklizně v roce 1952 a od roku 1962 se těmito stroji sklízí úroda kompletně. Určité tradice bylo také docíleno v produkci ovocných stromků ve školkách, které vznikly po založení hospodářství a jsou ve Fulneku dosud. K hospodářství patřil i lihovar, který zpracovával brambory jak z vlastní produkce, tak i z okolních vesnic. Byl zrušen v roce 1960.

Živočišná výroba se od vzniku Státního statku až po současnost provozuje v původních stavbách, zčásti modernizovaných, které již mnohde přezívají. V prvopočátku se chovala drůbež, prasnice a skot. Od roku 1957 je hospodářství specializováno jen na chov skotu. Dobrých výsledků bylo v minulosti dosaženo při produkci plemenných býků kravařského plemene.

Investiční výstavba byla zaměřena zčásti na rekonstrukci některých provozoven, ale hlavně na výstavbu bytového fondu, který byl válkou téměř zničen. Bylo postaveno 6 rodinných domků a řada bytových jednotek.

Jednotné zemědělské družstvo v Jerlochovicích bylo založeno v roce 1950. Prvním předsedou přípravného JZD byl Josef Kahaja z čp. 43. Přes velké počáteční potíže došlo na podzim roku 1950 k částečnému scelování pozemků. K úplnému scelení dochází v letech 1951-52. Byly provedeny adaptace větších stodol a chlévů, aby hospodářská zvířata mohla být ustájena společně. Přesto byla živočišná výroba roztržena na 13 místech. V roce 1951 došlo k roztržce mezi členy JZD a 18 členů vystoupilo z družstva. Deset zemědělců se během roku vrátilo, zbývajících 8 vstoupilo zpátky do družstva až v roce 1957. Na pomoc zemědělství byla v Jerlochovicích zřízena pobočka Strojné traktorové stanice ve Vítkově. Po několika letech se potýkalo JZD s výrobními a organizačními potížemi. Došlo k velikému požáru v objektu na čp. 46, kde byly ustájeny dojnice a umístěna řada strojů, jako např. čisticí stanice na obilí, traktor, mlátička. Družstvu tak vznikla škoda 1,5 miliónu Kčs, která citelně zasáhla do hospodaření. Vznik požáru není dosud objasněn. V letech 1956 a 1957 byl postaven kravín, porodna prasnic a drůbežárna pro 2000 slepic.

Zásadní obrat v hospodaření JZD nastal po příchodu nových funkcionářů v roce 1960-61. Do funkcí byli uvedeni jako předseda Josef Bajer, ekonom Miroslav Peka, zooteknik Alois Machovský a mechanizátor Josef Olbrecht. V roce 1963 došlo ke sloučení JZD Fulnek a JZD Jestřábí. Tím vznikl podnik o rozloze 840 ha zemědělské půdy.

Postupně se upravil výrobní program jak v živočišné, tak i v rostlinné výrobě. Rostlinná výroba se specializovala vedle krmných plodin na obilí, brambory a travní semena; živočišná výroba pak na produkci mléka, hovězího masa, selat a ovčí vlny. Specializace ve výrobě, zejména rostlinné, přinesla možnost nákupu a plného využití mechanizace. Vybuďovala se linka na posklizňovou úpravu obilí, mechanizační dílny, sklady, sociální zařízení a správní budova. Postupně se zlepšovala i ekonomická situace družstva. Splácely se dluhy, byly zřízeny rezervní fondy rozvoje, krmiv a osiv, a tak byly položeny řádné základy zemědělské velkovýroby. Zvyšovala se postupně odměna na pracovní jednotku, přešlo se na odměňování podle výkonu práce s prémiovým řádem. Vytvořily se možnosti pro výplatu různých sociálních nadlepení, zvláště pro mladé družstevníky a důchodce. Velká pozornost byla věnována také bytové otázce. Tak jen v roce 1970 byla uvolněna pro přestavbu a modernizaci bytového fondu družstevníků z prostředků JZD částka 760 tis. Kčs. Pomocí místního bytového družstva byla zajištěna výstavba bytů.

Prosperita vývoje JZD se bude podřizovat kooperačním vztahům, které byly nastoleny v roce 1971. Ve výrobním programu nedojde k podstatným změnám. Počítá se s výstavbou velkokapacitního kravínu pro 800—1000 dojnic v kooperaci se Státním statkem a bramborárnou pro kooperační seskupení. Je zahájena výstavba dalších 20 bytových jednotek prostřednictvím Okresního zemědělského výstavbového bytového družstva.

Zpracovatelský průmysl a služby zemědělství mají ve Fulneku bohatou tradici. V roce 1890 došlo k výstavbě škrobárny brambor jako akciové společnosti. Byla vybudována elektrárna pro výrobu stejnosměrného proudu, sloužící nejen pro závod, ale také pro zásobování města Fulneku a později i Jerlochovic. V roce 1911 byl provoz škrobárny upraven na sušárnu brambor, údajně první v celé Rakousko-uherské říši. Byla převzata do řízení družstevní formou a sloužila pro 14 okolních obcí. K tomuto podniku se přidružovaly další služby zemědělství a v roce 1918 byla zřízena opravná zemědělských strojů. Po skončení první světové války byl tento závod nadále ovládnán německými zemědělci pod názvem Landwirtschaftliche Speichergenossenschaft. Zemědělci české národnosti členy nebyli, a nebo velmi málo, jak to dokazuje to, že např.

Böhuml Jiříčny z Fulneku a další zemědělci z okolních vesnic dodávali zemědělské výrobky, hlavně obilí, do českého Hospodářského družstva v Bílovci, které bylo pobočkou Centrálního hospodářského skladiště v Opavě.

V roce 1921 byla v objektu vybudována mlékárna jako družstevní pro zemědělské podniky, vedle druhé mlékárny v majetku akciové společnosti Hamburger, umístěné vedle nádraží. V roce 1926 byla vybudována pekárna chleba a pečiva, která prováděla výměnu mouky za chleba a zatlačila tak domácí pečeni chleba. V roce 1936 byl vybudován podlahový sklad na obilí včetně silových komor o kapacitě 130 vagonů. Obchodní činnost byla široká. Prováděl se nákup obilovin, brambor, byla prodávána krmiva, hnojivo, koks, uhlí, pohonné hmoty, stavebniny a ostatní potřebný materiál, včetně hutního. Po roce 1945 převzala do české správy celý provoz družstevní hospodářská organizace, působící na území Moravy, „Moragro“. Mlékárna a pekárna byly delimitovány. V únoru 1948 došlo k udělení národní správy a národním správcem byl ustanoven s. Zelinka. V roce 1949 přechází podnik pod Krajský výkupní podnik Opava, závod Vítkov. Byla rozšířena činnost o nákup a prodej užitkového a jatečného dobytka, zvěřiny, později také o nákup vajec a jatečné drůbeže. V roce 1964 přebírá Výkupní závod bývalý mlýn a provádí rekonstrukci na výrobu krmných směsí o denní kapacitě 350 q. V roce 1968 v rámci rozšíření služeb byla vybudována třídírna jedlých brambor o kapacitě 300 vagonů za sezónu.

Na území města byly vystavěny rovněž městské jatky, které v roce 1949 přešly pod správu Masného průmyslu jako sanitní jatky a po vybudování Masokombinátu v Martinově byly v roce 1966 uzavřeny.

FULNECKÉ PAMÁTKY

Josef Kubáč

Kulturní život v naší vlasti v minulosti dokumentují i stavební památky v našem městě. Pohlédneme-li se kolem, uvidíme kaleidoskop všech slohů, od gotiky přes renesanci a barok po empir. Zajímavé je i to, že se tyto slohy neobjevovaly jen ve stavbách monumentálního rázu, ale že byly často aplikovány na stavbách měšťanských. Architektura památek ve Fulneku vyrůstá z krajiny, které se přizpůsobuje, a to je na ni to nejkrásnější.

Nejstarší památky jsou tu z období gotiky. Je to především křížová cesta farního kostela, jež je zbytkem velké klášterní stavby, kterou nechali vystavět páni z Kravař po roce 1429. Stavba byla dokončena po roce 1434, kdy panství přešlo z rukou Kravařů na Lukovské ze Sternberka. Dávědčují to erby stavebníků, zavínutá střela pánů z Kravař a hvězda Lukovských ze Sternberka. Erby jsou umístěny v místech, kde se stýká gotické žebrovi, a také na nároží pod výběhy žebor.

Gotická kvadratura má uprostřed malý dvorek. V chodbě jsou zachovány dva gotické portály, gotická profilovaná ostění oken a v jednom z nich je plaménková kružba. Gotická stavba má slohové znaky, které jsou charakteristické pro českou tvorbu kolem roku 1400.

Naskýtá se úvaha. Fulnek byl roku 1293 již městem, které mělo farní kostel a faru. Roku 1389 Beneš z Kravař přivádí do města řád augustiniánů lateránských. Dává jim kostel a faru a začíná pro ně stavět klášter, jehož zbytkem je gotická kvadratura. V jakém slohu byl původní kostel, když kvadratura má znaky vrcholné gotiky? Kostel mohl být vystavěn ve slohu románském nebo v rané gotice. Původní kostel ze 13. stol. byl zasvěcen sv. Filipovi a Jakubovi. Od příchodu augustiniánů byl nově zasvěcen sv. Trojici.

Ve farním kostele naleznem mramorovou křtitelnicí, zdobenou akátovými listy a na chodbě křížové cesty — gotická kvadratura — je pěkně restaurovaná renesanční kazatelna.

Na východní straně kostela jsou zasazeny ve zdi dvě náhrobní desky. První představuje rytíře v brnění, který drží v ruce vlajku a pravou nohou stojí na lvu. Kolem je český nápis: LETA OD WYKVPENIE SKRZE NAROZENIE PANA NASSEHO GEZU KRISTA SYNA BOZIHO TISIECZIEHO PETISTEHO SEDMEHO DOKONAL JEST SVOJ SZIWOT, ROZLV CZIWSE SE Z TIMTO SWETEM GSA WXXI LETIE VROZENY PAN PAN GIRZYK Z ZEROTINA A S FVLNEKA A NA GICZYNEE TEN VTERY DEN SWATEHO ONDRZIEGE KTEREHOZTO TIELO GEST W TOMTO HROBIE A POTIMTO KAMENEM POCHOWANO GEHOZ DYSSY PAN BVOH WSSEMOHVCIY RACZ MILOSTIW BYTI.

Druhá představuje rovněž rytíře v brnění s kopím a kolem je německý nápis: Allhier liegen des edlen gestrengen Hernn BALZER von Schweyncz und auf Fulnek vier Sohne Georg, Ulrich, Balczor und Melcher von Schweyncz. Auch die wolgeborene Fraw Fraw Katherina von Wirben, Seine Eheliche Gemahlin, gestorben Sundabend Vor Sant Margrete VO XXII Ur Im MDLVI Jar. Auch Seine Tochter Anna Schweynczin.

Nejvíce stavebních památek je v městě z období baroka. Je to pochopitelné. V době temna tu bylo velké úsilí rekatolizační a bylo postaveno mnoho církevních staveb a soch. Toto období přináší i rozkvět soukenictví, a tím i zámožnost měšťanů. Okázalost a přepych se ukazuje i ve stavbách měšťanských domů. A protože mnozí

měšťané chtějí dokázat oddanost katolické církvi, stavějí vlastním nákladem sochy, sousoší, zakládají fundace a špitály. Tak dostalo město barokní tvářnost.

Z dalších gotických památek je možno uvést starou zvonici, která stojí na svahu východně od kostela a je zbytkem městského opevnění. Přes všechny opravy a přestavby v minulosti prozrazují její čtyři okna gotické znaky.

V gotickém slohu byl postaven i špitálský kostelík Všech svatých (1407 Anežka z Kravař), později bratrský sbor, pak kostel sv. Václava (podle St. Oppla), potom kaple sv. Vilgefortis a nyní Památník J. A. Komenského. Gotické znaky stavby nám prozrazují zdi lodi a podpěrný pilíř uprostřed kaple. Tato stavba patří jistě k nejcenějším historickým památkám, protože byla součástí bratrského sboru, jenž je prohlášen národní kulturní památkou.

Pozoruhodné jsou památky z doby renesanční.

Je to především městská radnice, která byla postavena roku 1610 nákladem města a za podpory majitele panství Jana Skrbenského z Hřiště. Z původní stavby zůstala nám jenom věž, která byla několikrát zničena požárem (1700, 1782 a naposledy 1945). Po poslední opravě byla poněkud zvýšena nadstavbou arkádového ochozu a zavrcholena bání, jež má podobu shořelé bání barokní. Portál má renesanční znaky. Je pěkně zdoben svazky listů po obou stranách, jež končí dračí hlavou. V přízemí vchodu je pěkná štuková renesanční dekorace. Původní nápisy a znaky byly při opravě v letech 1947-48 sejmuty a pořízeny nové kameníkem Sosnou z Drahotuš. Německý nápis již obnoven nebyl a byl pořízen jen původní český nápis.

IAN STARSSI SKR: ELIZABETH PETRWALD
BENSKI Z HRZISSTIE SKA Z PETRWALDV A
ANA HRADIE FVLNEKV NA HRADIE FVLNEKV
LETA PANIE M DC X

Při pouti za dalšími renesančními památkami se opět dostaneme k Památníku J. A. Komenského, kde nás překvapí v jeho druhé části renesanční portál s heraldickými znaky Jana Skrbenského a jeho manželky Alžběty Petřvaldské.

V poslední světové válce byly zničeny všechny měšťanské domy s venkovní tvářností barokovou a vnitřní renesanční podobou. Zůstaly však zachovány cenné monumentální barokní stavby. K nim patří v první řadě farní kostel.

Dnešní farní kostel sv. Trojice je barokní stavba se všemi monumentálními formami vzrušeného pathosu, dynamiky a okázalého přepychu. Svou uměleckou hodnotou se řadí mezi přední kostely moravské. Vznikl v letech 1748—1760. Pamětní spis z roku 1782 uvádí, že základní kámen byl položen roku 1750 a korouhvička na věži uvádí rok 1762. To byl asi rok vysvěcení. Stavitelem kostela je Mikuláš Thalherr. Je zajímavé, že jméno stavitele různí autoři popisu kostela uvádějí v různé podobě. Frant. Eichler, Jan Klement a Gustav Beck uvádějí Mikuláš Thaler, Alena Konigová — Kudělková Mikuláš Štěpán Thalherr. Měl to být fulnecký občan, který údajně přesídlil do Fulneku z Budapešti. S Konigovou-Kudělkovou uvádí, že uvedený stavitel byl asi vedoucím stavby a skutečný architekt pochází z minulé generace a jeho návrh byl skutečně poněkud opožděný.

Na výzdobě kostela se podílelo mnoho dalších umělců. Ornamentální a figurální výzdoba je dílem Františka Hiernle (1726—1772), který působil v druhé polovině 18. století v Kroměříži.

Obraz nad hlavním oltářem namaloval Felix Ivo Leicher, bilovecký rodák. Jeho malba je ovlivněna italskými mistry, které poznal na své cestě po Itálii. Vytvořil řadu obrazů pro jiné kostely (v minoritském kostele v Brně, ve farním chrámu v Místku,

v kapucínském kostele ve Fulneku). Obraz nad hlavním oltářem ve Fulneku představuje sv. Trojici — tři božské postavy, které trůní v mracích a k nim vzhlíží sv. Augustin.

Čtyři obrazy na bočních oltářích jsou od Ignáce Raaba (1715—1787). Byl to jezuitský mnich, malíř kostelních obrazů a fresek. Jeho obrazy prozrazují značnou dovednost.

Ostatní oltářní obrazy jsou od olomouckého malíře obrazů a fresek Josefa Sadlera, který rovněž vyzdobil kostel i kapli sv. Josefa malbami. Žil v době 1725—1767. Byl synem olomouckého sochaře Filipa Sadlera. Vzdělával se u olomouckého malíře Handkeho a 7 let se vzdělával i v Římě.

Farní kostel ve Fulneku je opravdovou ozdobou města. Již sama jeho poloha je obdivuhodná. Stojí na severním úpatí Zámeckého vrchu. Na diváka zapůsobí již jeho hlavní čelní fasáda, která je vytvořena z pískovcových kvádrů. Je pěkně rozvržena a velká péče byla věnována jednotlivostem: hlavice, orámování oken, mohutné postavy čtyř evangelistů, barokový portál.

Vnitřek kostela vyvolává rovněž hluboký dojem svým stylem. Šťastně jsou voleny různé jednotlivosti. Jednoduché, ale velmi působivé sloupové, působivé rámování oken a dveří, výzdoba stěn s pěkně rozvrženými oltáři a oratoří, působivé barvy stěn, jejichž teplý a nazlátlý tón jemně splývá se šedivě fialovými sloupky, se zelení soklů a s červení říms. Všechno to tvoří pěknou harmonii s vysoce uměleckými freskami.

V hlavní lodi chrámu je celkem 7 oltářů. Hlavní oltář stojí v presbytáři, šest oltářů zdobí stěny chrámu. Všechny jsou z umělého mramoru.

Velmi jemnou prací je svatostánek na hlavním oltáři, který je z pravého barevného mramoru.

Harmonicky působí všechny jednotlivosti uvnitř chrámu. Ať je to kazatelna s mohutnou figurální výzdobou, nebo oratoř s rozkošnými řezbářskými pracemi, kůr s novými varhanami, dále umně zhotovené lavice u stěn po obou stranách presbytáře, skleněný lustr, lampa pro věčné světlo (pěkná práce z roku 1786), ozdobné mřížové (umělecká kovářská práce), které odděluje presbytář od kostelní lodi. Má to být práce fulneckého uměleckého zámečníka Jiřího Drösslera.

Na hlavní loď navazuje na východní straně kaple sv. Josefa. Dříve to býval presbytář bývalého farního kostela. Její stěny jsou pěkně zdobeny umělým mramorem a kopule je vyzdobena freskami Josefa Sadlera. V kapli jsou tři oltáře. V oknech ozdobné mříže — umělecká kovářská práce. Z kaple vedou schody do východní oratoře a také na kůr.

Na východní straně kostela je též zazděna hluboká studně, která sbírá vodu ze Zámeckého vrchu. Dále jsou tam náhrobní kameny, o kterých jsem se zmínil při popisu renesančních památek.

Pod kostelem, pod celou plochou hlavní lodi, se nalézá hrobka, která je velmi mistrně stavěna. Je naprosto suchá. Podle údajů Wolného je v ní pochován Lacek z Kravař († 1416), který dal podnět k sepsání stížného listu proti upálení M. J. Husa, dále Jiří Žerotín († 1507) a další šlechtici a také příslušníci augustiniánské řehole. Když jsem se zúčastnil průzkumu hrobky v letech padesátých, naskytl se nám hrůzný pohled. Rakve byly otevřeny, přeházeny, kosti rozházeny po zemi. Identifikace jednotlivých pohřbených byla úplně znemožněna.

Dnešní závodní kuchyně ROMO patřila kdysi k bývalému augustiniánskému klášteru. Byla sídlem prelátů. Dobu slávy připomíná kamenný portál vchodu s nápisem z roku 1697. Tento portál byl bohužel poškozen v minulých letech.

Další větší barokovou stavbou je kapucínský kostel. Nevyniká monumentalitou, ale více prostotou a skromností, jak to vyžadoval kapucínský řád. Byl postaven Františkem Bruntálským z Vrbna roku 1670. Na nádvoří je pozoruhodná roubená studna.

Před klášteřem na pravé straně jsou umístěny barokové sochy sv. Jana Nepomuckého a sv. Floriána; před kostelem Panna Maria s děťátkem.

V blízkosti klášteřa se rozkládá starý hřbitov. Má velice pěknou polohu a originální půdorys, který má podobu čtyřlístého kvítka. Ve spojích listků stály kruhovitě kapličky, které postupem času vzaly za své a zůstala pouze jediná po pravé straně, zvaná Knurova, která sloužila rodině jako hrobka. Má nápis: JESU ET MARIA HONORI DICAVIT GEORGIUS KNVR CAPITA. FVL. MDCLX. Uprostřed hřbitova je kaple sv. Rocha, postavená 1662 majitelem panství Václavem z Vrbna. V pramenech se uvádí, že kaple prý byla postavena podle rotundy sv. Václava, kterou hrabě v Praze viděl.

Pozdější majitel panství Čejka z Bádenu zřídil v kapli rodinnou hrobku. Hlásá to nápis na železné desce, která je umístěna po pravé straně u vchodu. V kapli byl umístěn zvon, který byl přenesen ze zrušeného kostela na Palackého ulici, dříve Hrnčířské. Pochází ze 16. století. Má nápis AVE MARIA GRATIAS PLENA PAN S TEBOU ZA CZINCZE PURGMISTRA 1580. Nyní je zvon umístěn na radnici i s druhým cenným zvonem ze 16. století, který má český nápis SLOWO PANIE ZUSTAWA NA WIEKY 1580.

Vedle kapucínského klášteřa je zajímavá budova, v níž je umístěna mateřská škola. Stojí na místě kostela loretánského, který byl zrušen 1784. Na jeho místě byl postaven empírový palác, v ústním podání zvaný vila Loreta, později podle majitele vila Hamburger.

K barokním památkám patří i pěkné sochy na náměstí. Je to především sousoší sv. Trojice, pořízené bohatým soukeníkem Sebestiánem Mehofferem. Sousoší znázorňuje sloup z mraků, zdobený hlavami andělů, a na něm trůní socha sv. Trojice. Na rozšířených základech stojí sv. Roch a Sebestián a dále svatá rodina s děťátkem.

V severní části náměstí je kamenná kašna a uprostřed ní socha sv. Jana Sarkandra.

V jižní části náměstí je socha sv. Jana Nepomuckého. Sochy nechal zhotovit bohatý obchodník Andreas Knur.

Další socha sv. Jana Nepomuckého stála v blízkosti Retexu. Stála příliš v cestě, proto byla odstraněna a počítá se, že bude postavena na příhodném místě v městě.

Mezi stavby, které byly postaveny v baroku, nutno počítat i stavbu starého zámku, o kterém je samostatná stopa od Marie Tázlarové.

Zmíním se, že město, a hlavně náměstí, mělo ráz barokový. Poslední světová válka nám však všechny měšťanské domy na náměstí zničila. Tak jenom z fotografií můžeme obdivovat bohaté fasády a pilastry, zdobená okna a 14 římských poprsí na římsách bývalého domu Fabiánova č. 50 a Dr. Stiborského č. 49.

Jediný dům této epochy je dům označovaný jako Knurův, kde je umístěna internátní zvláštní škola. Dům je opředen legendami a pověstmi (poklad templářů). Svou tváří zanechává u diváka imposantní dojem. Tři věci si zasluhují z uměleckého a historického hlediska pozornost. Je to portál, ornamentální výzdoba oken a štíhlé krásné pilastry.

Portál patří k nejkrásnějším. Zdá se nám, jako bychom stáli před některým ma-lostránským palácem v Praze. Znárodnuje Pannu Marii se sv. Trojicí s anděly i s hlavičkami andělů. Na zastřešení jsou opět sochy andělů.

Celá budova byla pěkně restaurována v roce 1970.

Pamětihodná je také brána do domu p. Šindlera vedle školní družiny, která má znak augustiniánů.

Velmi zajímavý je také oblouk při schodišti k hudební škole a kostelu. Oblouk připomíná dórský způsob staveb a je zdoben sochami.

Pro úplnost výčtu je třeba se zmínit o památnících, které dala doba nejnovější.

V roce 1892, kdy národ a celý svět vzpomínal 300. výročí narození J. A. Komen-

Průčelí farního kostela ve Fulneku, foto S. Šindler

ského, postavili občané Fulneku v Zákovském háji, kde vyučoval podle tradice J. A. Komenský žáky v přírodě, prostý jehlanovitý pomník. Na tomto pomníku byly odhaleny 2. 6. 1957 reliéfy, které znázorňují, jak Komenský vyučuje žáky v přírodě. Byly zhotoveny pražským sochařem Olbramem Zoubkem.

V roce 1892 odhalili také učitelé okresu Nový Jičín pamětní desku na škole, kde podle lidové tradice J. A. Komenský učil. Je to nynější LŠU. 21. 5. 1950 byla tato deska překryta novou podle návrhu akademického sochaře s. Vávry z Ostravy. Je na ní reliéf J. A. Komenského s nápisem, kdy na škole vyučoval. V roce 1924 byl odhalen u bývalé menšinové školy Pelikánův pomník J. A. Komenského. Byla to manifestace lidu opět svobodného národa.

4. září 1949 byl ve Fulneku odhalen pomník rudoarmějcům, kteří padli při osvobození Fulneku. Je to rovněž dílo sochaře s. Vávry. Pomník původně stál po pravé straně nynějšího OÚNZ, v letech padesátých byl přemístěn na rozcestí u nádraží, kde byli původně padlí rudoarmějci pochováni.

V roce 1957, kdy celý národ oslavoval 90. výročí narozenin Petra Bezruče, postavil MěstNV velkému básníkovi pomník, jenž vytvořil sochař Brázdil z Místku. Je umístěn na rozcestí u nádraží. Básník se symbolicky dívá na vesničku Děrné, o kterou měl takovou starost, aby se nám neodnárodnila, jak rozjímá ve své básni Děrné.

Ovšem nejceněnější historickou památkou ve Fulneku je budova bratrského sboru, ve které Komenský učil a duchovně spravoval obec. Budova prodělala v průběhu historie mnohé změny. Jak původně asi vyhlížel bratrský sbor, můžeme se dočíst ve Slezském sborníku v článku s. Indry.

Iniciátorem vybudování Památníku byl MěstNV ve Fulneku, a hlavně jeho členové z řad učitelů.

První slavnostní instalace se konala v prosinci 1954. V roce 1957 byla doplněna péčí Památníku národního písemnictví v Praze.

Usnesením vlády č. 251 ze dne 30. 3. 1962 byla budova bratrského sboru prohlášena podle § 3 zákona č. 22/1958 Sb. národní kulturní památkou.

Zastaralá instalace byla roku 1967 vyměněna podle téhož libreta podle návrhu ing. Pražáka a výtvarníka Říhovského a provedení bylo svěřeno n. p. Výstavnictví na Černé louce v Ostravě.

Současná úprava je z roku 1970, kdy národ vzpomínal 300. výročí úmrtí J. A. Komenského. Úpravu provedlo ministerstvo kultury ČSR. Libreto zpracoval dr. Josef Polišenský, technický scénář Jaroslav Smejkal. Provedení bylo zadáno n. p. Výstavnictví v Praze. Na realizaci se podíleli ing. arch. Josef Václavíček, akad. arch. Jiří Fejk, akad. malíř Karel Pánek, ak. sochař Jaroslav Šajn a Josef Adámek, dále průmyslový výtvarník Josef Soukup.

Současně s Památníkem byl upraven areál v jeho okolí, kde byla postavena Stursova socha J. A. Komenského. Obě bylo 13. 9. 1970 slavnostně dáno do užívání.

Fulnek je bohatý na historické památky. Jejich udržování je velmi nákladné. Je nutno dodat, že naše společnost se skutečně stará o jejich údržbu. To svědčí o tom, že chce uchovat pro budoucí věky krásné stavby a sochy jako svědky bohatství naší historie.

Literatura:

Dr. A. Turek: Fulnecko

St. V. Oppl: Z kroniky staroslovanského města Fulneka

Johann Klement: Alte Deuhmaler in Fulnek

Alena Königová-Kudělková: Kulturní památky v okolí Fulneku

Franz Eichler: Die Pfarrkirche von Fulnek

Gustav Beck: Fulnek

KE STAVEBNÍM DĚJINÁM FULNECKÉHO ZÁMKU

Marie Tázlarová

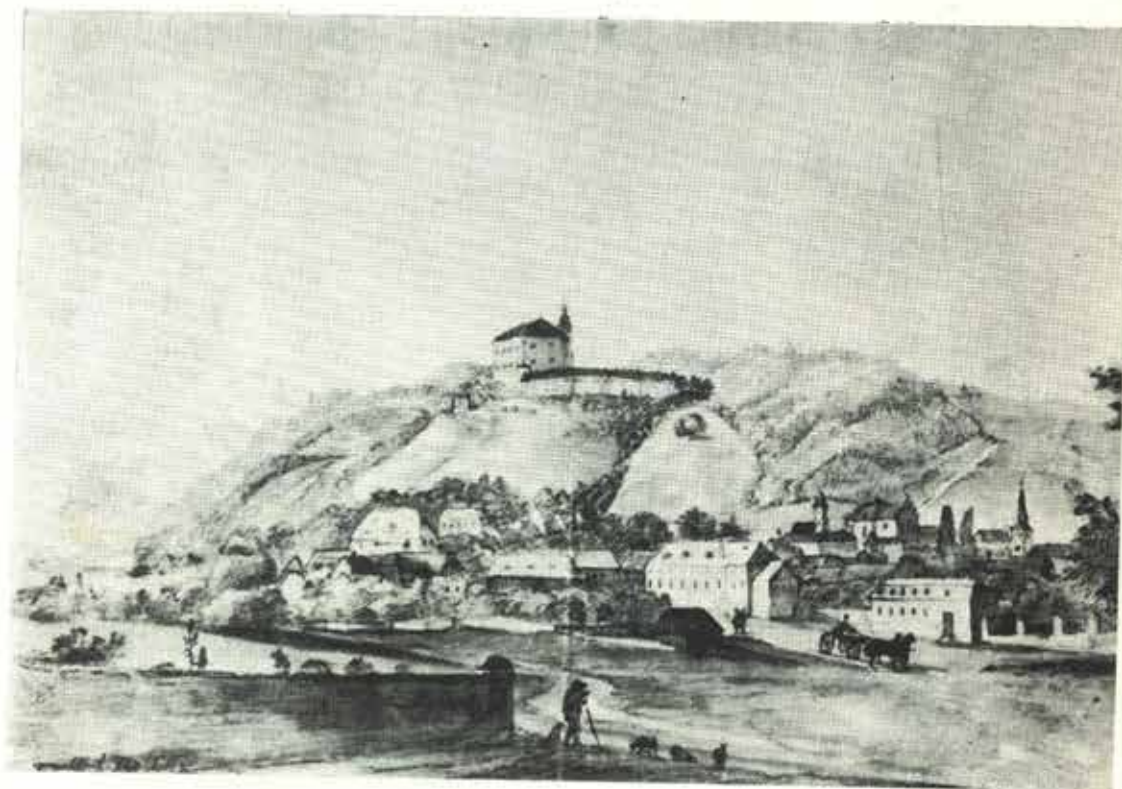
Na okraji zlomu Nizkého Jeseníku se jako poslední vyvýšenina vypíná příkrý zámecký kopec do nadmořské výšky asi 380 metrů. Na něm se rozkládá zámek, k němuž vede z náměstí 46 kamenných a 167 dřevěných schodů. Zámecký komplex se skládá z vlastního horního čili starého zámku na vrcholu a z předzámčí — dolního (nového) zámku ve svahu.¹⁾ Horní zámek je třípatrová budova se zvýšeným přízemím na půdorysu protáhlého čtyřúhelníku, na severní straně zkoseného. Nad průčelím mimo osu stavby se nachází čtyřboká věž (donjon), dnes hodinová. Zastřešena je barokní helmicí s lucernou, krytinu tvoří zinkový plech. Pilířový podjezd před vchodem v hlavním průčelí nese balkón opatřený železným zábradlím; zaklenut je plochou plackou. Průčelí budovy je prostě členěno jedenácti řadami oken a rovněž jedenácti lesénami. Plná i slepá okna jsou zasazena do líce a lemována šambránou s ušima. Přízemí i věž člení horizontálně pásová rustika. Z přízemí vedou šestery dveře do sklepních prostor, bohužel nepřístupných. O pěti erbech, zasazených v hlavním průčelí, jakož i o latinském nápisu umístěném nad průčelím, bude zmínka později. Vertikální členění fasády okenními osami a lesénami pokračuje na lomené severovýchodní straně zámku pěti lesénami a třemi řadami oken, z nichž jedna je slepá. Severní strana budovy je rovněž opatřena pěti vchody, vedoucími do sklepů.

Zvýšeným přízemím prochází do výše prvního patra mohutný rohový arkýř na křavicích na straně západní, která je podobně jako východní strana zámku členěna třemi řadami oken a pěti lesénami. Také zde se nachází vchod do zámeckého sklepení. Dochované gotické sklepení zámku je zaklenuto pravděpodobně alespoň zčásti křížovou žebrovou klenbou, jak je to patrné z jediné přístupné ukázky na východní straně zámku — pro špatný stav zdíva je totiž vidět poněkud zvenčí dovnitř. Přízemí pozůstává ze sedmi na sebe navazujících místností, z nichž jedna sloužila před adaptacemi pravděpodobně za kapli. Zaklenuto je lunetovou klenbou, v ostatních patrech jsou rovné stropy. Původní počet místností byl rozšířen přestavbami v padesátých letech tohoto století.

Zámek je zastřešen mansardovou střechou, která je nesena korunní římsou; střecha je prostoupena z průčelí i protilehlé strany čtyřmi, z obou bočních stran jedním vikýřem. Krytinou je šindel.

Dolní zámek je jednopatrová, ve dvoře částečně přízemní, protáhlá budova s krátkými příčnými křídly, ze strany města rytmicky dělená válcovými baštovými rondely. Mansardová střecha s vikýři je kryta břidlicí. V příčném křídle se nachází vjezd, rámovaný štukovým portálem. Přízemí je zaklenuto plochou křížovou klenbou na stlačených pasech, v patře jsou rovné stropy. Fasáda s rámováním kolem oken je dělena kordónovou římsou nad přízemkem.

Zámek, resp. hrad ve Fulneku se výslovně připomíná sice až roku 1372, kdy byl majetkem pánů z Kravař, ale nesporně vznikl již ve 13. století. Původní hradní palác se čtyřbokou hlavní věží býval obklopen hradbou, takže mezi ní a hlavní budovou či budovami vznikl malý parkán, respektive vnější dvůr, do něhož se vcházelo věžovitou branou. V prostoru dnešního dolního čili nového zámku nacházelo se snad o něco mladší předhradí obklopené možná původně valem nebo palisádou a posléze ka-

Fulnek, kresba F. Richtra z roku 1824 (Mor. muz. v Brně A5636)

mennou hradbou nebo příkopem, do něhož se vcházelo hlavní vstupní branou ze strany západní. Hrad musel být tenkrát prvořadou pevností, poněvadž odolal několika útokům v 15. stol. Tehdy se zřejmě prováděly úpravy v prostoru předhradí, o čemž svědčí nápis Jan z Žerotína i znak tohoto pána a jeho druhé choti Machny z Nové Cerekve, umístěný v nádvoří vlevo od průjezdu (poloviční žerotinský lev a hrábě stojící na rukojeti). Rovněž není pochyb o existenci kaple sv. Maří Magdaleny, které se vzpomíná na hradě již roku 1437.²⁾

V polovině 16. století za Baltazara Švajnice z Pilmsdorfu byl starý hrad přebudován na dvoupatrový renesanční zámek. S rozsáhlými stavebními pracemi souvisí nepochybně pobyt vlášských umělců ve Fulneku. Švajnicův syn Jan povolal do Fulneku Itala Antonína Kapelita, jehož pobyt zde je doložen v letech 1573—1574. Také proslulý vlášský stavitel Antonio Horello z Louis (jindy se též psával z Laubersee), který roku 1575 stavěl stavovský soud v Opavě, pobýval v letech 1570—1575 ve Fulneku. S opravou zámku souvisí i pobyt Antonína Treyena Vlacha, usedlého ve Fulneku v letech 1568—1570.³⁾ Dilem některého italského umělce byly fresky v hlavním sále v nejvyšším poschodí, které vzaly za své při některém z pozdějších požárů. Šlo o cyklus nejméně sta fresek, na nichž byli vyobrazeni všichni římsí císařové, počínaje Caesarem až po Maxmiliána II. Fresky existovaly ještě roku 1655, kdy se o nich zmiňuje mladý František Vrbna ve svém deníku.⁴⁾ O úpravách na hradním paláci nás poučují jed-

Vstup do zámku ve Fulneku

nak znaky Baltazara Švajnice a jeho třetí choti Štátné Sedlnické z Choltic, jednak znak Skrbenských z Hřiště a zejména krásná, bohužel rozlomená deska s nápisem Jan Starší Skrbenský z Hřiště, Maruška Okrouhlická z Kněnic a na Fulneku, s letopočtem 1588 a znaky obou manželů. Deska je nyní uložena ve sbírkách Vlastivědného ústavu v Novém Jičíně. Roku 1587 se při zámecké stavbě dovidáme již o vysoko položených pavlačích.⁵⁾

Roku 1592 sázeli poddani z celého zámku dubi do zámeckého plotu; patrně šlo o palisádu. Některé přestavby prováděl na zámku ještě kolem roku 1618—1620 Jan II. Skrbenský z Hřiště. Roku 1622 připadlo panství i zámek Václavovi z Vrbna. Když zámek převzal, byl zcela vypleněn nepřáteli i domácím vojskem, budovy však byly v dobrém stavu. V létě 1626 obsadili zámek Mansfeldští a Dánové, jakož i jejich domácí pomocníci z Opavska, po roce však jej znovu zabrali císařští. Poškozený zámek dal opravit Václav Bruntálský z Vrbna, který nechal přistavět třetí patro paláce a zvýšit věž. Práce byly dokončeny roku 1633, jak hlásá nápis nad věží umístěný a znak pánů z Vrbna.⁷⁾ V letech 1642—1643 dočasně a 1645—1650 trvale se zmocnili hradu Švédové a učinili jej střediskem svého válečného komisariátu s rozsáhlou oblastí působnosti, byl sídlem silné posádky a výborně opevněn. Obytné místnosti byly po jejich odchodu ve špatném stavu a téměř bez nábytku; za vězení pro poddané se však hodily, např. roku 1658. Roku 1655 císařský generál Montecucculi poručil — v intencích

Zámek ve Fulneku

majitele panství — opevnění zrušit, práce se však protáhly do roku 1660⁹⁾ a poslední zbytky zmizely prý až roku 1716.

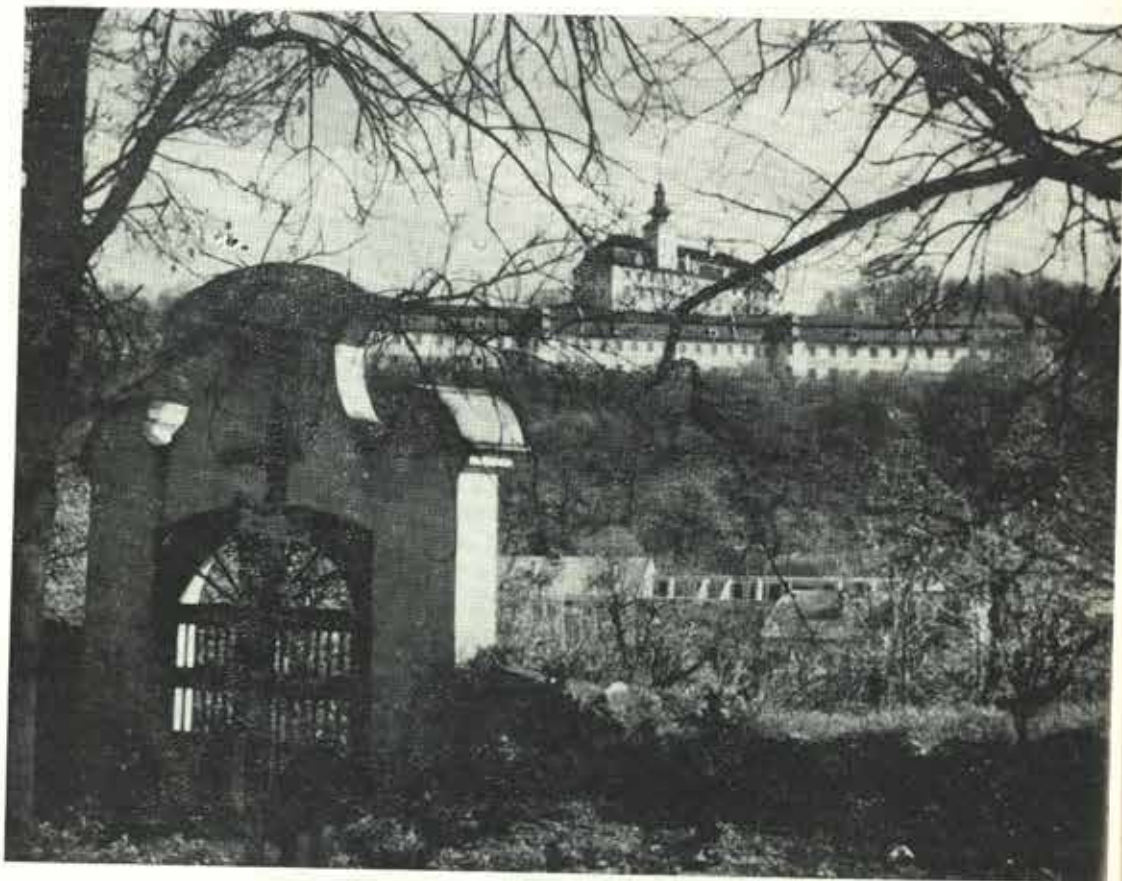
Jan František Bruntálský z Vrbna (1634—1705) ve svém latinském deníku z roku 1655 zanechal několik zpráv o fulneckém hradu. Ten měl roku 1655 ještě několik věží — deník se zmiňuje o „nejvyšší z nich“. ⁹⁾ Hovoří o kapli, kde se denně konaly bohoslužby a o dříve uvedeném sále s renesančními freskami. Jan František z Vrbna pokračoval na úpravách zámku. V deníku velmi chválí jakéhosi zedníka Jiříka (jmé-

no nezjištěno), který prý zasluhuje jméno architekta, což dokazují umělecky provedené stavby ve městě, Jiříkem navržené. Mladý hrabě, který viděl ve Francii, Itálii a Německu mnoho skvělých staveb, podává nám důkaz dobré úrovně soudobého domácího stavitelství. Při úpravách byly zejména zasypány příkopy, na terasách budovány ploty a zahrady a sázeny stromy. Avšak přes veškeré mírumilovné snahy si zámek uchoval i po požáru roku 1676 stále spíše charakter pevnosti, jak vyplývá ze schematického vyobrazení ze západní strany z roku 1700. ¹⁰⁾ Hradní palác (horní zámek) opatřený cimbuřím a rovnou střechou měl půdorys protáhlého obdélníku, patrně uprostřed s malým nádvořím, a byl situován směrem od jihozápadu k severovýchodu. Byl obklopen dvojitou hradbou s branami, vnější hradba byla opatřena zastřešenými rondely. Tvar věže se příliš nelišil od dnešních dob, věž byla sice poškozena bleskem roku 1722, ale ihned opravena. Též na vedutě z roku 1722 ¹¹⁾ vypadá komplex budov spíše jako hrad a také se tak jmenuje. Jeho vnější opevnění se skládá z řady na sebe navazujících jednopatrových budov a zdí s okny a střílnami, přerušovaných věžovitými rondely s hranatou baštou či nízkou věží vedle vstupní brány; ta byla též jednopatrová, opatřená cimbuřím. Vchod do ní byl chráněn z levé strany až po hranatou baštu či nízkou věž plotem nebo palisádou, takže tu patrně vznikl prostor sloužící jako vnější parkán. Ze vstupní brány hradu vycházely cesty k horní a dolní bráně města Fulneka a chodník k fortničce nedaleko dosud zachované věže zvonice v městských hradbách. Zámecký kopec nebyl až do poloviny minulého století porostlý stromy, jak ukazuje řada starších pohledů na Fulnek, např. kresba Fr. Richtra z roku 1824 v Moravské galerii v Brně (příloha 2).

Obraz zámku podstatně změnil ohromný požár, který zachvátil Fulnek 5. dubna 1801. Soudobý kronikář ¹²⁾ uvádí, že byla obnovena sotva jedna třetina, tj. východní křídlo původního zámku. Roku 1817 obdržela věž hodiny, následujícího roku byla dokončena oprava hradní kaple a prvního patra. Třetí patro horního zámku bylo ve špatném stavu ještě roku 1828. Z té doby pochází jeho podrobný popis s vybavením a účelem všech místností. ¹³⁾ Dolní zámek, jehož výstavba v barokním slohu začala patrně již v polovině 18. století a jenž navázal na původní opevnění, byl obnoven z největší částí hned roku 1803. Byly zde kanceláře, byty zaměstnanců, konírny, kolny a do roku 1848 panský hostinec. Nad vjezdní branou s portálem byl umístěn erb rodiny Badenfeldů. Obnovovací práce řídil hospodářský správce a stavební inspektor ve Fulneku Karel Vincenc Kunze, bůň na věži zhotovil novojický mědirytec Alois Tempele a stavební práce vedl lichtensteinský stavitel Jan Mihač z Krnova. ¹⁴⁾

Zámecká zahrada, původně i s parkem a fontánami zařízená ve francouzském stylu, sahající svými počátky do 17. století a ve století 19. zařízená skleníky, oranžerií a rajskou zahrádkou v empírovém slohu, začala počátkem 20. století pustnout. K nové restauraci zámku došlo roku 1912, kdy byla i znovu pokryta věž. ¹⁵⁾ Během 20. století se vystřídala na zámku řada majitelů. Nyní je uživatelem zámku zčásti vojenská správa, zčásti Krajský ústav národního zdraví v Ostravě. Poslední majitelé provedli značným nákladem konečnou adaptaci interiéru.

Kromě gotických základů se na zámku nedochoval celkem žádný prvek, který by dával představu o dřívějším vzhledu objektu. Renesanční a barokní úprava zámku vzala téměř za své při požáru roku 1801. Věž byla ovšem obnovována vždy stejně podle původního stavu. Celkový ráz horního zámku je v geometrickém členění vertikálou i horizontálou, jednoduchostí i některými detaily (prostý parapet, šambrána s ušima) spíše klasicistní, ač se zdá, že přílišná jednoduchost není ani tak architektonickým záměrem, jako spíše nutností stavitele vyrovnat se během krátké doby s problémem téměř úplné adaptace starší budovy. Zámek vůbec není zvláště pozoruhodným architektonickým objektem a je zajímavý spíše z hlediska svého vývoje, stavebních dějin a polohou než z hlediska svého současného stavu. Zdá se, že objekt nepřekračuje úroveň běžné dobové produkce, zvláštní je však jeho půdorys zkoseného obdel-

Pohled na fulnecký zámek ze starého hřbitova

nika. Věříme-li však tvrzení současníků požáru o původní tří — či čtyřkřídle dispozici, z níž po požáru zbylo jen jedno křídlo, lze pak předpokládat, že na místě dnešního zkosení mohla stát některá z věží, o níž píše mladý Vrbna. Základy zámku by v těch místech zasluhovaly archeologický rozbor. Stejně tak i nynější nádvoří před vstupním průčelím; tím by patrně bylo možno rozřešit sporné otázky.

Pro shledání analogií s klasicistní přestavbou či spíše restaurací zámku je třeba odlišit běžné dobové projevy od prvků nových a netradičních. Při celkem letmé možnosti nahlédnout do zámku jsem takových jevů neshledala a z fotografií je rovněž těžko posoudit detaily. Zdálo by se tedy, že by bylo nejlépe provést třeba srovnání s některým dílem v nejbližším okolí, tj. ve Slezsku. Avšak v dostupné literatuře, která se zabývá touto problematikou, jsem nalezla nejpodobnější objekt v zámku v Domaničích¹⁶⁾ v polském Slezsku a ty jsou Fulneku vzdáleny dobrých 550 km. Jinak jde v podstatě o stavbu stejného osudu na přelomu 18. a 19. století. Podrobnější studie by však vyžadovala lepší ikonografický i faktografický materiál, než je k dispozici. Další metodou by snad bylo sledovat jiné práce stavitele Jana Mihače z Krnova.¹⁷⁾ Zda by se tato metoda při daném omezení setkala s úspěchem, ponechávám jako otevřenou otázku.

Poznámky:

- 1) Dominik Stratil, Fulnek. Unser Kuhländchen roč. I., str. 38 (N. Jičín 1911).
- 2) Státní archiv Opava (StA Op), Augustiniáni Fulnek sign. I 8, orig. perg. čes.
- 3) Bohumír Indra, K renesančnímu stavitelství na severovýchodní Moravě a ve Slezsku, Časopis Slezského muzea, řada B, roč. XV., Opava 1966, č. 2.
- 4) StA Op, Vs Fulnek, č. 1.
- 5) Když táhl arcivévoda Maximilian do Polska a byl hostem u fulnecké vrchnosti, tehdy „se stalo, že sedlák jeden (kterýž při takových hostech k nějaké práci na zámku být musel), napiv se snad hrubě a snem byv obtížen, když již na noc chvíle byla, lehl a usnul na římsě horních pavlačí v zámku. A tak spě dolů spadl a rozplíštil se. Ulek se té příhody Maximilián a prv nehrubě jako byl vesel“. Považoval to zřejmě za špatné znamení pro expedici do Polska, která skončila neúspěchem. Vdově dal několik dukátů. (A. Turek, Fulnecko, Brno 1940, str. 199).
- 6) Tamtéž, str. 75.
- 7) Text nápisu zní: WENCESLAUS R: J: COMES DE WIRBNA ET FRAIDENTHAL TURIM HANC ELEVAVIT ET ORNAVIT A. D. MDCXXXIII.
Srov. k tomu u Johanna Klementa, Alte Denkmäler in Fulnek, Jahrbuch des Museumsvereines für Neutitschein und das deutsche Kuhländchen, roč. III., N. Jičín 1913.
- 8) A. Turek, cit. spis str. 84 a násled.
- 9) Píše totiž o zvyku shazovat z této nejvyšší věže o velikonocích kozla (StA Op, Vs. Fulnek č. 1, zápis z 26. 3. 1655 na str. 22; viz k tomu u Indry, 1. c.).
- 10) Vyobrazení se dochovalo pouze v přetisku, Unser Kuhländchen I. Nový Jičín 1911, str. 88—89; odtud převzato do práce A. Turka, Bratrský sbor ve Fulneku, Nový Jičín 1970.
- 11) Originál v Mitrovského sbírce v Archivu města Brna (viz přílohu 1).
- 12) StA Op, Pozůstalost G. Becka, heslo Fulnek — zámek; D. Stratil ve sborníku „Moravské Kravaňsko“, Příbor 1898, str. 344, 351; Rudolf Tschamler, Brand — Chronik der Stadt Fulnek, Das deutsche Kuhländchen, roč. III., N. Jičín 1921, str. 5. (zde starší literatura); Josef Ulrich, Fulnek im Jahre 1817, tamtéž roč. VI. 1924, str. 65—66.
- 13) StA Op, Vs. Fulnek, inv. č.
- 14) Gustav Schuster, Turmnschrift des Fulneker Burgschlosses, Unser Kuhländchen roč. I., N. Jičín 1911, str. 160—161.
- 15) Ulrich, cit. článek, str. 67.
- 16) Bogdan Querquin, Zamki śląskie, Warszawa 1957.
- 17) Mihač stavěl od roku 1797 též nedaleký zámek Hradec u Opavy. Viz k tomu u A. Turka, Zámek Hradec, 1971, str. 24—25.

TVŮRČÍ AKTIVITA J. A. KOMENSKÉHO VE FULNECKÉM OBDOBÍ JEHO ŽIVOTA

Jaroslav Pleskot

Brzy po ordinování na duchovního přichází asi pětadvacetiletý Jan Ámos jako nový správce bratrského sboru a školy do Fulneku. Přichází sem jako mladý, ale na svůj věk neobvykle vzdělaný kazatel a učitel, jenž nedlouho předtím dokončil studia na německých vysokých školách v nasavském Herbornu a hornofalckém Heidelbergu. V siních těchto škol pronikaly k sluchu a do mysli mladého studenta nové objevy a hypotézy přírodovědné, osudově tehdy zasahující do světonázorového myšlení lidstva.

Rostoucí bohatství přírodovědných znalostí se pak projevovalo v uplatňování věcného encyklopedismu, ve snahách tyto znalosti shrnovat a tradovat a ovládnout tak alespoň základní pojmy všech oborů. Tak formovali na herbornské akademii výrazné podobu pozdějšího myšlení Komenského dva vynikající učitelé: slavný vykladač bible Jan Piscator a encyklopedista Jan Jindřich Alsted. Zdá se však, že více nabyta v té době pro Komenského významu činnost reformátora školství a vyučování Ratka. Když roku 1612 vyšel jeho proslulý Memorál, v němž Ratke žádal usnadnění vyučování jazykům, a to podle metod přirozenosti, bez nucení, nové aby přicházelo teprve po bezpečném poznání předešlého, dále indukci, pokus i umožnění vzdělání veškeré mládeži, zvěděl o něm i Komenský, když studoval v Herbornu. Z jeho zásad Komenský také zřejmě odvodil svůj první pokus o snadnější vyučování latiny, uveřejněný tiskem v roce 1616.

A tyto dva směry své počáteční myslitelské a literární činnosti, směr didaktický, směřující k tomu, aby učení bylo usnadněno, a encyklopedický, vedoucí k úsilí po všeobecné vzdělanosti, přenáší Komenský po skončení studií také do školy přerovské a později i fulnecké. Fulnecký pobyt představuje pro Komenského období osobní pohody, rodinného štěstí a vpravdě tvůrčího klidu, který se projevil v kvantitě i kvalitě jeho literárních prací. Usadil se zde již jako muž, jenž miní zapustit do této půdy všechny kořeny. Byl tu ženat s nevlastní dcerou přerovského purkmistra, která vládla nemalým jměním, a sám rovněž nebyl bez prostředků. Navazoval styky na všechny strany, prohluboval ve svém okolí duchovní život, byl na zdejší poměry nezvykle tolerantní k jiným vyznáním, ale protireformačním snahám katolickým v té době už nekompromisně čelil a své souvěrce před nimi varoval. Zámožnost manželčina a jejich rodičů byla mladým manželům nejenom zdrojem hmotného blaha, ale především učinila mladého vzdělaného kněze hmotně nezávislým. To umožnilo Komenskému pokračovat ve Fulneku pod patronací a za podpory bratrské fulnecké vrchnosti Skrbenských ve studiích započatých dříve. Tak rozvinul literární tvůrčí činnost, jež svědčí o šíři jeho zájmů. Dokončuje spisy započaté už dříve, koncipuje práce nové, vyvěrající z potřeb školy i náboženské obce, ale také inspirované soudobými skutečnostmi politickými, společenskými i sociálními. Je to neobyčejně intenzivní, a přitom obsahově pestrá a mnohostranná tvůrčí aktivita. Tak se nám Komenský ukazuje v několika klidných letech svého fulneckého života.

V tomto období Komenského života, jemuž se dnes zpravidla říká období encyklopedických snah, byla předmětem Komenského pozornosti především soudobá česká společnost. Již tehdy si zřejmě uvědomoval, jak vnější jednota člověčenstva musí být výrazem jednoty vnitřní, názorové a kulturní, že sjednotit a spojit lidstvo znamená zajistit universální vzdělanost a rozšířit ji všude. Proto se ze studií vrací domů jako posel této všeobecné vzdělanosti a buduje nejprve nástroj, jímž ji chce soustavně uvádět k lidem svého národa. Tím nástrojem je jazyk; odtud Komenského úsilí utřídit, obohatit a zpružnit vlastní jazyk v onom velkém slovníkovém díle, nazvaném „Poklad jazyka českého“, jež začal shromažďovat hned, jakmile vstoupil na půdu herbornské akademie, a který byl po celoživotní práci nakonec zničen. Měl to být velký jazykový slovník, zachycující nejen výrazy soudobé češtiny hovorové, ale především výrazy literární. Pochopení významu jazyka na samém počátku životní dráhy je pro Komenského příznačné; nejen nyní, ale i po celý další život je přesvědčen, že jazyk je klíčem k základním problémům teorie i praxe. Možno říci, že v pochopení jazyka, jeho všeobecnosti a celkovosti, jeho stránky věcné i společensko organizační, tkví hlavní význam Komenského. Je zřejmé, že jednotlivé různé jazyky nechápe jen jako mechanickou skladbu z odlišných prvků, nýbrž jako různý svět s různým celkovým principem. Myslím, že by v tomto ohledu bylo neobyčejně zajímavé sledovat Komenského překlady, které jsou vždy velmi volné a neváží se na doslovné tlumočení.

Ale jazyk a slovník jsou jen nástrojem. Vlastní díla, tímto nástrojem tvořené, je pak souhrn lidského vědění — věcná encyklopedie. A „Theatrum universitatis rerum“ — Divadlo veškerenstva věci mělo být takovouto encyklopedií veškerého soudobého vědění. Práce na ní vyplňovala léta po návratu ze studií do vlasti, nicméně se z Divadla veškerenstva věci uskutečnila v l. 1616—1618 jen část. Smyslem encyklopedie nebylo Komenskému jen pouhé vědění. Zároveň se v Divadle veškerenstva věci a v jeho dvou předmluvách, latinské a české, obráží také celý program českého vědeckého humanismu, plán universálního všeobecného vědění, plán na zpracování všech vědních oborů v českém jazyce. Mezi úkoly, jež tady Komenský sobě i svým současníkům vytýčil, byla díla o všeobecných, českých a moravských dějinách, místopise i kartografii.

Konkrétním výsledkem tohoto zájmu byla dvě dnes neznámá pojednání: „O starožitnostech Moravy“ (De antiquitatibus Moraviae) a „O původu a osudech rodu Žerotínů“ (De origine et gestis familiae Zierotin). Víme o nich ze sdělení českého historika Tomáše Pešiny z Čechorodu v předmluvě k jeho dílu Mars Moravicus z roku 1677, o nichž Pešina říká, že při své práci použil torza prvé práce Komenského a rukopisu práce druhé, jehož zlomek znal a měl.

Ze zlomků díla O starožitnostech Moravy, dochovaných v kronikářské a místopisecké produkci 18. století, lze soudit, že Komenský při své práci čerpal z řady starších i soudobých historických děl a místních kronik. Okolností doby vzniku obou těchto historických prací pravděpodobně způsobily, že obě díla zůstala asi nedokončena. Zejména to může být patrné na spisu o rodu pánů z Žerotínů; přechod Komenského z Přerova do Fulneku, nová práce i nové zájmy, časové zaneprázdnění v novém působišti a prostředí patrně podstatně zmenšily možnosti dostat se do žerotínských rodinných archivů a způsobily přerušování, ne-li zcela zastavení práce na tomto díle. Ze všeho, co o obou historických pracích Komenského dnes víme, lze soudit na jejich kompilační charakter, jak ovšem bylo v té době běžným zvykem u prací podobného druhu.

V souvislosti s těmito pracemi, v duchu encyklopedických představ Komenského, a není vyloučeno že aspoň částečně pro školské potřeby, vznikla ve fulneckém období také proslulá Komenského mapa Moravy, vytištěná později v roce 1627 v Amsterdamu. Komenský v ní zužitkoval dosavadní zkušenosti naší kartografie, takže je na ní Morava zakreslena mnohem správněji než na mapách předcházejících. Komenský tu

upřesnil a zcela nově zachytil některé moravské terénní detaily; například hranice proti Uhrám je přesnější, vodní síť hustší. Místopis zpřesňuje například rozlišováním hrozených měst, zaznamenává vinice, vřídla a léčivé vody a doly na rudy. Názvy míst jsou jen zřídka zkromoleny. Při konečném zpracování přihlédl Komenský i k technickým možnostem tehdejšího tisku map. Tak vzniklo dílo na svou dobu velmi dokonalé, svědčící o velkých zeměpisných znalostech autorových.

Ze však i do fulneckého zátiší začalo zaznívat dunění chystající se velké bouře, ukazují dva další spisy, „Listové do nebe“ a „Retuňk proti Antikristu“. V nich se sice jasně ukazuje pokračování v témž programu poselství všeobecné křesťanské vzdělanosti k českomoravskému domovu, v témž poselství národního humanismu, ale zároveň je vidět i snaha přímo zasáhnout do živé současnosti.

Za největší přínos fulneckého působení Komenského třeba právem považovat spisek „Listové do nebe, v kterýchž chudí a bohatí před Kristem žaloby a stížnosti na sebe vespolek vedou a rozeznání býti žádají“. Když se Komenský o něm zmiňuje ve svém listu Petru Montanovi, přidává mu vysvětlující podtitulek: „Chudých utlačených volání do nebe etc.“

Donedávna byl Komenský chápán a oceňován především jako velký pedagog. Přes množství myšlenek poplatných své době obsahují však i jeho myslitelské projevy četné myšlenky a závěry, jež budí pozornost a zájem dneška. Nadto pozdní halský objev Obecné porady ukázal, že pedagogická díla Komenského tvoří vlastně jen součást jeho soustavy filosofické a že Komenský už v 17. století ve své utopické vizi o novém uspořádání vztahů mezi lidmi a národy a o jejich harmonickém soužití vytušil vlastně obzory dalšího společenského vývoje, jehož konkrétní formy vidí teprve doba naše.

Sociální poměry v Čechách a na Moravě, hlavně pak útlaky poddaných a chudiny, bývaly už od poloviny 14. stol. předmětem trvalých úvah i důvodem stesků filosofů, reformátorů a kazatelů. Zejména pak v humanistickém století šestnáctém a v životě jednoty bratrské byly tyto otázky velmi živé a závažné. Vždyť otázky sociálních a společenských vztahů mezi lidmi byly přímo bytostnými záležitostmi vnitřního života jednoty od samých jejích začátků. A tak po návratu ze studií měl také Komenský v Přerově a zejména potom ve Fulneku dosti příležitostí pozorovat a vnímat sociální poměry a situace na Moravě, zvláště když „stav se duchovním, byl nucen probírat věci a příhody svědomí“, jak píše v listu Montanovi. Tyto skutečnosti pak vedly Komenského k napsání knížky Listové do nebe.

Spisek obsahuje celkem pět dopisů chudých a bohatých Kristovi a jeho odpovědi. V úvodním listu chudí žalují Kristu na nemilosrdnost bohatých, v druhém jim Kristus odpovídá, že zná jejich bolesti, ale nemůže připustit, aby nastala společenská rovnost všech lidí. Ale slibuje, že se chudých ujme a bohaté napomene. To činí v listě třetím a připomíná boháčům jejich křesťanské povinnosti, zakazuje všecku krutost a přikazuje dávat chudým almužny. Čtvrtý list obsahuje odpověď bohatých, kteří se brání proti nařčení, že zacházejí špatně s chudými a uvádějí, že stížnosti chudých nejsou oprávněné, neboť upadají do bída vlastní vinou, a především proto, že nechtějí pracovat a ani nehledí sobě pomoci. Pátý, závěrečný list přináší Kristovo přání po smíření obou stran, aby chudí i bohatí žili svorně vedle sebe a očekávali zhodnocení svého života a ocenění svých skutků pozemských na posledním soudu, kam se odkládá konečné rozhodnutí pře. A tento soud má přijít už brzy.

V české literární historii se dosti uvažovalo o možných vzorech nebo předlohách pro toto Komenského dílo, hledaly se zdroje, jež mohly Komenskému být vzorem nebo podnětem při psaní Listů do nebe. A nacházely se větší či menší podobnosti a závislosti na díle řeckého sofisty Lukiana Samosatského i českého renesančního autora Bartoloměje Paprockého z Hlohov. Tomuto literárně historickému úsilí šlo dosud spíše o hledání a poznání literárních předloh a vzorů hlavně pro formu Listů do nebe,

(dopisy, dialogy), ale nešlo mu o vlastní obsah spisku a o jeho smysl. A přece Listové do nebe nejsou pro Komenského otázkou pouze literární, nýbrž především otázkou svědomí, jak svědčí jeho citovaná slova v listu Montanovi. Neboť ve Fulneku přicházel mladý a citlivý kazatel do styku s lidmi všech vrstev a hlavně s poddanými, a slychal nářky a stížnosti chudých lidí na příkoří, jichž se jim dostávalo od bohatých a od vrchnosti. A jeho bystrý zrak pronikal tu pod povrch věci i života a při kritickém pozorování nemohl nevidět nespravedlnost. Poznáváje bolesti a strasti, s nimiž se k němu utíkali lidé chudí, brzy rozpoznal hloubku rozporu mezi názory lidí chudých a bohatých na bohatství a jmění. Nechtěje se spokojit lacinou útěchou, snažil se myšlenkově hlouběji, než se dosud dalo, řešit problém, jenž doléhal na jeho svědomí kněze a člověka. Nemohl ovšem jinak, než opřít svůj rozhořčený pohled o nebe a o bibli; v ní hledal cestu tohoto řešení.

Bylo by ovšem omylem chtít měřit Komenského představy hledisky dnešní sociální politiky. Ale jedno nové do řešení svého problému Komenský přece přináší: svůj výklad bible, určený a diktovaný silným a hlubokým citěním sociální spravedlnosti. Pro Komenského je pozoruhodné, že oproti slovům bible (Mat. 19, 21–25) majetek a bohatství nezavrhuje. Uznává, že statky tohoto světa nemusí být na závalu mravněmu životu a vést k zatracení, užívá-li se jich tak, aby se skrze ně projevila láska k bližnímu. V tom smyslu řeší Komenský problém chudoby i v Listech do nebe. Jako bohatství samo od sebe předem nikoho nezatrácuje, tak ani chudoba nikoho nespasí; neboť jsou chudí dobří a špatní, tak jako jsou i bohatí dobří a nedobří. Tak se tu Komenský jeví jako příslušník a mluvčí nové společenské třídy měšťanské. A proto není ani tak podstatné, odkud Komenský vzal vzor pro formu Listů do nebe, ale za důležité třeba považovat to, že je vskutku napsal a co jimi chtěl vyjádřit, že patří k těm nemnohým, kdož se těmito problémy v té době zabývali. Že Listové do nebe vznikly z vnitřní potřeby svědomí, pokusit se o řešení jednoho ze základních problémů lidských vztahů na světě, problému chudoby a bohatství.

Komenský přitom ovšem zůstal v rámci představ jednoty. Komenský i jednota uznávali nerovnost „stavů“. V Listech do nebe, kde se setkáváme s kresbou třídních protikladů, která dokonce i stylisticky využívá působivosti kontrastů, se Komenský zásadně nestavěl proti feudálnímu společenskému řádu. Ale ve všech listech stojí zjevně na straně chudých lidí. Z celého spisku je vidět, že znal dobře jejich bídu a trápení. Snil o rovnosti všech lidí, ale ve své době nemohl dospět k řešení soudobých sociálních otázek v tomto smyslu. Ani v Listech do nebe, ani později nemohl Komenský ukázat chudíně cestu, která by skutečně znamenala zlepšení jejího životního postavení na tomto světě. Nakonec dochází Komenský vždycky k poznání, že je nutno ponechat i poddané i vrchnost. Tak je i z Listů do nebe patrná ona hluboká propast, jaká byla v Čechách a na Moravě kolem roku 1618, když se připravovalo a vypuklo stavovské povstání, mezi chudými a bohatými. Komenský vychází ze svých pozorování a zkušeností, nepopisuje chudé lidi obecně, ale konkrétní chudé své doby, chudé a poddané svého města a venkova. Proto jsou Listové do nebe, a zejména list první, zároveň i kulturně historickým obrazem předbělohorského moravského prostředí.

Nedivíme se ovšem, že touhu po sociální spravedlnosti a rovnosti vyslovuje Komenský dobovou terminologií a v souhlase s bratrskou náboženskou ideologií ji zahaluje do obrazů a přirovnání odpovídajících dobovým stylistickým i metaforickým zvyklostem. Listové do nebe jsou však dílem sociální problematiky, na niž Komenský narážil jako duchovní a která jej nepochybně přesvědčila o tom, že celé naší společnosti, celé vlasti hrozí od rozkolů zde obsažených největší, smrtelně nebezpečí. Program národního humanismu je i zde dodržen: forma Lukianových dopisů je aktualizována pro otázku palčivě naléhavou, je jí dán moderní, přítomný obsah. Řešení si ponechává Kristus, a to již v blízké době. Není jím tedy revoluční vyrovnání společenských

rozdílů, ale zpupnosti bohatých a jejich nemilosrdné lhostejnosti k chudým je nastaveno zrcadlo, v němž se již obráží tvář spravedlivého soudce dějinných svárů.

Na přelomu 16. a 17. stol. se katolická církev, probírajíc se z otřesu reformace, znovu vzhopovala k útočné aktivitě. Náboženskými i politickými vůdci těchto snah byli jezuité, kteří se v horlivosti pro katolické učení nezastavovali před žádnými překážkami ani prostředky, aby nekatolíci byli vyhlazeni. Tento nový zápas byl veden ideologicky i násilím. Zejména na Moravě se zásluhou kardinála Dietrichsteina projevovat tento protireformační tlak na počátku 17. století značně intenzivně a pro katolickou stranu také úspěšně, neboť mnozí, zejména příslušníci nižších vrstev a poddaných, mu vskutku často podléhali.

Z polemik, jež bratři vedli s jezuity, se daleko nejvýznamnějším jeví zřejmě úmyslně anonymní rozsáhlejší spis „Retuňk proti Antikristu a svodům jeho“, vzniklý bezprostředně před bouří. Byly a dosud někdy jsou vyslovovány pochybnosti, zda pochází od Komenského. Novější kritická hodnocení spisu však snářejí řadu důvodů k tomu, že není třeba pochybovat o tom, že z Retuňku proti Antikristu zaznívá skutečně hlas mladého Komenského a že dílo je ovocem jeho studijních let. Komenský pokládá za svou povinnost dát souvěrcům výstrahu, aby nepodléhali pokušení a neopouštěli svou církev. V té době, ještě před konfliktem, „kdy pozoroval, že se sbírají mraky pronásledování“ (Komenský v listu Montanovi), tedy okolo roku 1617 nebo brzy po něm spis zřejmě vznikl.

Mladý fulnecký kazatel byl svými sympatiemi od začátku na straně protihabsburského odboje. A Retuňk vzešel právě z obav z hrozící habsburské ofenzivy, jež prosadila koncem roku 1617 na základě tajného pražského jednání se španělskými Habsburky zvolení Ferdinanda Štýrského (pozdějšího Ferdinanda II.) za příštího českého krále. Toto dílo veliké sčtetlosti a učenosti, čelící důstojně protireformační myšlenkové ofenzivě, je jakýmsi manifestem, vyrostlým z moravského prostředí dietrichsteinského protireformačního tlaku a z obav před důsledky volby Ferdinanda Štýrského za českého krále. Spis hledí dodat sebevědomí a důvěru silám reformačním, hledí povzbudit zejména vyšší stavy, a dokonce je láká vyhlídkou na sekularizaci církevního jmění. S nemalou poučeností rozebírá duchovní i světské nároky církve římské a váží jejich oprávněnost soudy historickými i náboženskými. Na základě dobrých znalostí katolického učení i praxe podává spis obšírný důkaz toho, že nedbajíc bible a jdouc za světskou mocí, sešlo papežství z cesty Kristovy a dalo se směrem opačným, k Antikristu. (Však také jediné dosud vydání Retuňku tiskem v roce 1924 vyšlo pod názvem O papežství.) Jako celek však spis není polemikou teologickou, nýbrž má charakter spíše okamžité agitační publicistiky. Ostatně z celého spisu je patrné, že jde o dílo příležitostné, jež se vymyká z celkové linie dané encyklopedickou koncepcí činnosti Komenského v tomto období. Vyplynulo z tísně evangeliků v Čechách a na Moravě, napadaných a mnohdy i podléhajících vzrůstající se katolické protireformaci, a chce je varovat před současnými nástrahami.

Ve srovnání s připomenutými už historickými spisy Komenského je v Retuňku autorův přístup k historickým faktům i argumentům podstatně pozornější. Retuňk vychází z protestantského chápání církevní historie jakožto dějin pravé církve Kristovy, tj. církve reformované, bojující proti papežskému Řimu. Výklad tu upoutává zejména tím, jak boj českých husitů začleňuje do řady bojů, jež proti Řimu vedli v 16. století francouzští hugenoti nebo nizozemští odbojníci proti Španělům. Nejednu podobnost ukazuje také srovnání s dílem Historie církevní od Pavla Skály ze Zhoře: shodný výklad dějin i shodné přístupy k přítomnosti soudobé. Z toho pak opět vyplývá, že raná díla Komenského vyrůstala z téže živné půdy reformačně humanistické vzdělanosti a že není mezi nimi a literární produkcí předbělohorského měšťanstva podstatných rozdílů. Okolností, o nichž Retuňk mluví — a po té stránce je spis jedním z velmi poučných pramenů doby — ukazují s přesvědčivostí široké pozadí Bílé hory: proti-

právní náboženský útisk (a otázky náboženské byly tehdy otázkami politickými), v jehož důsledku ožívala představa Antikrista.

Snad také v souvislosti s obranou proti jezuitům, ale možná už i pod dojmy z českého stavovského povstání složil Komenský v té době nějakou „Písničku proti jesuitum“. Víme o ní jen z jeho vlastního přiznání, ale třebaže vyšla i tiskem, nedochovala se.

Zdá se, že v souvislosti se shromažďováním jazykového materiálu pro chystaný Poklad jazyka českého, sbíral a shromažďoval Komenský také přísloví, pořekadla a obrazná rčení, která se podle humanistických zásad měla v Pokladu také uplatnit. Komenský si na těchto jazykových projevech cenil jejich hodnoty myšlenkové a spatřoval v tomto bohatství, nashromážděném staletými zkušenostmi generací, výchovný prostředek pokolení nových. Proto nazval svou sbírku přísloví a pořekadel, jichž shromáždil více než dva tisíce, „Moudrost starých Čechů za zrcadlo vystavená potomkům“. Pravděpodobně ve dvacátých letech Komenský tento materiál roztřídil do tematických skupin a opatřil i předmluvou, ale do tisku se za autorova života nedostala.

Ač nemáme o tom spolehlivých dokladů, lze předpokládat, že do fulneckého období je možné položit i vznik další Komenského práce. Z přímé potřeby kazatelské mohl právě tady vzniknout spisek „Zpráva a naučení o kazatelství“, který bývá datován lety 1620 až 1621. Komenský, poučen ze starší literatury, zejména z prací Blahoslavových, se tu snaží systematicky zachytit teorii i praxi kazatelského projevu a jeho účinnost. Bylo to dílo tak promyšlené a propracované, že se uplatnilo ještě i v době obrozenské, a to — poněkud upraveno — i v katolické veřejnosti.

I když nemůžeme s konečnou platností rozhodnout, zda tento poslední spisek, vznikající zřejmě na okraji činnosti Komenského, byl ve Fulneku dokončen nebo fulnecký pobyt dal k němu jenom podnět, je možno říci, že výsledný obraz několikaleté literární činnosti Komenského ve Fulneku je přinejmenším pozoruhodný.

Karel Vašut: Odznak IV. fulnecké dny 1972, foto J. Klučka

ČESKÉ ŠKOLSTVÍ VE FULNEKU PO ROCE 1918

Antonín Mucha

Celá staletí uplynula od doby, která napsala poslední kapitolu o kdysi proslulém bratrském školství ve Fulneku. Je to údobí, v němž v letech 1618—1621, snad 1622, spravuje toto školství velký tvůrce nových revolučních myšlenek v pedagogice a didaktice — Jan Amos Komenský. Celá staletí uplynula, než se naplnila Komenského věštba i vroucí přání: ... Po přejítí vichřic hněvu... vládá věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český."

České obyvatelstvo v silně poněmčeném městě bez českých škol podléhalo pomalé germanizaci. Nepodlehlo však docela, a tak rok 1918 se stal i začátkem nových dějin českého školství ve Fulneku. Český živel probouzel se v roce 1918 jen pomalu k životu.

Školní kronika z pera prvního správce české školy, Josefa Pavlíka, uvádí o tomto období: „Mocné vlny národního nadšení po 28. říjnu 1918 zasáhly i zapadlé vlastence ve Fulneku. Dobré zprávy naladily srdce českých lidí. Ozvaly se sem tam naše národní hymny. K veřejnému společnému vlasteneckému projevu však hned nedošlo“. Jako jinde v poněmčeném území silně zasahovala do českého života Národní jednoty. V jejím čele stál v té době lékárník Stanislav V. Oppl.

Na žádost českých rodičů, kterou napsal ředitel českých měšťanských škol novojičínských Jan Petrus, povolilo předsednictvo moravské zemské vlády a zemské školní rady výnosem z 28. července 1919 českou jednotřídní obecnou školu. Předseda okresní politické správy v N. Jičíně, min. rada Vychodil byl zmocněn opatřit pro školu místnosti. Výsledek komisionálního jednání byl žalostný. Z prohlédnutých tří objektů jako nejvhodnější k adaptaci byla uznána stará prádelna v domě č. 79 u Rob. Jarolima ve Sborové ulici.

Školní kronika říká: „Majitel uvolil se sám tuto budovu na zemské útraty pro jednu učírnu upravit a za 400 Kč ročně správě české obecné školy ve Fulneku pronajati“. Prvním učitelem a správcem školy byl 12. srpna 1919 jmenován Josef Pavlík. Protože adaptační práce v domě č. 79 nebyly k 1. 9. 1919 provedeny, požádala místní školní rada o jednu „učírnu“ v německé měšťanské škole. Když tato škola odepřela místnost uvolnit, byla k tomu zemskou školní radou donucena a škola byla otevřena v tělocvičně dívčí měšťanské školy (dnes budova ZDŠ na ul. Rudé armády). Školní rok započal 16. září 1919.

Začátky byly těžké. Veškeré zařízení bylo půjčeno z německých škol. Z učebnic byly v prvním měsíci jen slabikáře. Kronikář uvádí: „Když pomyslíme ještě na to, že žactvo bylo sehnáno z 15 německých tříd a většinou česky nerozumělo, a děti jak v učení, tak i mravně byly zanedbané, musím uznati, že vyučování v takové škole bylo svízelné“. Z fulneckých dětí vstoupilo do školy 28 chlapců a 30 děvčat, z Děrného docházeli 2 chlapci a 1 děvče, celkem bylo na škole 61 žáků. Pro velký počet žáků požádala správa školy o pobočku. Pobočka byla povolena, ale pro nedostatek učitelů nemohla být ve šk. roku 1919—1920 otevřena.

„Začátkem roku 1920 přestěhovala se škola do nově upravené místnosti ve Sborové ulici. Od té doby panuje v české škole lepší duch“, uvádí dále zmíněná školní kronika. Školní rok 1920—1921 započal 1. září 1920. V první třídě bylo 35 žáků, ve druhé třídě 27 žáků, celkem 62 žáků. Správcem školy byl nadále Josef Pavlík, učitelkou v další třídě Svatoslava Zapletalová z Drahotuš. Protože nebylo druhé učebny, bylo

zavedeno polodenní vyučování. 16. ledna 1921 byl ustaven místní školní výbor. Jako zástupci z učitelstva byli do něj zvoleni: ředitel měšťanské školy Arnošt Grosman a správce obecné školy Josef Pavlík. Z rodičů byl zvolen Jaroslav Matoušek jako předseda.

Pro posouzení národnostního složení v tehdejší Fulneku uvádím (dle školní kroniky) údaje ze sčítání lidu, provedeného ke dni 16. března 1921: „Ve Fulneku napačteno bylo celkem 2979 obyvatel. Z toho Čechů a Slováků 419, Poláků 38, Slovinců 1, Ukrajinec 1, Němců 2515, Maďar 1, Židé 4.

O vzniku měšťanské školy uvádí ve školní kronice první ředitel Arnošt Grosman: „České okolí Fulneku a příliv žactva do místní české školy, jakož i ta okolnost, že měšťanské české školy v dalekém okolí nebylo, staly se podnětem ku žádosti o zřízení měšťanské české školy menšinové ve Fulneku. A této práce chopila se energicky místní Národní jednota. Za přispění okolního českého učitelstva zpracován byl seznam a počet žáků a žákyň, kteří by mohli budoucí měšťanskou školu navštěvovat“. Takto bylo do seznamu podchyceno 29 chlapců a 31 děvčat. Na základě takto vedeného jednání a žádosti nařídilo ministerstvo školství a národní osvěty zřídit ve Fulneku „trojtřídní veřejnou školu občanskou s českým jazykem vyučovacím, podle pohlaví smíšenou“. Okresní školní rada v N. Jičíně nařídila její otevření výnosem z 11. října 1920. Pro nedostatek místností nebylo ve šk. roce 1920—1921 vůbec vyučováno. Po mnohých průtazích nařídilo konečně ministerstvo školství a národní osvěty výnosem z 20. června 1921 na dobu pěti let nucený nájem čtyř místností a dvou záchodů v I. patře a sklepu pod schodištěm v hostinci „Drei Fürsten“ na náměstí (čp. 46—47) pro účely české školy občanské ve Fulneku. Zápis do I. třídy vykonal zatím ředitel Arnošt Grosman s tímto výsledkem: Fulnek (9 ž.), Lukavec (12), Životice (3), Pustějov (1), Jančí (1), Vítkov (1). Celkem zapsáno 27 žáků. Přestupem čtyř žáků z N. Jičína upravil se počet v září 1921 na 31 žáků. Po odchodu ředitele Grosmana do Kopřivnice byl od 5. dubna 1922 jmenován zatím ředitelem občanské školy odborný učitel Jaroslav Konečný z Místku. S jeho jménem jsou spojeny dějiny menšinového školství ve Fulneku až do roku 1938. Po celou tuto dobu byl ředitelem menšinové měšťanské školy a od 1. 1. 1924 i správcem dvoutřídní obecně menšinové školy ve Fulneku. Jmenovaný má velké zásluhy o výstavbu české školy ve Fulneku.

Boj o výstavbu české školy a vývoj školství do roku 1938

Již při vyhledávání místností pro umístění obecné, později měšťanské školy bylo jasné, že řešení je jen prozatímní a že definitivní řešení může být uskutečněno jen výstavbou nové budovy pro umístění obou českých škol (obecné i občanské). I samo rozhodnutí o umístění občanské školy v hostinci „U tří knížat“ narazilo na velký odpor německého obyvatelstva. Proti zabránění místností, které bylo provedeno úřední nařizovací cestou, podaly všechny místní německé spolky i majitelka Ema Pelzová z Lukavce protest. Teprve ministerstvo svým výnosem z 26. 6. 1921 rozhodlo s konečnou platností. Cituji zápis ze školní kroniky: „Výnosem ministerstva školství a národní osvěty v Praze ze dne 26. 6. 1921, č. 12423, zabráněny byly místnosti v hotelu „U tří knížat“ na náměstí, a to: 1 sál směrem k náměstí, 1 sál do dvora, 1 světnice u sálu, 1 tmavá místnost s okny na chodbu, 2 záchody, 1 skřípek pod schodištěm. Sálu směrem na náměstí užito pro 1. třídu, vedlejší světnice pro ředitelnu, tmavé místnosti pro kabinet pomůcky školní, v sále ode dvora umístěna zatím pobočka české školy obecné, pro niž jinde není místa, skřípek slouží za skladiště uhlí a dříví.“ Již komisionální řízení při prohlídce zabraných místností dne 4. 10. 1920, potom další jednání 8. 1. 1921 a 12. 5. 1921 navrhovalo stavbu nové školní budovy. Vyhlédnutý pozemek na parcele č. 69 se zavázal velkostatek pro tento účel odprodati. Výměra uvedené parcely činila 1,0610 ha a cena pozemku stanovena na 4456,20 Kčs. Původně zpracovaný projekt obsahoval jen pět učeben a byt pro ředitele, nepočítal však s tělocvičnou a kreslírnu. Teprve po delším jednání byly plány z nařízení ministerstva přepracovány, výstavba

rozšířena o tělocvičnu, kreslírnu a dva kabinet. Ústřední topení pro nákladnost nebylo povoleno. Stavbu zadalo ministerstvo veřejných prací firmě ing. Brenner a Kopecký v Ostravě. 13. dubna 1923 počato s kopáním základů, 17. dubna 1923 položen základní kámen. I když hrubá stavba byla hotova již do konce července 1923, vnitřní vybavení školy bylo dokončeno až v průběhu prvních měsíců roku 1924 a budova byla slavnostně otevřena 15. června 1924. Pro účely stavby byla vyhloubena i studna před školou, která je hluboká 24,5 metrů.

Zatím bylo vyučováno v najmutých místnostech. Ve školním roce 1923-24 se stala škola úplnou, přibyla jí III. třída. Nebylo však pro ni učebny. Smírným jednáním bylo docíleno, že německá školní rada pronajala české škole měšťanské dobrovolně na dobu tři měsíců učebnu v přízemí budovy německé školy chlapecké (nynější LŠU). I když byla získaná učebna celkem pěkná, byla tím měšťanská škola roztržena do dvou budov. Bylo to však opatření jen na dobu do dokončení vlastní školní budovy. Ve školním roce 1923/24 měla měšťanská škola celkem tři třídy (I., II., III.) a celkový počet žáků 77. Návštěvou ředitele v okolních obcích a pohovory s mnoha rodiči podařilo se zvednout tento počet k 1. 9. 1924 na 103 žáků. Tato organizace školy zůstala po mnoho let. Počet žáků se pohyboval většinou kolem 120 žáků, v některých letech jen kolem 100 žáků. Učitelský sbor byl tvořen mimo ředitele většinou ještě třemi dalšími učiteli, učitelkou ženských ručních prací a katechetou. V organizační struktuře došlo ke změně až ve školním roce 1935/36, kdy byl zřízen jednorozhodný učební kurs při 18 zapsaných žácích.

Slavnost otevření školy a odhalení pomníku J. A. Komenského před školní budovou

Otevření české školy ve Fulneku a odhalení pomníku J. A. Komenského stalo se velkou manifestací českého obyvatelstva ve Fulneku i v širším okolí města. Vlastní slavnosti 15. června 1924 se zúčastnilo mnoho významných hostů. Za kabinetní kancelář presidenta republiky ministerský rada dr. Říha, za ministerstvo školství sekční šéf Jan Mlčoch, za ministerstvo veřejných prací inž. Bloudek, senátor Časný, poslanec Špaček, olomoucký starosta dr. Fischer, insp. Šitavanc, Kott, spisovatel Sokol-Tůma, sochař Jaroslav Pelikán, inž. Kopecký a mnoho učitelů z N. Jičína a okolí. Po vlastní slavnosti u školy a odhalení pomníku Komenského před školou byla uspořádána velká slavnost na přírodním výletišti na uzavřené louce naproti nádraží.

Pomník J. A. Komenského je dílem sochaře J. Pelikána z Olomouce. Socha je zhotovena z hořického pískovce a váží 40 q. Je v nadživotní velikosti, 2 m vysoká postava Komenského je v kněžském rouchu. V levé ruce drží knihu a pravou má zdviženu k požehnání. Na přední straně podstavce jsou vyryta slova Komenského: „Tabě, národe český, požehnání vyhlašuji, abys byl a zůstal ratolestí rostoucí.“ Vzadu na podstavci je věnování: „Velikému arciduchovnímu J. A. Komenskému osvobozený národ — 1924.“ Do základů pomníku byla vložena neprodyšně uzavřená cínová kazeta a do ní dán pamětní list svinutý v plechové krabici (ličící vývoj a nynější stav české menšiny ve Fulneku), české peníze (do 20 Kčs), srovnání české měny s cizí měnou, ceny nejdůležitějších potřeb životních a fotografie české školy, pomníku i města Fulneku.

Údobi let 1945—1972

Vývoj českého školství násilně ukončila německá okupace v roce 1938. Budova české školy byla zabavena Němci a přeměněna na německou školu. Čeští obyvatelé, pokud neodešli z okupovaného území, museli posílat své děti do německých škol. Až rok 1945 — rok našeho osvobození Sovětskou armádou byl také rokem obnovy českých škol ve městě. Do města přicházejí první učitelé-organizátoři školství: Josef Kubáč, později Petr Kadlčík, od 1. září 1945 Antonín Mucha. Stav škol, jak je tito první pracovníci převzali, vystihuje výňatek z kroniky nově vznikající národní školy: „Ihned po osvobození, tedy ještě na konci školního roku 1944/45, začalo se ve Fulneku vyučovati. Správou obecné i měšťanské školy byl pověřen učitel Josef Kubáč. Ve školách se mu naskytla smutná podívaná. Všude plno nemocničního pachu, stěny

potřísněny krví, třídy prázdné. Školní lavice byly poházeny na hromadě na půdě a na dvoře. Školní pomůcky a obrazy byly v jedné místnosti - kabinetě. Prvním úkolem bylo dát školu (jednalo se o původní českou menšinovou školu) do pořádku. Asi v polovině června byly práce ukončeny a započato s vyučováním. Učitel Josef Kubáč učil střídavě žáky obecně i měšťanské školy. Do obecné školy bylo zapsáno 35 žáků, do měšťanské školy 38 žáků".

Školní rok 1945/46 započal 1. září 1945. Zatímním řídícím na obecné škole byl učitel Josef Kubáč, správou měšťanské školy byl pověřen učitel Petr Kadlčík. Obě školy byly zpočátku umístěny v budově bývalé menšinové české školy, protože budova bývalé německé národní a měšťanské školy dívčí (nyní budova ZDS na ul. Rudé armády) byla zabrána pro účely MNV. Až v únoru 1946 se stěhuje obecná škola do budovy na ul. Rudé armády. Obecná škola měla v té době 139 žáků ve třech třídách. Po odchodu řídícího učitele Josefa Kubáče na měšťanskou školu v roce 1947 vystřídali se ve vedení správy obecné školy učitelé Marie Pavelková, Štěpán Řihánek, Růžena Kohoutová a Stanislav Lankoči. Nový školský zákon v roce 1953 sloučil dosud samostatnou národní a měšťanskou školu v jedinou osmiletou střední školu. Ředitelem školy byl jmenován učitel Antonín Mucha. Tato nová organizace trvala až do roku 1960, kdy došlo k rozdělení dosavadní osmiletky (tehdy již s 23 třídami) na dvě samostatné devítileté školy. Ředitelem devítiletky na ulici Rudé armády byl jmenován dosavadní zástupce ředitele Josef Kubáč, ředitelem devítiletky na České ulici zůstal Antonín Mucha.

Se vzrůstajícím počtem dětí se ve městě citelně projevoval nedostatek učebního prostoru. Pracovníci školy i MěstNV již od roku 1954 intenzivně bojují o výstavbu další školy. Konečně je v roce 1959 do plánu kraje zařazena výstavba devítitřídní školy ve Fulneku v hodnotě 1,63 mil. korun na roky 1963/64. Nové regionální uspořádání v roce 1960 a vytvoření nových krajů i okresů pochovalo i tuto již hotovou alternativu, podloženou usnesením rady KNV v Ostravě. V této době doslova živořila škola na České ulici se svými sedmi učebnami. V řadě tříd nižšího stupně se trvale učilo směnným způsobem v nevyhovujících prostorách LSU, mateřské školy I., v klášteře a v budově zvláštní školy. V roce 1964 dochází z iniciativy vedoucích pracovníků školy a několika nadšených pracovníků sdružení rodičů a se souhlasem MěstNV k rozhodnutí dát se do výstavby aspoň několika učeben v akci Z. Rodiče podpořili akci svými závazky (6092 hodin), podporu přislíbily i všechny fulnecké závody a složky Národní fronty. Bylo rozhodnuto provést přístavbu stávající budovy. Projekt vypracoval inž. arch. Leo Hoferek z projekčního ústavu v Olomouci. S výkopem bylo započato 7. března 1967. Díky pochopení rodičů, obětavosti pracovníků SRPS, technické pomoci MěstNV a finanční pomoci ONV stavba zdárně pokračovala. Byla dokončena v jarních měsících 1969 a 15. června 1969 slavnostně otevřena a předána do užívání. Slavnosti se zúčastnili zástupci okresu i kraje, z pozvaných hostů se velké pozornosti těšil bývalý ředitel menšinových škol z údobí první republiky pan Jaroslav Konečný. Přístavbou vznikla sedm nových učeben, čtyři kabinety, ředitelna, sborovna a nová kotelna. V budově bylo nadále 14 učeben a tento počet stačil jako minimální pro 14 tříd, které v dalších letech škola měla. Výstavba nutných zařízení při škole na České ulici pokračovala ještě v letech 1971/72, kdy byla v areálu školy svépomocí vystavěna školní dílna v hodnotě 160 tisíc korun. V roce 1972 byla dokončena i dostavba sociálního zařízení, projektovaného současně s přístavbou školy.

Také počet žáků v ZDS na ulici Rudé armády v dalších letech vzrůstal. Ve školním roce 1967/68 dosáhl počtu 534, škola měla 18 tříd. Bylo nutné vyhledávat další učebny mimo hlavní budovu. Tak vznikaly dosud užívané nevyhovující učebny v budově „Na Slezsku" a v budově bývalé zvláštní školy. Škola usiluje o přístavbu dalších učeben, o výstavbu tělocvičny a kotelny. V letech 1960/61 byla uskutečněna přístavba dílny a šaten, v pozdějších letech byly provedeny rozsáhlé úpravy uvnitř budovy (vý-

měna oken a dveří, nová elektroinstalace), k tolik potřebné výstavbě nahoře uvedených zařízení však nedošlo.

Základní školství města je doplněno dvoutřídní školou ve Fulneku-Jerlochovicích. Škola byla otevřena k 1. září 1946. Řídící učitel Leo Macháček, který byl na školu ustanoven, pracuje na škole jako ředitel doposud.

Z dalších škol ve městě nutno uvést tři mateřské školy: ve Fulneku na ulici Zd. Nejedlého, mateřskou školu závodu RETEX a mateřskou školu ve Fulneku-Jerlochovicích.

Soustavu škol ve městě doplňuje zvláštní škola, která byla v roce 1970 přeměněna na internátní zvláštní školu a dostala krásnou, prostomou, nákladem 4,5 mil. korun renovovanou budovu Knurova domu v sousedství Bratrského sboru, dnes Památníku J. A. Komenského. Ředitelem školy je od roku 1970 Jaroslav Dědáček.

Základní školství ve městě doplňuje lidová škola umění, umístěná v opravené škole vedle kostela (dříve německá chlapecká škola). I tato škola se zdárně rozvíjí, má značnou organizovanost a v průměru 12 učitelů. Z ředitelů školy dlužno vzpomenout s. Roberta Gregoře. V přítomné době je ředitelkou Marie Hrdinová.

VZTAH FULNEKU K OSADÁM STEJNÉHO JMÉNA V CIZINĚ

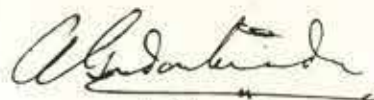
Gustav Řičan

Město Fulnek, slavící letos 680. výročí, je známo u nás i v zahraničí jako působíště Jana Amose Komenského, spjaté s počátky jeho bohaté literární a pedagogické činnosti, s nešťastnějšími léty jeho života. Méně je už známo, že toto město má v zahraničí své jmenovce — osady, jejichž vznik souvisí s činností moravských bratří, následovníků J. A. Komenského, kteří ve dvacátých letech XVIII. století emigrovali z Kravařska.

K těmto osadám patří např. Fulneck v Anglii, jehož založení v roce 1746 bývá někdy připisováno hraběti Zinzendorfovi. Je běžné, že pod vlivem přecenění jeho osobnosti se mu připisují mnohé práce, které ve skutečnosti vykonali moravští bratři. Proti tomu, že je mu připisováno i obnovení jednoty bratrské, se rázně ohradil profesor Vladimír Helfert v obsáhlé práci: „Moravští bratři u durynské Goty“ v ČMM roku 1929, kde dokazuje, hlavně podle „Brüder-Historie“ D. Cranze z roku 1771, že obnoviteli jednoty bratrské jsou Moravané z Kravařska. A obnovili ji proti vůli hraběte, který jako právník měl obavy, že nová církev bude pronásledována církví luterskou. Cranz osobně znal Moravany a nebyl ještě ovlivněn osmisvazkovým „Životem hr. Zinzendorfa“, který vydal biskup Spangenberg roku 1775. U nás naproti tomu založení Fulneku v Anglii bývá připisováno exulantům z Fulneka. Tento omyl vyvrací skutečnost, že mezi asi 550 exulanty z Kravařska, kteří budovali Ochranov, nebylo exulantů z Fulneka, ba kromě Suchdolu ani z žádné z osmi obcí, jimž Komenský roku 1661 dedikoval svůj katechismus. Při emigraci, ke které došlo o 60 let později, byl již Fulnek, v němž byly dva kláštery, zcela pokatolštěn. Ze Suchdolu však uteklo na 280 osob, tedy dobrá polovina celé emigrace z Kravařska, neboť zde byly reminiscence na Komenského nejživější. Mezi prvními pěti exulanty ze Suchdolu, jimž se v Ochranově dostalo názvu „5 Kirchenmänner“ (sloupové církve), byl také Jan Teltschik¹⁾ z fojství, který 23 let pracoval v Anglii. Abychom dokázali, že on je zakladatelem Fulneku v Anglii, všimněme si i jeho předchozích vztahů k této zemi. Když roku 1727 po ustavení sboru a zvolení starších se bratři v Ochranově přihlásili k dědictví jednoty, rozeslali do ciziny posly, aby evangelické církve uvědomili o obnovení církve Komenského a navázali s nimi styky. Do Anglie šli roku 1728 Václav Neisser ze Žiliny a Suchdolané Jan Teltschik a David Nitschmann „tesař“ z č. 187 (pozdější biskup), který vypsál jejich strastiplné putování, při němž zakusili mnoho hladu.²⁾ Tito prostí poslové však v Jeně imponovali učenému profesoru Buddeovi, jehož vydání Komenského „Historia Fratrum“ z roku 1702 si žádali jako svoji legitimaci. Vřele je doporučil představitelům anglikánské církve, kteří obnovení církve Komenského uvítali se sympatiemi.

Po šesti letech vedl Teltschik první výpravu desíti bratří do Georgie k Indiánům. V Anglii se zdrželi, aby připravili cestu výpravám, které měly následovat. Po pětiletém působení mezi Indiány vrátil se Teltschik v červnu 1738 do Anglie s Benjaminem Inghamem. Ingham pracoval v hrabství Yorkshire a vyžádal si, aby mu z Německa vyslali ku pomoci Teltschika. V Lambshilu zakoupil Ingham sál, který nazvali Gracehall a sboru dali jméno Fulneck, patrně v roce 1739. V Crögerových Dějinách jednoty se uvádí, že ve Fulneku 26. 7. 1746 hrabě Zinzendorf položil základní kámen k bratrskému i sesterskému domu. Sbor však již několik let pracoval. Jméno Fulneck pochází od Teltschika, který ho užil z úcty ke Komenskému i na paměť sboru, ze kte-

rého sám pocházel. Kromě let 1748-50, kdy se účastnil budování sboru v Herrnhagu a působil v holandském Zeistu, věnoval Teltschik zbytek svého života práci ve sborech v Anglii a Irsku. Zemřel v Dublině roku 1764. Kromě Cranze vysoko hodnotí práci Teltschika v Anglii také A. C. Haase v článku „Jednota bratrská v Londýně“ (Brüder-Bote roku 1868), který mu přičítá i založení jiných sborů.

Dr. A. Gordon Kinder
25, Prince's Drive,
Sale Moor, Cheshire M33 3JB
England
Phone 061-962-4777

who lives 20 km. from the English
Fulneck!

Zápis v knize návštěv památníku J. A. Komenského ve Fulneku ze dne 21. 8. 1971:
A. Gordon Kinder, který žije 20 km od anglického Fulneka

Význam Fulneku pro jednotu v Anglii vzrostl, když sem byly z Londýna přeneseny výchovné ústavy. Dnes má sbor ve Fulneku něco přes 200 členů. Fulneck je předměstím města Pudsey; je to vlastně ulice, jež má asi 30 domů po obou stranách. Vynikající pověst mají stále školy pro chlapce a dívky, z nichž každá má 360 žáků. Je tedy Fulneck stále střediskem bratrského školství v Anglii, kde má moravská církev asi 4500 členů ve 37 sborech, rozdělených do pěti distriktů. Ve Fulneku působí kazatel G. Birtill, který byl u nás již před léty a také v roce 1967 na generálním synodu v Potštejně, kdy opět navštívil Fulnek. Pro nedostatek místa musíme historii Fulneku vypustit a uvést jen důležitou skutečnost, že začátkem 19. století byla zde zřízena akademie pro výchovu kazatelů jednoty, na níž se vzdělávali ti, kdo měli konat misii v koloniích britského impéria. Někteří z nich asi založili na ostrově **Jamaice** — velkém jako 1/2 Moravy — v roce 1830 sbor Fulneck a roku 1839 Litice. Moravanů na Jamaica bylo sice jen 8000, avšak jejich příspěpím bylo zde již roku 1833 zrušeno otroctví. Podle zpráv Jana Půlkrábka,³⁾ inspektora učitelského semináře ve Fairfieldu na Jamaica, došlo zde ve sborech moravské církve po roku 1860 k duchovnímu probuzení, z něhož vznikly sbory Nový Karmel, Nový Fulneck, Nový Eden atd. Sbory patrně vznikaly v nově zakládaných plantážích a byly pojmenovány dle svých mateřských sborů. Ve statistice jednoty z roku 1913 měl Fulneck 696 členů. Táž statistika uvádí na nedalekém ostrově Západní Indie **Barbadosu** 6 sborů o celkovém počtu 3055 členů. Nejstarší z nich je Sharon, založený roku 1795, a nejmladší je Fulneck, založený roku 1905.

V archivu jednoty v Ochráně o jiných Fulnečích nevěděli. Ředitel archivu W. Burckhardt se vyslovil, že Fulnecky v koloniích byly založeny z Fulneku v Yorkshiru a že nejsou již dcery, ale vnučky Fulneku na Moravě. Koncem července 1972 nás navštívili dva faráři moravské církve ze Sev. Karoliny. S velkým zájmem sledovali výklady o exulantech z Kravařska, prohlíželi Památník Komenského ve Fulneku a sdělili mi, že Fulneck je také ve státě New York. Kromě toho, že v něm není sbor moravské církve, nevěděli o něm nic bližšího. Vzkázali jsme po nich do archivu moravské církve v Bethlehemu v Pensylvánii, kde je i bratrská universita, že babička amerických Fulnecků, Fulnek, město Komenského, bude slavit 680. narozeniny a ráda by zvěděla co nejvíce o svých vnučatech. Zatím víme, že Fulnečané na Jamaice i Barbadosu jsou barevní, jako asi 3/4 ze 350 000 moravských bratří po celém světě. Morava je pro ně „zemí otců“ a v ní Fulnek — pro památku Komenského — městem zvláště drahým. Musíme počkat, až se nám ozvou.

Poznámky:

- 1) Felix Moeschler: „Alte Herrnhuter Familien“ Herrnhut 1922. s. 166.
- 2) H. W. Reichel: „David Nitschmann“ Herrnhut 1922.
- 3) Josef Dobiáš: „Statistika misie Herrnhutské“ ve slovníku „Památka roku slavnostního 1863“, Praha 1864, s. 283—333.

OBSAH SVAZKU 11

Ludvík Vrobel:	K 680. výročí trvání města Fulneka	1
Adolf Turek:	Přehled dějin města Fulneka	3
Petr Kadlčík:	Poválečná historie města Fulneka	11
Květoslav Kadlčík:	Vznik a vývoj dělnického hnutí ve Fulneku do založení KSC	20
Jaromír Peterek:	K dějinám textilního průmyslu ve Fulneku	33
Vlastimil Orel:	Historie n. p. ROMO	42
Bořivoj Čech:	Zemědělství a zemědělské služby	48
Josef Kubáč:	Fulnecké památky	51
Marie Tázlarová:	Ke stavebním dějinám fulneckého zámku	57
Jaroslav Pleskot:	Tvůrčí aktivita J. A. Komenského ve fulneckém období jeho života	64
Antonín Mucha:	České školství ve Fulneku po roce 1918	71
Gustav Říčan:	Vztah Fulneka k osadám stejného jména v cizině	76

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
Vydává Vlastivědný ústav v Novém Jičíně

Svazek 11 vyšel v roce 1973

Rídí a odpovídá redakční rada v čele s předsedou Janem Hanákem

Registrováno Sm KNV v Ostravě RM 37 ze dne 28. června 1967

Cena 8 Kčs

Vytiskly Moravské tiskařské závody n. p. Olomouc, závod Ostrava, provoz 27, Nový Jičín
zakázka č. 391

